

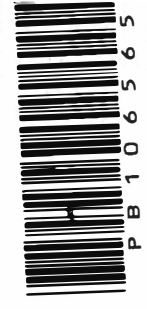

APPELTJES VAN HET

Receptenboek

Jaarboek 3 (1951)

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND — Nr. 3.

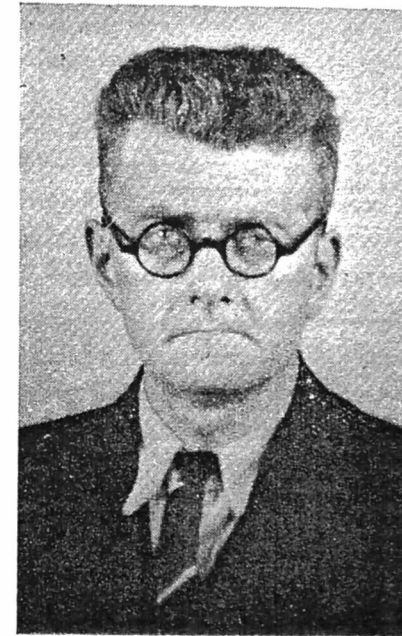
APPELTJES
VAN HET
MEETJESLAND

JAARBOEK
VAN HET
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr 3 — 1951

Bandversiering van Luc Verstraete

MALDEGEM
1952

Alle rechten voorbehouden

**IN MEMORIAM
DR. EDMOND TIELEMAN**

Op 3 October 1951 overleed op slechts 49-jarigen ouderdom te Mariakerke bij Gent Dr. Edmond Tieleman. Vrij talrijk waren de tijdschriften die hem een in memoriam wijdden. Meest alle onderlijnden zij zijn filologische activiteiten of vertelden van jeugd en studententijd, alle beklemtoonden de rechtgeaardheid en de instille goedheid van deze schone mens. Het bestuur en de leden van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland sluiten zich eenparig aan bij al die vrome woorden die over hem zijn gesproken. In hun naam willen we de diep-betreurde vooral als heemkundige deze posthume hulde brengen.

Dr Edmond Tieleman is geboren te Waterland-Oudeman die kleine Oost-Vlaamse poldergemeente gelegen aan de rand

van de rijksgrens met Nederland en die behoort tot het historische land van kreken en wateringen, dijken en polders, gekend om haar strijd tussen Spanje en de Staatsen. Het is het land van dijkbouwers en zeebevechters uit wiens geslacht hij was geboren en op wiens traditie hij zo fier ging. Die twee zaken, én streek én volk, heeft hij nooit verloochend integendeel met liefde in zich gedragen en in zijn heemkundige studies en navorsingen uitgewerkt. Geen kende «zijn» Meetjesland zo goed als hij, geen enkele heeft het in alle richtingen doorfietst en liefst nog doorwandeld als hij, geen heeft zijn archief zo systematisch doorsnuffeld.

Toen in 1946 te Zomergem het Genootschap werd gesticht kon er niemand gevonden worden die gezagvoller er de leiding kon van nemen dan Dr. Tieleman. Zo werd hij onze eerste voorzitter. In het begin ging het traag en werd er in stilte gewerkt, inwendig georganiseerd en af en toe naar buiten getast, want zo was hij : hij bouwde liefst op stevige grondvesten. Veruit de flinkste arbeider, altijd bereid tot de zwaarste last en dit liefst in stilte, ongeweten.

Wanneer we terugzien op die voorbije periode van uitbloei en opgang, van werkvergaderingen en uitstappen, van uitgaven en toekomstplannen denken we met weemoed aan hem terug. Met welk een gezag en geduld heeft hij dat alles niet geleid en hoe fijn uitgewerkt waren niet telkens zijn spreekbeurten en studies b.v. over de naam «Meetjesland», Waterland-Oudeman, over de Elmare en Ledeganck.

Het ware onbegonnen werk, het moge nog zo beknopt zijn, hier al zijn rijkvertakte heemkundige kennis te gaan opsommen. Het volstaat te zeggen dat hij onze beste Meetjesland-kenner was en een onzer beste genealogen van 't land.

Zullen we hier vertellen van zijn trouwe hulpvaardigheid? Wie van ons heeft ooit onvoldaan en nutteloos beroep gedaan op hem en voor hoevelen van ons heeft hij inlichtingen gezocht in het provinciaal archief? Hoe dikwijls zagen we hem onder de leden kleine nota's uitdelen, vrucht van eigen werk en studie, die hij ongevraagd had verzameld om anderen van nut en genoegen te kunnen zijn. Of spreekt dat alleen al niet voldoende welke onbaatzuchtige vriendschap hij ons toedroeg en is het dan

te verwonderen dat hij die bedoeld was met een gevoelig hart zo diep kon lijden om eigen leed en leed van anderen in deze liefdeloze tijd?

Toen hij ziek was geworden en het menselijk gesproken te veel was geworden verscheen hij nog op de vergaderingen, schreef nog bijdragen voor de «Appeltjes» en keurde en schikte de inhoud ervan. En... toen is hij gestorven. Ja het is waar wat op dit mooie doodsanctje staat : «Zijn dagtaak kan niet af zijn, zovelen hebben hem nodig...» Wij, leden, hebben in hem zeer veel verloren en zijn reuzewerk van tientallen jaren ver ligt daar voor ons te wachten, afgebroken en niet uitgegeven.

Dr. Edmond Tieleman, onze eerste voorzitter en medestichter, de schoonste hulde die we u kunnen brengen en de beste dank die we u weten ligt in de trouwe voortzetting van uw werk. Zo lang we dat doen zullen we uw nagedachtenis in ere houden. Mochten de bomen die gij eens hebt helpen planten «appeltjes» dragen.

P. RYCKAERT.

TER KRUISEN

KAPRIJKE

«Niet verre van onze L. Vrouwe kerk ten oosten, ziet men het kasteel in een vermaakelijken oord gelegen : Het is door Andries Bavar, een zeer geleert man, vergroot, en op den geevel leest men het volgende Latijnsche Opschrift : «*Deus nobis haec otia fecit*» (God heeft ons deze Rustplaats gegeven). Jakob Bavar, zoon van den voomoenden erfde het van zijnen Vader en sedert is het aan desselfs nakomelingen gebleven.»

In deze bewoordingen schrijft Sanderus ⁽¹⁾ over het kasteel, dat het voorwerp is van deze bijdrage.

Over de *oorsprong* en oudste geschiedenis van het domein is weinig geweten. Een vrome legende, die thans nog in de volksmond leeft, weet ons te vertellen dat op deze plaats kloosterlingen zouden geleeft hebben. Indien deze legende een grond van waarheid heeft, dan zou men de klooster-periode minstens vóór de zestiende eeuw moeten zoeken. Immers wij kennen de namen der eigenaars van het goed vanaf de eerste helft der zestiende eeuw tot heden op ononderbroken wijze. Geen oude bron is mij bekend die daaromtrent zekerheid zou kunnen verschaffen. De vorm der nederzetting — een typisch omwald riddergoed met neerhof en hooghof met motte — is niet van aard om deze legende te bevestigen.

Het is mogelijk dat de naam Ter Kruisen en het ouderwetse uitzicht van het gebouw, in recente tijden, aanleiding gaven tot het ontstaan dezer legende.

De *naam* van het kasteeltje lijkt voor de toevallige bezoeker duidelijk door de vier bakstenen kruisjes die hij op de

(1) A. SANDERUS, *Verheerlijkt Vlaanderen*, 1735, 3 vol., I. blz. 229.

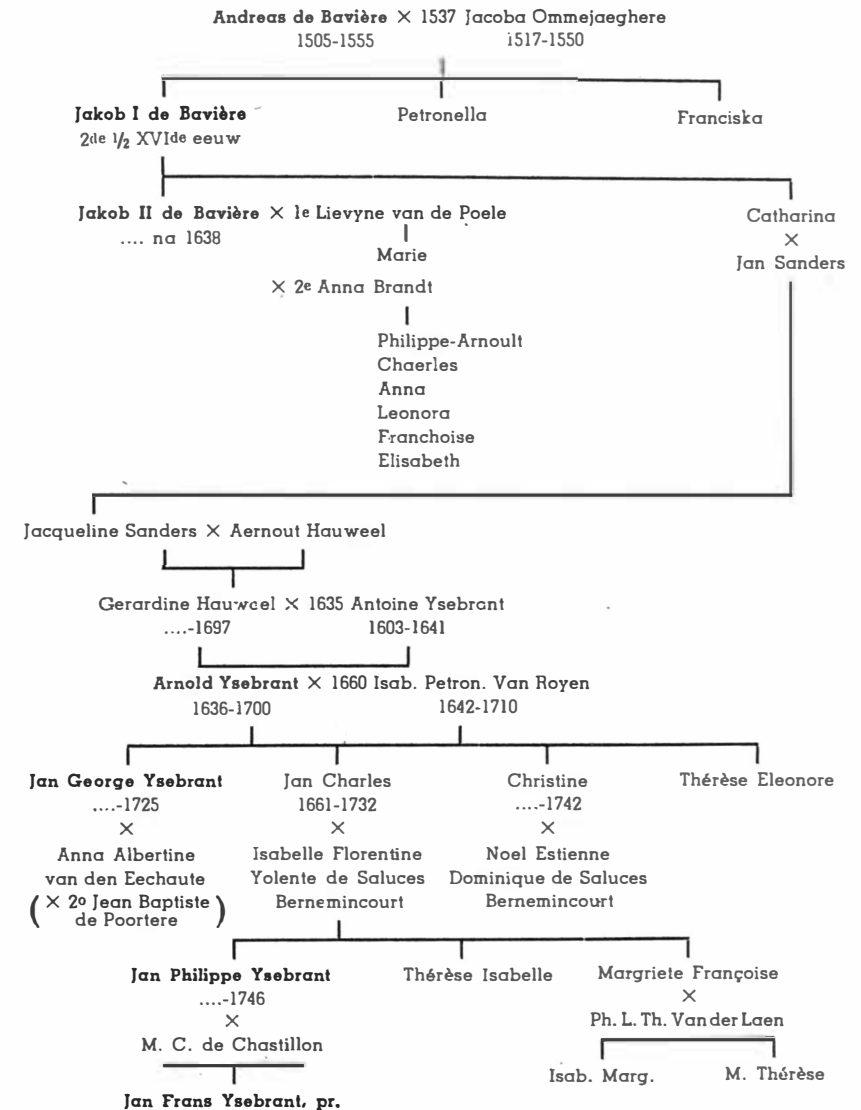
gevel van het torentje ziet. Nochtans blijkt uit de studie van het gebouw dat deze kruisen slechts in de achttiende eeuw werden aangebracht, en dus bedoeld werden ter illustratie van de reeds bestaande naam.

Het is niet uitgesloten dat de benaming *Ter Kruisen* haar oorsprong vindt in een grenskruis dat hier of in de onmiddellijke nabijheid zou gestaan hebben. Het kasteeltje ligt immers op de uiterste rand van de gemeente.

Wapenschild van Andreas de Bavière,
naar Graf- en Gedenkschriften der Provincie Oost-Vlaanderen
I Parochiekerken van Gent, II, blz. 12.

De oudst gekende eigenaar van het domein is *Andreas de Bavière* (Andries Bavar), gestorven op 1 Maart 1555 (n. s.) in de leeftijd van vijftig jaar, als Raadsheer — Commissaris bij de Raad van Vlaanderen. Een zwart marmeren praalgraf

Het is niet de bedoeling een genealogie van de families de Bavière-Ysebrant op te stellen, doch slechts de eigenaars van het goed « Ter Kruisen » te volgen.

werd op last van zijn kinderen Jacobus, Petronella en Francisca opgericht in de St. Jakobskerk te Gent, rechts in het koor. ⁽²⁾. Had Andreas de Bavière het goed van Isidoor de Bavière, zijn vader, geërfd, of was hij op een andere manier in het bezit ervan gekomen?

Sanderus zegt dat hij het kasteel had vergroot. In het opschrift dat hij liet aanbrengen is er sprake van een «rustplaats». Men mag veronderstellen dat hij de vergroting van het kasteel eerder op rijpere leeftijd liet uitvoeren, vermoedelijk tussen ± 1540 en 1555.

Jakob I de Bavière, griffier van de Raad van Vlaanderen erfde het goed van zijn vader. Hij bezat het dus in de tweede helft der zestiende eeuw. Na zijn overlijden, waarvan we voorlopig de datum niet kennen, ging Ter Kruisen aan zijn zoon, eveneens Jakob geheten, en baljuw van Assenede. Op 11 Maart 1617, heeft er een verkaveling plaats tussen deze Jakob en zijn schoonbroer Jan Sanders. Was Jakob I misschien kort te voren overleden?

Jakob II de Bavière, baljuw van Assenede ambacht, schenkt bij akte van 1 Februari 1638, sommige goederen, waaronder Ter Kruisen, aan zijn kinderen ⁽³⁾. Op dit ogenblik is het goed verpacht aan Pieter de Coeyere.

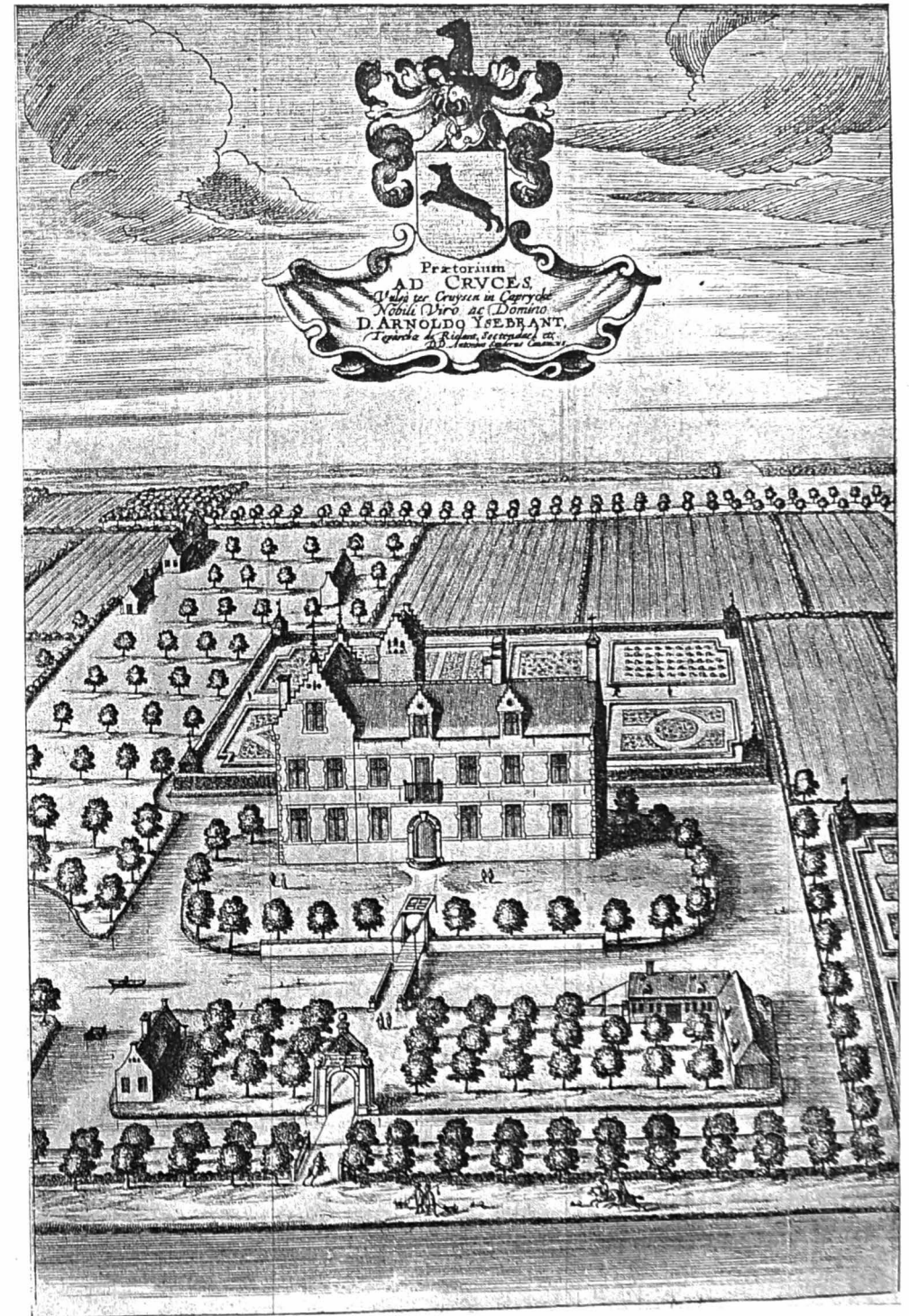
Naar een gravure in Sanderus' *Chorographia Sacra Brabantiae* (1659-1660) behoorde het kasteel alsdan toe aan Arnold Ysebrant, heer van Rielant. Zonder heel precies te kunnen zeggen hoe en wanneer het goed Ter Kruisen van de Bavière naar Ysebrant overging is het toch duidelijk dat de successie langs vrouwelijke kant is gebeurd. Reeds in 1617 is een zuster van Jakob de Bavière, Catharina, gehuwd met Jan Sanders.

Hun dochter, *Jacqueline Sanders*, huwt Aemout Hauweel, baljuw van Kaprijke.

Hun dochter, *Gerardine Hauweel*, huwt in 1635 Antoine Ysebrant.

(2) *Graf- en Gedenkschriften der provincie Oost-Vlaanderen, I, Parochiekerken van Gent, II, blz. 12*; — J. F. FOPPENS, *Histoire du Conseil de Flandre*, 1869, blz. 155.

(3) R. A. Gent — Kaprijke 278 f. 150-152.

TER KRUISEN.
naar A. Sanderus, *Chorographia Sacra Brabantiae*, 1659-1660.

De reeds vermelde *Arnold Ysebrant* is hun zoon. Hij werd geboren te Boekhoute in 1636 en stierf te Kaprijke in 1700 ⁽⁴⁾.

Ter Kruisen blijft dan in de familie Ysebrant tot in 1751.

Zoals blijkt uit verschillende archiefstukken ⁽⁵⁾ was het goed bij de dood van Arnold overgegaan aan zijn vrouw *Isabella Petronella Van Royen* (bij verkaveling van 14 Mei 1701); en na haar dood aan hun zoon *Jan George Ysebrant* (bij verkaveling van 26 April 1710). Na diens overlijden in 1725 ontstaat tussen zijn weduwe, Anna-Albertine van den Ee Haute, en de andere erfgenamen van Jan George Ysebrant

— zijn schoonzuster *Isabella Florentine Yolente de Saluces Bememicourt*, weduwe van Jan Charles Ysebrant, haar kinderen en kleinkinderen

— zijn zuster *Christine Ysebrant* weduwe van Noël Estienne Dominicq de Saluces Bememicourt

een proces dat slechts op 10 Juni 1743 werd bijgelegd.

Intussen was Christine Ysebrant overleden op 10 December 1742. Ter Kruisen wordt dan in 1743 eigendom van *Jan Philippe Ysebrant*, heer van Lendonck, zoon van Jan Charles en dus neef van de vorige eigenaar, Jan George Ysebrant. Het wordt in hetzelfde jaar verpacht aan Pieter de Roover.

Jan Philippe Ysebrant stierf op 28 Maart 1746 en zijn zoon *Jan Frans Ysebrant*, priester en heer van Roosebrouck, erfde Ter Kruisen. Op 22 September 1751 verkocht hij het aan de *douairière van Jonkheer Stephanus Maelcamp*, vrouw Marie-Anne Mahuis y Principe.

Hiermede raken we aan de vergissing van F. De Potter en J. Broeckaert ⁽⁶⁾ volgens dewelke het kasteel Ter Kruisen op vermelde datum verkocht zou zijn aan Bernard de Coorebijter. Een aandachtige lezing van de verkoopakte (in bijlage) volstaat om de foutieve interpretatie van voornoemde auteurs in

(4) *Le Parchemin* 1937, question N° 322, blz. 158. 258; Réponses, blz. 216. 377. 427.

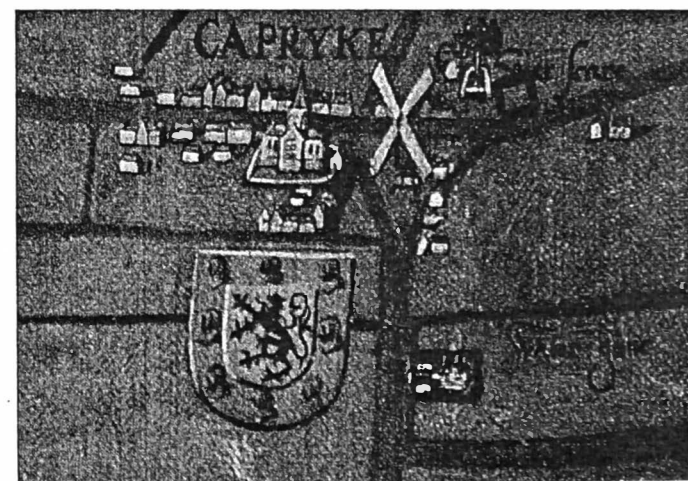
(5) R. A. Gent. Minuten van Notaris Jacques Ricart, 10 Juni 1743. Stadsarchief Gent 332/833 N° 73; Staat van goederen van Christine Ysebrant, 24 September 1743 en Verkaveling der erfenis van Jan George en Christine Ysebrant, 28 September 1743.

(6) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van Kaprijke*, blz. 57-58.

het reine te trekken. Het blijkt duidelijk dat de weduwe Maelcamp, die, van Spaanse oorsprong zijnde, de Vlaamse taal «niet volcomentlick en verstaet» zich laat bijstaan door Bernard de Coorebijter, griffier van Heyne, die handelt in haar naam en in de naam van haar zoon, trouwens beiden aanwezig.

Tot heden toe behoort het sierlijke kasteeltje aan de afstammelingen van Jonkheer Stephanus Maelcamp.

Vooraleer het gebouw zelf te onderzoeken valt er nog een tweede vergissing van F. De Potter en J. Broeckaert recht te zetten. Auteurs beschouwen Ter Kruisen als het heerlijk kasteel van Kaprijke. Dit is het nooit geweest. Onder de heren van

KAPRIJKE,
naar P. Pourbus d. o.,
Figuralieve kaart van het Vrije van Brugge, 1561.
Copic P. Claeissins 1585, Stadhuis Brugge.

Kaprijke — Valentin Leclercq sinds 1626; François Van Caloen sinds 1640; Georges de Seclyn en zijn nakomelingen sinds 1644; François-Joseph de Schietere sinds 1744 ⁽⁷⁾, komt geen enkele eigenaar van Ter Kruisen voor.

(7) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Bourg de Bruges*, I, blz. 78.

Vermoedelijk bevond zich het heerlijk kasteel van Kaprijke ten N. O. van het dorpsplein. Reeds op de kaart van Pourbus ⁽⁸⁾ zien we op deze plaats de «Vier scare» aangeduid. Op een gravure van omstreeks 1650 ⁽⁹⁾ ziet men het dorp van uit het noorden, zonder het gebied van Ter Kruisen, met links en rechts de wapenschilden van Seclyn en van Kaprijke. Ongeveer op dezelfde plaats als de Vier-scare op Pourbus' kaart, ziet men een kasteeltje met luthof, dat zeer waarschijnlijk het heerlijk kasteel was.

Dit wordt nogmaals bevestigd door een figuratieve kaart van Kaprijke van 1661 ⁽¹⁰⁾ waar, op dezelfde plaats onder letter b, het «huys van Mevrouw van Caperijcke» wordt aangeduid.

Ter Kruisen was geen heerlijkheid, en ook geen leen, doch een *allodiaal-goed*, dus vrij-eigendom. De verkoopakte van 22 September 1751, zegt het uitdrukkelijk: «alle wesende alodiael goet».

* * *

De oudste voorstelling van Ter Kruisen (afb. 3) is deze van P. Pourbus op de reeds vermelde figuratieve kaart (1561). Men ziet, ten zuiden van de «water-ganc» het dubbel omwalde hof, neerhof en hooghof door een brugje verbonden. Op het eerste, twee langgestrekte gebouwtjes, wellicht schuur en stallen; op het tweede een tamelijk belangrijke constructie, waarvan evenwel moeilijk de architectonische details kunnen onderscheiden worden.

Een zeer belangrijke voorstelling biedt de gravure in Sanderus' *Chorographia Sacra Brabantiae* (1659-1660) opgedragen aan Arnold Ysebrant. Men ziet het kasteel van het zuid-westen 't is te zeggen van de vóórkant (afb. 2).

De toegang tot het neerhof wordt beheerst door een portiek met rondboog, geflankeerd door pilasters en bekroond door een

(8) P. Pourbus d. o. Figuratieve Kaart van het Vrije van Brugge, 1561. Copie P. Claeissins 1585, Stadhuis Brugge.

(9) A. Sanderus, *Presbyteri Chorographiae Brabantiae*, 1650, Bibliothèque Nationale te Parijs.

(10) R. A. Brugge — Figuratieve Kaart van Kaprijke, 1661.

fries en driehoekig gevelveld. In de fries leest men de door Sanderus aangehaalde tekst: «*Deus nobis haec otia fecit*». In het gevelveld onderscheidt men het wapenschild de Bavière — evenwel met omgewisselde kwartieren.

Van deze toegangspoort bestaat heden nog het beneden-gedeelte.

Op het neerhof ziet men een boomgaard; links een langgestrekt gebouw met schoorsteen — wellicht de woning van de pachter; rechts een schuur, de stallen en een waterput.

De toegang tot het hooghof werd verleend door een kleine ophaalbrug.

Het uitzicht van het kasteel stemt, in grote trekken, nog overeen met de huidige toestand. Twee vleugels, haaks tegenover elkaar staand, met verdieping en zadeldaken. Een naad in de voorgevel betoont de scheiding tussen beide vleugels. Links vertoont hij een trapgevel terwijl het rechtse gedeelte rechthoekig is. De twee dakkapelletjes zijn thans verdwenen. Rechts van de deur, waarvan de omlijsting met de huidige gans overeenstemt, zijn drie vensters voorgesteld, terwijl er thans slechts twee zijn.

In de hoek, gevormd door de twee vleugels, ontwaart men, boven het dak uitrijzend, een vierkant torentje met twee trapgeveltjes en zadeldak. Men ziet twee reeksen openingen, wellicht vluchtgaten voor duiven. Thans is dit torentje, evenals het dak van de rechtervleugel gewijzigd.

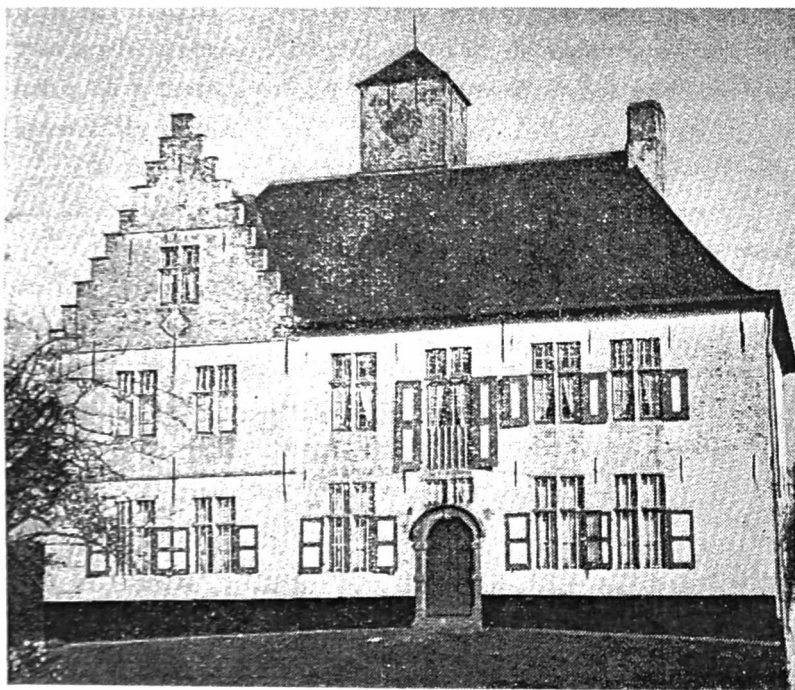
Achter het hooghof ziet men een regelmatig aangelegde tuin, omgeven door een geschoren haag en een smalle gracht, en verder de landerijen.

* * *

In zijn huidige toestand stemt het kasteel nog grotendeels overeen met de voorstelling op de gravure. Het gedeelte van de omwalling dat hoog- en neerhof scheidde is thans gedempt.

Het kasteel verheft zich op een terp, en is opgetrokken in baksteen, met spaarzaam gebruik van zandsteen voor de negblokken en kruismoneler der vensters evenals voor de deuromlijsting (thans blauw-grijs geleverd).

trapgevel is door drie waterlijsten in vier geledingen verdeeld. In de derde geleding bevindt zich een ruitvormige steen met wapenschild, evenwel zo verveerd dat het niet meer leesbaar is. Slechts de datum 1628 is nog herkenbaar. Dit zou dus het wapenschild van Jakob II de Bavière kunnen geweest zijn. In de vierde geleding is een klein zuiltje met kapiteel ingemetseld (11). Rechts en links ervan een thans dichtgemetseld lichtgat, gevormd door twee uitgeholde zandstenen.

TER KRUISEN

(Foto E. Dhanens, cliché V. T. B.).

In tegenstelling met de gravure zijn er rechts van de deur slechts twee traveeën met vensters, en boven de deur bevindt zich een rechthoekig bovenlicht.

(11) Of dit zuiltje een bepaalde betekenis had, heb ik niet kunnen achterhalen. Dr. J. Denys, rijksarchivaris is van oordeel dat het geen verband houdt met heerlijke rechten.

nagenoeg identisch in de verschillende delen van het gebouw.

De deuromlijsting vertoont twee bossages, een rondboog met sluitsteen en een sierlijke halfronde waterlijst.

Het grote verschil tussen de huidige toestand en deze der gravure bestaat in de vorm van het dak en het uitzicht van de toren. Het huidige dak van de rechtervleugel, een wolfsdak, reikt thans hoger dan dat van de linkervleugel. Tengevolge van de verhoging van dit dak is het noodzakelijk geweest ook de toren te verhogen. Op de achterkant van de toren is duidelijk waar te nemen dat hij twee verdiepingen werd opgetrokken. Op de zijkant van de toren, thans onder het dak, is het spoor van de kleine gang die, volgens de gravure, destijds de toren met het linkerdak verbond, nog duidelijk te zien.

Op de toren ziet men thans vier kruisen en het wapenschild van Jan George Ysebrant en Anna Albertine van den Eéchaute. Hij is door een tentdakje afgedekt.

In de zuid-oostelijke zijgevel van het kasteel ziet men belangrijke sporen van verbouwing. De linker helft ervan vertoont het profiel van een smalle zijgevel zonder verdieping met puntgevel, dewelke met tandwerk was afgedekt.

Nadat de gevel opgetrokken en verbreed was, vertoonde hij vier grote vensters, verdeeld in twee traveeën met verdieping. Thans zijn zij dichtgemetseld, behalve het rechter-benedenvenster en het bovenlicht van het rechter-bovenvenster.

De noordwestelijke zijgevel vertoont niets merkwaardigs de achtergevel daarentegen is zeer onregelmatig. De middenpartij van de linkervleugel springt vooruit en is door een lessenaarsdak afgedekt. Links en rechts van deze aanbouw zijn twee vensters boven elkaar geplaatst. De rechtervleugel is door een puntgevel met tandwerk omschreven, en door een waterlijst onderbroken. De top vormt een drievoudig trapje. Het benedenvenster bleef ongeschonden; het bovenvenster is dichtgemetseld. Tussenbeide ingebouwd verheft zich het slanke traptorentje dat door kleine vierkante venstertjes wordt verlicht. Het verschil in metselwerk, de verhoging aanduidend, is zichtbaar ter hoogte van de aanzet der daken.

Een achterkeuken werd, in recente tijd aangebouwd.

omlijsting en door een driehoekig fronton afgedekt, geeft toegang tot een kamer met brede marmeren schouw uit de zeventiende eeuw.

In de kamer, links ziet men een sierlijke Renaissance schoorsteen met twee gegroefde en gebeeldhouwde zandstenen zuiltjes, van het midden der zestiende eeuw.

Vóóran ziet men twee deuropeningen door een Tudor-boog afgedekt; de linkse geeft toegang tot de traptoren; de rechtse tot een laag overwelfd kamertje met stenen bank — wellicht een boterbank. Rechts ervan bevindt zich de grote keuken met brede schoorsteenmantel waarvan de zandstenen wangen het gotisch profiel vertonen. Men bemerkt er ook twee sierlijke ingemaakte kastjes.

De trogwulven der schoorstenen, evenals het gewelf van het kleine kamertje, zijn met ster- en roosmotieven versierd.

Onder de keuken bevindt zich een grote vierkante overwelfde kelder en onder een gedeelte van de linkerkamer, een kleinere kelder met tongewelf.

Op de verdieping vinden wij nog enkele interessante schoorsteenwangen met gotisch profiel. Aan het eiken dakgebinte van de rechtervleugel is zeer duidelijk te zien dat het verbouwd werd met hergebruik van oude balken.

Het kasteel, zoals het zich thans voordoet, draagt de sporen van drie — misschien vier — *bouwperiodes van verschillende datum*.

Tot een 1^e gebouw zouden behoren, het benedengedeelte van de vóórgevel van de rechtervleugel en de oorspronkelijke zijgevel zonder verdieping en met puntgevel die men nog zeer duidelijk in de huidige zijgevel ontwaart. Deze muren, evenals de daarbijhorende binnenmuren, zijn dunner dan het overige metselwerk en hebben zeer geringe funderingen. Misschien was er oorspronkelijk een derde kamer links van dit gedeelte, zodat het een langgestrekt driecellig gebouw zonder verdieping zou geweest zijn. De links gelegen derde kamer zou dan, vervangen zijn door de vleugel met trapgevel. Dit eerste gebouw

Bavière, ± 1540-1555, bestaat ontegensprekelijk uit de linker-vleugel met trapgevel. Het uitzicht van deze gevel, met zijn waterlijsten en de aanwezigheid van de sierlijke zandstenen Renaissance zuiltjes van de schoorsteen laten daaromtrent geen twijfel.

Of de verdieping van de rechtervleugel eveneens door Andreas de Bavière werd opgetrokken is moeilijk uit te maken. Misschien gebeurde dit slechts in de zeventiende eeuw, ten tijde van Arnold Ysebrant? In elk geval werden in de zeventiende eeuw enkele architectonische details toegevoegd: de deuromlijsting en de marmeren schouw van de rechterkamer.

Tot een laatste bouwcampagne behoren dan de verhoging van de toren en het nieuwe dak van de rechter-vleugel. Het wapenschild in de toren kon geïdentificeerd worden met dat van Jan George Ysebrant en Anna-Albertine Van den Eëchaute. Misschien geschiedde deze laatste verbouwing ten hunnen tijde, tussen 1710, datum waarop Jan George Ysebrant in het bezit komt van het domein, en 1725, datum van diens overlijden.

Sedert 1935 werd het kasteel gedeeltelijk gerestaureerd: de dakbekleding vernieuwd, talrijke vensters hersteld, en de schouwwanden met geglazuurde tegeltjes bekleed.

Steeds blijft Ter Kruisen een kleine parel van de landelijke bouwkunst in het Meetjesland.

Voor verschillende inlichtingen ben ik aan Dr. J. Denys, Conservator van het Rijksarchief te Gent en aan Baron Maelcamp d'Opstaele veel dank verschuldigd.

Dr. Elisabeth DHANENS.

BIJLAGE

1751, 22 September. — Verkoopakte van de eigendom «Ter Kruisen» te Kaprijke, door Jan Frans Marie Joseph Ysebrant aan Marie Anne Mahuis y Principe, weduwe van Stephanus Maelcamp.

R. A. Gent, Raad van Vlaanderen, Notariële Akten, N° 172 (Mart. Debbaut 1749-1752) f° 180-183.

Compareerde voor mij Martinus Debbaut, notaris publicus tot Ghendt residerende, present de getuygen naerghenoemd, in

Joseph Ysebrant, presbiter, heere van Roosebrouck, etc., woonende binnen de stadt Doornick ende tegenwoordelick wesende binnen Ghendt, den welcken verclaerde ter goeder trouwen vercocht, gecedeert ende overgelaeten thebben, soo hij doet by desen, aen tot behouwe ende proffyte van dheer *Bernaerd de Coorebyter, greffier van Heyne*, voor hem ofte synen commanden welcken voor den selven comand heeft gedenomeert *vrau Marie Anne Mahuis y Principe, douairière van jonkheer Stephanus Maelcamp*, ter presentie ende acceptatie van *jonkheer Stephanus Maelcamp*, haeren sone midts sy niet volcomentlick en verstaet de Vlaemse taele — die alhier present ende mede comparerende van hem insgelycx bekende in coop ende cessie anveert thebben het casteel staende op eene motte rondom int water, genaemt het *casteel Ter Cruyden*, met het nederhof, duyvekeete, remisen, peerde ende coenstellen, al in steen ende de voordere edificien, boomen ende andere catheylen daerop ende de naerschreven partyen van lande staende, alsmede de volgende goederen, soo ende gelyck die anden eersten comparant syn te lote gevallen jehens syne medehoirs, ten sterfhuize van *jonkheer Jan Philippe Ysebrant*, in syn leven heer van *Lendonc*, synen heer vader, door de letter A, by vercavelinge voor my notaris gepasseert, den 13 January van desen jaere 1751, ende tegenwoordich in pachte gebruyckt worden (ter reserve van de dry leste partyen, de welcke verpacht syn aen Jan de Neve, waervan hiernaer breeder sal gesproken worden) bij *Pieter de Roover* eenen termyn van 9 jaeren, ingegaen kerstavont 1743 ende comende te expireren ten gelyken daghe 1752, voor de some van 30 lb tsiaers suyver gelt, boven de conditiën ende leveringen gedeclareert by de voorwarde met hem angegaen den 18 Novembre 1743, consistende in de volgende partyen, met de boomen ende andere catheylen daerop wesende, de welcke mede vercocht worden (ter reserve van spachters recht twelk niet mede vercocht en wort) in de ghone naerschreven, *alle wesende alodiael goet*.

Binnen de prochie van Caperyck :

Alvooren den gront van de motte daer het casteel op staet met de wallen daer rondom liggende groet 111 roeden ende den gront van het bassecour ofte nederhof groot 272 roeden, den

vande voorschreven partyen 367 roeden.

...(beschrijving van alle percelen, voorwaarden, enz.)...

getekend : J. F. M. Ysebrant De Roosbroeck, presbiter

B. De Coorebyter, 1751.

Estienne Maelcamp.

Douairière Estevan Maelcamp.

J. F. Michaëls.

My present L. De Sadeleere, 1751.

Martinus Debbaut, notarius publicus.

SPROKKELING

NOG OVER OUDE MUNTEN EN HUN WAARDE (1)

Daugmentaetie Ingevolghe het placet van den 6e dec. 1701 gepubliceert inden raet den 10e ende binnen Caprycke den 16e dito.

Wij verclaren ende ordonneren bij dese, dat de gheseyde muntten voortaan sullen naer de publicaetie deser vuytgegeven ende ontfanghen worden ghelijck ghestelt is, inde volgende lijste, wel verstaende nochtans dat dit nieuwe reglement in gheender manieren en sal veranderen onse intentie verclaert bij de voorgaende ordonnantie van den 23en febr. van desen jegenwoordighen jaere ten opsichte vande betaelinghe van wisselbriefven renboursementen van Capitaale penninghen van renten ende van jaer intresten soo verschenen als te verschijnen.

T'placcaet is dat alle schulden moeten betaelt worden in courant gelt, wtgenomen wisselbrieven, Capitaale penninghen ende geleent gelt moeten wedergegeven worden gelijk die ghelicht sijn, is van 7^e 9bre 170i.

Nieuwe Evaluatie der gaude ende silveren specien mits deselve sijn van ghewichte vuytghedruckt bij de voorgaende placcaeten.

(1) Zie «Appeltjes van het Meetjesland», N° 1, blz. 58.

Goude Specien.

De dobbele gouden souvereynen soo van onser Slaeghe ende wapenen als die vande Aertshertoghen Albertus ende Isabella.

	guldens stuyvers oorden		
Den gouden leeuw	17	10	0
ofte enckele	8	15	0
De nieuwe croonen van onsen Slaghe ende wapenen	5	5	0
pistolen van Spaignen en van Vranckryck	10	10	0
De halfve pistollen	5	5	0
De Dobbele	21	0	0
Vier Dobbele	42	0	0
Ducaten	2	0	0
De Dobbele	11	16	0
D'albertinen	7	17	2
de inckele	3	18	3
De goude croon van Vranckerijck	5	5	0
De guineen van Engelandt	13	1	0
de halfve	6	10	2
De goude rijders van hollant	15	7	0
De halfve rijders	7	13	2
<i>Silvere Specien.</i>			
De Ducatons oock die van Luyck ende de rijders van hollandt	3	10	0
De halfve	1	15	0
Pattacons de witte escus blancs de patacons van luyck ende hollant	2	16	0
De halfve	1	8	0
De quarten	0	14	0
De stucken van 6 stuyvers geseyt schel-lynghe	0	7	0
De blauwisers	0	3	2
De 4 stuyvers	0	4	2
De twee stuyvers	0	2	1
De stuyvers	0	1	0
De nieuwe stucken van 4 fransche guldens	3	14	2
De halfve	1	17	1
De quarten	0	18	2
De achtste deelen	0	9	1
De seshiende deelen (Finis)	0	4	2

U ziet het was wel nodig dat de wethouders van Kaprijke een lijst opmaakten van deze gecompliceerde muntwaarden. Los blad in privaat bezit.

A. DE VOS.

OVER EVERGEMSE HERBERGEN

EN HUN BENAMINGEN

a) Een woordje Geschiedenis

Slechts vrij laat, pas in 1531, wordt er in de archivalische bronnen betreffende Evergem, een herbergnaam geciteerd. Maar die oudst vermelde herberg, zal allicht enkele tientallen, ja, misschien zelfs een paar honderd jaar ouder zijn.

In navolging van de steden immers, zullen vooral in de XIVe en XVe eeuwen, op het platteland, maar dan in hoofdzaak langs de grote wegen, 't allenkante herbergen en afspanningen oprijzen, waar reizende kooplieden onderdak kunnen vinden. Stilaan echter, ontstaan in de dorpskernen zelf, los van de grote wegen, eigen herbergen voor de dorpsgemeenschap. En op vele van onze dorpen vervullen bepaalde herbergen, tot op heden een sociale rol, die niet te onderschatten is. Hoe dikwijls immers komt het niet voor, dat tussen pot en pint, een hele dorpspolitiek in kannen en kruiken gegoten wordt?

Later raken de herbergen in alle buurtschappen verspreid. Zij zullen de uitgezochte plaatsen worden, waar de buurtbewoners samen komen, het levend, kloppend hart van de buurtschap. Tot op het einde van het Oud-regime, zolang als de octrooirechten op de herbergen bestonden, verloopt deze evolutie geleidelijk. Maar in de XIXe eeuw is de vloed van nieuw-opkomende herbergen niet meer te stuiten. Daar zij in die tijd en tot vóór een twintigtal jaren op het platteland, practisch de enige bron van ontspanning uitmaakten, beantwoordden zij enigszins aan een noodzakelijkheid. Zij rezen als paddestoelen uit de grond, om hun hoogtepunt te bereiken rond 1915, toen een voorschrift betreffende de minimum afmetingen van de ge-

lagzaal vanzelf vele «kroegjes» deed verdwijnen. Een vindingrijke herbergier, wiens herberg de vereiste hoogte niet bereikte, wist er toch een mouw aan te passen. Hij deed namelijk de vloer uitbreken en hem enkele centimeter lager leggen. De herberg voldeed aan de gestelde voorwaarden.

Dat men onder het Oud-regime, zeer streng toezicht hield op de herbergen, kan hier geïllustreerd worden, door enkele treffende citaten. Op last van de procureur-Generaal werden in 1774 de wethouders van Evergem verzocht ⁽¹⁾ : «te formeren eene pertinente Liste van alle de geotroijeerde herberghen met designatie van hunnen Naem ofte uytsteekberders. bij wie sy bewoont worden ende t' beginsel van hunne stichtinghe. Ten tweeden eene gelijcke Liste te formeren van alle de Cantinen, Brandewijnkotten, geneverhuijsen ofte andere dier gelijcke ongeotroijeerde plaetsen waer die ghestaen ende gelegen syn tsij op publicque prochie ofte lantweghen ende andere plaetsen.» ⁽²⁾

(1) Gebruikte Afskortingen :

RAG : Rijksarchief Gent.

D : fonds Desteldonk.

E : fonds Evergem.

O : fonds Oudburg.

SB : fonds St.-Baafsabdij-Bisdóm.

V : fonds Vinderhoute.

SAG : Stadsarchief te Gent.

Pk. E : Penningrekeningen van Evergem, 1571, 1574.

KAG : Kathedraalarchief te Gent.

BAG : Bisschoppelijk Archief te Gent.

GAE : Gemeentelijk Archief te Evergem.

PAE : Privaat (notaricel) archief te Evergem.

R : fonds Notaris De Reu.

V : fonds Notaris Van de Velde (Vader en Zoon).

B : fonds aanvankelijk tot 1835 Notaris Bovyn, later Notaris Beernaert.

L : fonds Notaris de Langhe.

Vh. : Volksherinnering.

De nummers n^o de verkorte bronaanduidingen, verwijzen naar het nummer van het stuk in de Inventaris van het fonds b.v. RAG-D 104 f. 95 v. = Rijksarchief Gent, fonds Desteldonk Nr. 104 folio 95 verso. In PAE verwijst het nummer naar het nummer van het repertorium. b.v. 1849, PAE-V 40 = Privaat archief Evergem, fonds Van de Velde Nr. 40 van het bundel 1849.

(2) RAG-E 7.

Tegen Pieter Bonmaison, die wederrechtelijk een vroeger bestaande herberg heropende, werden drastische maatregelen getroffen : de drank werd aangeslagen en het uithangbord in beslag genomen. In 1770 had hij een rekwest ingediend bij de bisschop van Gent, heer van Evergem, «ten eynde van te becommen de permissie om van syn gecocht huys genaemt *de bonte Koey* eene vrije herberghe te erigeren.» Om advies daarover gevraagd, replikeert het magistrat op de volgende manier : «dat het voorseyde huys bij Pieter bonmaison gecocht sedert 70 à 80 jaeren emmers bij menschen gedencken geene herberge en heeft geweest ende dat hij bonmaison sonder permissie van het officie heeft uythgehangen een uytsteekbert met de bonte coey daerop geschildert benevens potten en gelaesen en effectivelijck aldaer heeft geschoncken bier wijn en brandewijn tgonne aen dhoore van tofficie gecomen synde heeft het selve met commissarissen den dranck aldaer uytgehaelt als mede het uytsteekbert afghedaen ende gesequestreert op tSchepenhuis.» Hiermede is de geschiedenis nog niet ten einde, want hierop verhuist de eigenaar en verhuurt «het selve huys alsdan... aen sekeren Pieter de Swaef, van seer sleght gedragh, gelijck men met recht mach seggen van den suppliant, die geduerende den corten tijdt dat hij in tvoorseyde huys heeft gewoont menighvuldige schandaele heeft gegeven door het laeten drincken diep in den nacht, alwaer oock menighe keeren is gevochten geweest, selfs dat de teere jonckheyt aldaer aengelockt wiert, het welcke alle menschen van het dorp voor gedebosent ende geabandonneert huys aensaeghen, ende nu actuelijck noch sekretelijck bij den hueraert pieter de Swaef op die wijze geoeffent wort. Gevende Ueld. voorts te kennen datter in de ronde van het dorp seven geotroeerde herberghen syn tgonne ons dunckt onder correctie dhelft te veele syn, om datter weynighe logemente alhier vallen mits men maer een ure van de stadt en syn en vervolgens maer en dienen tot verderf niet alleene van de jonckheyt maer selfs van dinsetene bejaerde personen.» ⁽³⁾.

In 1779 doet Joannes Roels, eveneens een aanvraag tot het oprichten van een nieuwe herberg. «Verthoont in alle oodtmoedigheyt Joannes Roels inwoonder ende gebortigh der prochie

(3) RAG-E 7.

van Everghem... tot het becommen consent tot het houden van publicque herberge, binnen het gemelde Everghem, bij het dorp ende aldaer voor teecken uitte steken de *gaude Leirsse* daer toe geconsidereert dat sijne wooninghe daer toe seer Capabel ende gerieffelijk is, soo voor huysinghe stallen als andersints, voor de passagiers gaende ofte vaerende van Slydinge, caeperijcke, waetervliet, holland ende Zeeland, als elders... heeft nogtans den verthoonder buyten alle verwachtinge daer in ontmoet eenigh obstakel ofte retardement... alsoo den verthoonder met vrouw ende Kinderen moet leven ende dat hij met sijne fonctie voorsiet niet te connen blijven subsisteren hetgene hij nochtans met het hauden van herberghe met Eere saude connen doen.» (4). Hierop volgt terug een kordate weigering van de wethouders, want verklaren zij, hij heeft een «ambacht, waermede hij voor vrouw en kinderen gemakkelijck den cost windt, ende noch beter soude Connen subsisteren, waer t'sacken hij daertoe neerstiger devoiren dede soo dat het maer uyt afkeer van het werk ende suyvere luyaerdije en is, dat hij tracht tot het erigeren der gemelde nieuwe herberghe consent te verkrijgen.» (5). Men ziet dus hoe de wethouders met ijzeren hand waakten, op de overvullige uitbreiding der herbergen.

De herbergen geven inderdaad een trouwe weerspiegeling van het dorpsgebeuren. Wanneer krijgsbenden ingekwartierd worden of brandend en plunderend voorbijtrekken, wanneer het dorp in feest of rouw is, steeds zal men er sporen van ontdekken langs de herbergen om. Wanneer tijdens de Geuzentroebelen, tussen 1580 en 1599, Evergem, zoals de meeste plattelandsgemeenten, vrijwel met de grond gelijk gemaakt werd, wordt onze oudste herberg *De Drie Koningen* als volgt beschreven: «zekere gheruineerde ende verbemde hofstede wijlent een taveerne gheweest ghenaeemt *de drij Coninghen* bij der kercke.» (6). Tijdens de oorlogen van Lodewijk XIV, wanneer markies d'Humières in 1677 schrijft aan Louvois: «Nous brûlâmes au nord de Gand les plus beaux villages qui se puissent voir au monde.» (7)

(4) RAG-E 7.

(5) RAG-E 7.

(6) RAG-E 576 f. 17 v. 1591.

(7) «*Vlaanderen door de eeuwen heen*», p. 88, Brussel, Amsterdam 1951.

wordt de herberg *Sint Christoffel* vermeld als «een vervallen ende verbrande hofstede geweest hebbende eene herberghe.» (8). Wanneer tijdens de Spaanse Successieoorlog (1700-1715), Evergem eens te meer geteisterd wordt door het logeren en foereren van vreemde soldeniers dienen vrijwel alle herbergiers, lange rekeningen in, van niet-betaalde soldatenteringen. Zo werd er aan Pieter Roels, waard in St.-Huibrecht te Kerckbrugge, een fantastisch gelag uitbetaald. «Item aen pieter Roels, tavernier in *Stie huybrecht* op den wijck van kerckbrugghen over vele menichvuldighe tairynghen tsynen huysse gedaen bij de soldaeten van de vrije compagnie per specificatie de somme van xlviii p. viii s (9).

Wanneer de aloude Christoffelommegang in volle luister het dorp doortrekt, vinden wij daar terug een spoor van in de rekening van een dorpsherberg. «Item betaelt aen marten willens tavernier inde *gaude weiel* ten durpe deser prochie, de somme van twee ponden, vijf schellinghen gr. over taire ende leverynghe van bier tsynen huysse ghedaen bij de clockluyders, maechdekens officiers ende meyers ten jaere ende ommeghanghen ende kerremesse van deze prochie Everghem, ii p. v s. (10).

In de wijken Doomzele en Belzele, die een zekere administratieve zelfstandigheid bezaten, maar juridisch afhankelijk waren, respectievelijk van de lieerlijkheden Desteldonk en Vinderhoute, was er geen schepenhuis, wel een «schepenaemere», meestal ondergebracht in de gelagzaal van een plaatselijke herberg. Hier diende zij dus als officieel gebouw.

De waard uit *Sint Christoffel*, die in 1669 de vervallen herberg aangekocht had, is tegelijk waard, barbier en chirurgijn. In officiële bescheiden wordt hij niet anders genoemd dan: «Meester Allaert de prince, chirurgijn ende tavernier.» Wij hebben zelfs diagnosen en verslagen van lijkschouwingen van hem onder ogen gekregen, die natuurlijk voor het grootste deel op loutere fantasie berustten, maar doodernstig als officiële verslagen opgetekend staan.

(8) 1669, RAG-E 416 f. 43 v.

(9) 1704, RAG-E 89.

(10) 1705, RAG-E 797 f. 42 v.

Wanneer wij hier nog aan toevoegen, dat Lieven Van Vooren, tavernier in de *Hert* ⁽¹¹⁾, tegelijk schoolmeester en dat Pieter Temmerman, waard in de *Wereld*, eveneens brouwer was, kunnen wij ons enigszins een idee vormen van de grote rol, die de herbergen in het dorpsleven speelden. De kleinste rimpel, die de spiegel van het dorpsgebeuren beroerde, werd er in opgevangen.

En nog is dit niet alles : zij vormen eveneens de zetel van culturele instellingen. *De Hert* op het Dorp, en *De Jonge Keizer* te Doornzele, waren zetels van de plaatselijke kamers van Rhetorika. Wanneer in 1799, door nalatigheid van Franse soldaten, het oude schepenhuis in de vlammen opgaat, moeten wij het 103 jaar zonder raadhuis stellen. Wederom doet men beroep op de plaatselijke herbergen van het dorp, om de Secretarie en het Vrederegerecht onderdak te verlenen.

Hedendaags heeft de sociale rol van de herberg nog niet uitgediend. Hoeveel «café's» zijn er geen lokaal van plaatselijke duivenmaatschappijen, voetbalclubs, schuttersgilden, dorpsfanfares en andere verenigingen ?

Alvorens dit historisch overzicht te besluiten, wensen wij nog een woord te zeggen over het uitzicht en de inboedel van een oude dorpsherberg. Terloops wees ik er reeds op, dat sommige herbergen, tegelijk brouwerijen waren. Men brouwde daar meestal slechts voor eigen gebruik.

Na de dood van Pieter Temmerman, waard in de *Wereld*, later de *Gouden Wereld*, verkoopt zijn weduwe Marie Eeckstijl op 5 Maart 1695 aan Gillis Roels «eene haere behuysde hofstede, wesende eene herberghe ghenaempt *de Weirelt*, soo aertsvast als naghelvast, met de schuere, stallynghen, Brauw-erij, brauwalm, te weten den ketel, cuype, 2 drafcuypen, coelback, 20 biertonnen, 15 alfve tonnen, leeckput, twee trachters, bierboom, 5 bierstellynghen, twee brauwaeckers, emmers al tgonne daertoe behoiren». ⁽¹²⁾.

Wanneer Pieter Slock fs. Judocus, te Belzelo-Rabot, in zijn herberg «*De Verloren Kost*» op 13 Juni 1774 overlijdt, wordt de

(11) 1654-1661. RAG-E 217.

(12) RAG-E 422 f. 12 r.

inboedel van de herberg als volgt beschreven : «alle de steenen Cannen, Stooopen en pinten met tinnen deksels... 500 ijdel bouteillen, 200 bouteillen met wijn, 260 ijdel bouteillen, 12 tonnen drij quaerten bruyn bier, een alf tonne wit bier, 16 ijdel vaten, bierstellinge, Cuypen, yseren pot, alle de steenen pullen... eenen bierboom, eenen stoop ⁽¹³⁾ franschen brandewijn... hondert en 17 stoop genuver, glasen, vier stoopen Licœur» ⁽¹⁴⁾. Er moesten rekèningen betaald worden voor levering van Leuvens bier, en voor likeur : «Voorts is men schuldig aen Chirurgien melerbe tot Waerschoot over Leveringe van acht Stoop Licœure bij hem ten voorleden jaere aen den overledenen gedaen à 22 stuyvers den stoop tot p. 1. 9. 4. ⁽¹⁵⁾.

Wanneer op 16 September 1781 in dezelfde herberg Jacobus Vergult fs. Pieter overlijdt, is de toestand er als volgt : «alle de potkannen, pinten en stoopen... alle de biegelesen met klompkens en ruymers... suyker, vier vaeten bier, ses stoop anijs, veerthien stoopen genuvre, alle den asyn... veerthien Stooopen hollandschen genuver, het vierde part van een vat brandewijn, twee hondert vijf en twintig bouteillen wijn, een tonne bruyn bier twee ijdel fustgen, alle de Bierstellingen, drij tonnen en een vierde lovens bier... drij tonnen bruyn bier en twee vaten genuvre.» ⁽¹⁶⁾.

Hiermede kunnen wij ons enigszins een gedachte vormen, van wat onze voorvaderen door hun dorstige kelen spoelden. Verscheidenheid was er toch al heel wat, zelfs voor fijnproevers !

b) De Herbergnamen

Mijn bedoeling is niet hier een geschiedenis te geven over het ontstaan en de ontwikkeling van de uithangborden. Hier-voor is mijn materiaal en mijn gebied te beperkt. Wel, wens ik aan de hand van mijn verzameld materiaal, een proeve te doen, hoe het algemeen-Vlaamse volksleven door de eeuwen heen, tot uiting gekomen is in de Evergemse uithangborden en herberg-

(13) 1 Stoop = 4 pinten.

(14) RAG-V 62 f. 90 v.

(15) RAG-V 62 f. 90 v.

(16) RAG-V 63 f. 128 r.

namen en hoe die namen de geest van hun tijd weerspiegelen. Hiervoor hebben wij beroep gedaan op het historisch materiaal, de nog levende benamingen en de verdwenen benamingen, die nog voortleven in de volksmond. Het is dus geen zuiver taalkundige noch historische peiling, veeleer een stuk folklore met inslag van beide elementen.

Vooraleer de eigenlijke bespreking aan te vangen, wenssen wij ter verduidelijking ons methodologisch procédé toe te lichten. Daar het materiaal nogal omvangrijk is, is een zekere rangschikking geboden. Wanneer wij de ideologische schikking boven de chronologische verkozen hebben, dan is het omdat zij ons het meest praktisch voorkwam. De benamingen kunnen het gemakkelijkst besproken worden, en voor de belangstellende vorser is er gemakkelijk analogie mogelijk met eigen gegevens. Na deze bespreking volgt dan de volledige lijst van alle Evergemse herbergnamen naar het hierbovenvermeld schema dat in het voorafgaand exposé zal uitgewerkt zijn, met voor elke naam een chronologische rangschikking van de vindplaatsen, aanduiding van ligging en vermelding of ze al dan niet nog voortbestaan. Ook de huidige herbergen van de kanaalzone Gent, sinds 1927 geannexeerd, maar die historisch tot Evergem behoren zijn in deze lijst opgenomen. Hoe volledig deze lijst ook moge zijn, een paar namen zullen allicht ontbreken. Dit doet echter niets af van haar volledigheid, temeer daar wij, wat betreft ons historisch materiaal met het oog op onze voorgenomen «Toponymie van Evergem», jarenlang konden vorsen in de omvangrijke archief-fondsen betreffende Evergem, bewaard in het Rijksarchief te Gent, voor de XIXe eeuw aangevuld door het omvangrijk notarieel archief van Meester De Canck, notaris te Evergem.

Wanneer wij nu ons materiaal globaal overschouwen, dan treffen wij daarin bepaalde historische lagen aan. De namen van het Oud-Regime, putten rechtstreeks in de volkstradities. Zij zijn meestal ontleend aan de dieren- en plantenwereld, het godsdienstig leven (heiligennamen) aan het ambachtelijk leven, aan sagen en legenden, kortom aan de dingen, die de mensen in die tijd het meest beroerden. Daar deze benamingen meestal op uithangborden voorgesteld waren en het octrooiëren der herbergen aan strenge regels onderworpen werd, waren deze namen vanzelf meer standvastig en mondgemeen. In de «pro-

chierekeningen» b. v. werd naast de naam van de waard, steeds de naam van de herberg er bij gegeven : b. v. «Gillis van herzele tavernier in *de merlaen* tot doorizele.»⁽¹⁷⁾. Sommige namen bleken zelfs zo levenskrachtig te zijn, dat zij hun naam gaven aan de wijk waar zij ontstonden. Zelfs toen de herberg verdween, bleef de wijknaam bestaan b. v. het *Haantje* en in mindere mate voor de streng locale benamingen het *Kruiske* (Belzele), de *Kilo* (Meerhem), de *Uil* (Westakker), de *Hete Hoek* en het *Zoete Manneke* beide te Doomzele. De herbergnaam de *Schranse*, later het *Schranske*, verdrong zelfs een reeds bestaande oudere naam ter Kruisen.

In tegenstelling met de vroegere benamingen zijn de huidige daarentegen niet meer zo vaststaand. Door de toevloed van de herbergen in de XIXe eeuw devalueerden de namen enigszins. Gelijke benamingen traden in voege, andere bestonden slechts gedurende korte tijd, bij zoverre, dat het gebruik van de herbergnaam, voor deze al te weinig gevestigde namen in onbruik geraakte, en in de volksmond vervangen werd door de naam van de uitbater zelf, temeer daar straatnamen en huisnummers ook op het platteland in voege geraakten, en in officiële bescheiden, de huisnaam vervangen werd door het moderne adres. Hiermede verdwenen tevens meestal de schilderachtige uithangborden, die vervangen werden door het banaal letteropschrift, of verschrompelden tot een zielig plankje met het opschrift «estaminet». Immers de soortnaam «herberg» kende eveneens een evolutie. Aanvankelijk luidde het «taveerne» en «herberg», later begin XXe eeuw «estaminet», in de volksmond «staminee», om thans duidelijk te evolueren naar het moderne van de stad overgewaaid «café». Deze evolutie zullen de schreeuwerige, moderne «reclameplaten-uithangborden» van de brouwerijen, mede in de hand gewerkt hebben. Een andere oorzaak van de onvastheid der huidige herbergnamen, is het voortdurend veranderen van uitbater in een herberg, die gewoonlijk aan een brouwer behoort. De nieuwe huurder geeft meestal een nieuwe toevallige naam aan zijn herberg.

Waar echter het oorspronkelijk of mooi geschilderd uithangbord bewaard bleef, bestaat er nog een neiging om de her-

(17) 1679, RAG-E 82.

bergnaam te behouden in het spraakgebruik. Zo b. v. de *Valke*, de *Halve Maan*, de *Oude Hollander*, want de uithangborden hebben tenslotte een psychologische grond. Reeds de Romeinen gebruikten voor hun ambachten een passend zinnebeeld b. v. boven de wijnhuizen hing een krans van wijngaardbladeren. Onder hun invloed waarschijnlijk zijn dan in onze Middeleeuwse steden de uithangborden verbreid. Aanvankelijk werd het uithangbord slechts uitgebeeld zonder tekst b. v. *de ram*, *de Beurs*. Veel mensen konden immers nog niet lezen en mede onder invloed van de heraldiek werd grote zorg besteed aan de kleur- en beeldrijksdom. Moest het uithangbord immers de voorbijgangers niet aantrekken? Alleszins was het een meer originele en kunstige vorm van publiciteit dan de huidige reclameborden, die maar al te vaak onze huisgevels ontsieren. Bij Brueghel zien wij nog hoe de dorpsherbergen voorgesteld worden met een groene krans, uitstekend door het raam, als symbool van koelte en frisheid. En lezen wij in onze oude teksten niet: «een herberghe daer voor *teecken uytsteeckt*».

Later kwam onder het beeld, ter verduidelijking de titel in letterschrift. Het voorgestelde werd op een houten plank geschilderd: het uithangbord. Nu is slechts in de meeste gevallen het letterschrift overgebleven. De zeldzame bewaarde uithangborden, zijn aldus een levende herinnering aan de elementaire zin voor kleur- en beeldrijksdom, voor humor en godsdienstzin van onze voorouders.

Beperken wij ons thans tot ons gebied en laten wij naar de betekenisinhoud van onze Evergemse herbergnamen peilen.

Daar zijn vooreerst de namen ontleend aan het *dieren- en plantenrijk*. Innig verbonden met de natuur ligt het voor de hand dat onze voorouders daarin putten. Sommige dieren werden verkozen boven de andere, 't zij dat ze meer tot hun verbeelding spraken, 't zij dat zij populair werden door de Middeleeuwse dierensagen. ⁽¹⁸⁾ Zo hebben we de algemeen verbreide namen de *Zwaan* (3 maal); de *Valk* (2 maal); de *Bonte koe* (2 m.); de *Bonte Os* (2 maal); het *Leeuwke* (2 maal); het *Haantje de Meerlaan* (merel), naast het *Zwart Hondeke*, de *Nachte-*

(18) A. Rutgeerts. Vlaamsche Uithangborden en Gevelstreken.
Brussel z. d. ;

gaal (3 maal); de *Uil*, het *Vliegende Paard*, het *Konijntje*, het *Wit Paard*, de *Poney*. De opkomst van de duivensport vindt zijn weerslag in namen als de *Reisduif*, de *Postduif*. Het plantenrijk is eveneens goed vertegenwoordigd met beeldende namen als de *Roos* (2 maal); de *Groene Dreef*, de *Groene Boomgaard*, de *Doornen Spriet*, de *Appel*.

Een tweede hoofdgroep ontleend zijn benamingen aan het *bedrijfsleven*. Daar zijn de oudste namen zoals de *Vijf Ringen*, de *Tinnen Pot*, het *Meuleke* (2 maal); de *Mande*, en de *Dubbele Tang*, naast XIXe eeuwse namen zoals de *Vier Emmers* (misschien een allusie op de Vier Heemskinderen), het *Schip van Oost-Indië* en de *Driemast*, ontleend aan de scheepvaart, beide te Langerbrugge naast het Kanaal Gent-Terneuzen, verder het *Scheers*, de *Posthoorn*, de *Huurhouderij*, de *Wagenmaker*, die op het beroep wijzen, naast de veel voorkomende naam het *Huis van Commerce* (4 maal). Nog jongere benamingen, die het beroep van de waard aanduiden, evenwel met humoristische inslag, zijn de *Nijptang*, de *Loze Pioen*, misschien ook wel het *Vapeurke*.

Een derde hoofdgroep staat in betrekking tot de volksspelen en vermaken. De populaire XIXe eeuwse volksspelen bollen en wipschieten vinden hun weerspiegeling in de vaak voorkomende namen het *Boldershof* (8 maal); het *Schuttershof* (5 maal); en de *Handboog*.

Veruit de talrijkste groep echter ontleend zijn naam aan de *aardrijkskunde* en de *Toponymie*. Gemakkelijkheidshalve delen wij deze rubriek in drie delen in. Allereerst zijn daar de aardrijkskundige namen zoals de *Gouden Wereld*, misschien mede onder de invloed van de heraldiek, de *Halve Maan*, de *Nieuwe Wereld*, de *Sterre*, daarnaast de benamingen ontleend aan vreemde topniement t.t.z. herbergnamen gelegen buiten het gebied waarnaar zij genoemd zijn. Deze namen zijn thans nog in de mode, daar zij meestal gegeven worden door inwijkelingen, die op een of andere manier een herinnering wensen te bewaren aan hun geboortedorp, of daarin een middel zien om voorbijtrekkende vreemdelingen bij hen binnen te krijgen. In deze reeks zijn de omliggende gemeenten natuurlijk het sterkst vertegenwoordigd. Dit zijn namen als *In Amerika*; *In Antwerpen*; *In Assenede*; *In Bassevelde*; *In Gent*; *In Canada*. *In Kluizen*,

(2 maal) ; *In Lembeke* ; *In Lovendegem*, (2 maal) ; *In Maria-kerke* ; *In de Stad Lillo* ; *In Transvaal* ; *In Zomergem* ; *In het Zandeken* (voornaam wijk van het naburige Kluizen) ; *In Liefkenshoek*. De derde categorie zijn herbergen, die hun naam ontleend hebben aan hun plaatselijke ligging, eveneens een nog productieve vorm van naamgeving. Zo *In het Brielken* (2 maal) ; *In Diksmere* ; *In het Hulleke* ; *In het Kruiske*, (nabij een vierweegse, 2 maal) ; *In het Lindeke* ; *In de Nieuwe Wijk* ; *In het Rozenpark* ; *In Schoonstraat* ; *In het Torreke* ; *In de Tramstatie* ; *In de Verloren Kost* ; *In de Wachtzaal*, (naast station Terdonk) ; *In de Boterhoek* ; *In het Park*, (toen het Dorpsplein nog beplant was) ; *Café Rabot* ; *In de Vier wegen* ; *In het Waalke* ; *In het Veldzicht*. Toen de herbergier uit *Café Onder de Toren* verder van de kerk verhuisde, noemde hij zijn nieuwe herberg *Café Van onder de Toren*.

Namen ontleend aan de heraldiek en aan de historische feiten en persoonlijkheden hebben eveneens steeds een grote aantrekkingskracht uitgeoefend. Getuige daarvan de *Kroon* (2 maal) ; de *Schranse* ; het *Wit Kruis* ; de *Jonge Keizer* ; de *Prins* ; naast jongere benamingen zoals het *Hof van Vlaanderen* (2 maal) ; de *Hoop van Vrede* (4 maal) ; de *Leopold deux* (sic!) ; *In Prins Boudeurijn* ; *Willem Tell* ; de *Vlaamse Leeuw* ; *In Vlaanderen Vrij*. Een oud-strijder 1914-1918, noemde zijn herberg naar het Regiment waaronder hij gediend had *In het Zesde Jagers te Voet*. Aan de Bijbelse Geschiedenis is ontleend : de *Toren van Babel*. Andere namen van deze reeks zijn slechts te verklaren met een stuk dorpsgeschiedenis. Waar vroeger octrooi- en tolrechten geheven werden ontstond later de naam *In de Oude Barreel*, zo te Wippelgem, Doornzele en op het Hulleke, telkens aan belangrijke verkeerswegen. Na de periode van het voorlopig gemeentehuis (1799-1902), werden twee herbergen waar het gemeentehuis een tijdlang was ondergebracht geweest, genoemd *In het Oud Gemeentehuis*. Een ervan bestaat nu nog. Vlak tegenover het nieuwgebouwde gemeentehuis ontstond dan de herberg *In het Nieuw Gemeentehuis*. Na de aanhechting van het kanaalgebied bij Gent (1927) ontstond te Terdonk de benaming *In Nieuw Gent*.

De vroomheid en de traditionele godsdienstzin onzer voorouders, oefende een andere grote invloed uit op de naamgeving.

Volkse heiligenverering zit ons immers in het bloed. De oudste Evergemse herberg trouwens is genoemd naar de patroon der reizigers : de *Drie Koningen*. Met dit uithangbord vlak bij de kerk, moest de waard noodzakelijkerwijze veel vreemde pelgrims lokken bij de aloude Christoffelbedevaart. Ook de patroon der parochie *Sint Christoffel* werd al spoedig met een uithangbord bedacht (minstens vóór 1640). Zij heeft bestaan tot rond 1860. De naam is thans overgegaan naar aanleiding van de hernieuwde Christoffelsdevotie in 1928, op een andere herberg van het Dorpsplein. Te Kerkbrugge, nabij de aloude domeinen Ten Boekel en Heilwege, met als hinterland een uitgestrekt jachtterrein, dat zich langs de Sasse en Moervaart uitstrekte, ontstond heel logisch de herberg : *In Sint Huibrecht*, patroon der jagers. Te Belzele, had men de zeer oude herberg : *In Sint Joris*, naar de beschermheilige van het naburige Sleidinge. Zeer typisch is het, wanneer in de tweede helft der XVIIIe eeuw, de eredienst tot *Sint Christoffel* verdrongen wordt, door die van *Sint Elooi*, er bij het begin van de XIXe eeuw, reeds twee herbergen zijn, die deze naam dragen. Jongere benamingen zijn *Sint Jozef* (2 maal), na 1830, patroon van het nieuwe vaderland België, *Sint Cecilia* (3 maal) als patrones van de dorpsfanfare, en te Wippelgem, na de stichting van de parochie (1907), *In Sint Antonius*, naar de nieuwe parochiepatroon, die er vereerd wordt. Hiernaast staan nog de algemeen religieuze namen, *In de Kapelle*, en de *Engel*, een zeer oude herberg te Kerkbrugge, hoewel engel etymologisch ook «hoek» zou betekenen.

Rest ons nog te spreken over de *volkshumor* in de uithangborden, een niet onbelangrijke factor in de naamgeving.

Daar is vooreerst de oude herberg het *Gouden Zulleke*, zo genoemd beweert men, omdat in dit huis de lakenkooplieden van Gent kwamen, die de stukken van de wevers kochten en ze ter plaatse uitbetaalden, over die drempel werd dus veel geld verhandeld, vandaar zijn naam. Op de weg naar Doornzele, had men het *Zoete Manneke* «zijnde eene welgekalante herberge en winkel» (19), te Terdonk de *Vogelenzang*, verder nog verspreid *In de Hete Hoek*, de *Gouden Bol*, de *Draaiende Oge*, en de enigszins bevreemdende naam *In de Wapen van Staen*.

(19) 1830, PAE-V 129.

Toen een zekere Coppens bijgenaamd Kobus, zich een nieuwe herberg bouwde, noemde hij die in de *Nieuwe Kobus*. De herberg op het Lindeke *De Oude Hollander*, aan de splitsing van twee wegen, en waarvan de gelagzaal op beide straten uitgaat, kreeg een tweede uitgangsbord in de *Zoete Inval*. Deze dubbelbenaming bestaat thans nog. In Overdam tenslotte, kon men tot voor enkele jaren het niet onaardige versje lezen :

In Overdam,
Komt gaarne alleman,
Want bij Bernard West,
Is de drank allerbest.

Thans komen wij aan de specifiek moderne benamingen. Allereerst de naamgeving naar *persoonsnamen*, veelal de doopnaam van de uitbater, zo : *Café Maurice* ; *Café Léon* ; *Café Jules* ; *Café Gustaaf* ; *Café Jozef* ; *Café Albert* ; enz. Soms ook meisjesnamen zoals *Café Simone* ; *Café Rosette* ; *Café Violetta* (naar een populaire schlager uit die tijd). Ook hier is de mode van de stad overgewaaid..

Een nieuw element is in de laatste tijd in het volksleven doorgedrongen, namelijk de *sport*. Het spreekt van zelf dat de moderne naamgeving er ruimschoots door geïnspireerd werd, temeer daar vele moderne «cafés» lokalen zijn van sportverenigingen. *Café Sport* is thans zowat overal verspreid. Te Evergem alleen zesmaal. Verder nog *Sporthuis* (2 maal), *Sportwereld*, *Derby Sport*, e. a. Twee herbergen nabij het plaatselijk voetbalterrein heten respectievelijk *Café Achter de Goal*, en *Café Voetbalplein*.

Wij besluiten met enkele diverse benamingen, die bezwaarlijk onder een van de voorgaande rubrieken konden ondergebracht worden. Allereerst de vaak voorkomende naam *Café Welkom*, nog *In de Rust*, *Café Stop*, de *Appeltijt*, waarvan de identiteit niet voldoende kon vastgesteld worden, en het pompeuze. *A la Taverne des Voyageurs* nabij het station van Evergem.

Men ziet een nauwkeuriger inventaris van het volksleven, in al zijn geledingen en schakeringen, kon nauwelijks gegeven worden.

Na deze detailbespreking, volgt dan de *lijst* van de Evergemse herbergnamen.

I. — Namen ontleend aan het Dieren- en Plantenleven

a) Dierenleven

1. BONTE KOE (In de) : een ander huys stede ende Erfve ghenampt de bonte koe, 1714, RAG-E 237 f. 180 r. ; een huys stede ende erfve daer voor desen uytghesiecken heeft de Bonte Koe, 1756, RAG-E 249 f. 10 r. 337 ; een huys stede en erfve... wesende van oudts eene herberge daer voor teecken uytgesteken heeft de Bonte Koey, 1768, RAG E 349 252 f. 173 v. 349 ; eene herberghe daarvoor teecken uytgestokene hadde de bonte Koey, 1770, 1779, RAG-E 7 ; een huys... van audts genaemt de bonte koeij, 1787, RAG-E 260 f. 164 r., 370 ; Een huys bestaende in winkel, keuken, kelder, beneden en bovenkamer, weefkamer, broodbakkerije met den oven, wezende eene oude geotcroyeerde herberge voor teeken hebbende de bonte koey, 1832, PAE-nV, 58 ; 1836, PAE-V 35.
Verdwenen herberg gelegen op het Hoekske.
2. BONTE KOE (In de) : Eene behuisde, beschuerde en bestalde hofstede, zijnde alsnu herberg, hebbende voor uithangbord, de bonte Koe, 1856, PAE-V 14.
Verdwenen herberg gelegen Stationstraat, 39, later het Vapeurke.
3. BONTE OS (In de) : een huis wezende herberg en vleeschhouwerije, waar uitsteekt voor teeken den bonten os, 1830, PAE-V 115.
Verdwenen herberg gelegen Hoekske, later het Schuttershof.
4. BONTE OS (In de) : Vh 1951, Verdwenen herberg gelegen Doornzele-Dries.
- 4bis DRIE BEERTJES (In de) : Pas opgerichte herberg in de Langerbrugsestraat (1952).
5. HAANTJE (In het) : over den brouwere jnt haentken, 1591, RAG-E 660 f. 16 ; Pieter Struvinck weert jnt haentken, 1613, RAG-V 99 f. 82 v. ; ten huuse van Servaes de Cleercq tavernier... in het haeinken, 1656, RAG-V 103 f.

29 v., 121 ; Een huys ende erve met voordere drooge en groene cathheylen Boomgaert, groenselhof ende partije zaeyland al aen elkanderen gelegen binnen de gemelde Commune van Evergem, voortijts ten deele op lovendegem, daermen het noemt het haentjen hebbende vrijen toeganck aen de reviere de Lieve en wesende van audts eene herberge draegende voor titel het haentjen, 1820, PAE-R 101 ; ± 1860, Kaart Popp.

Verdwenen herberg gelegen op het Haantje, wijk genoemd naar deze herberg.

6. HERT (In het) : huys en herberghe ghenaempt den hert ten veurhoofde op de plaetse, 1626, RAG-E 453 nr. 153 ; zeker huys ende erfve, nu ter tijt wesende eene herberghe ghenaempt den hert, 1633, RAG-E 228 f. 94v. 456 ; wt syn huys ghenaempt de hert, 1640, 1642, RAG-E 797 f. 11r. ; Lieven van vooren tavernier inden hert, 1642, RAG-E 579 f. 18r. ; 460 ; 1644, RAG-E 579 f. 23v. 461, 528 ; 1649, 1651 RAG-E 697 ; 1653, 1683, RAG-E 219 ; 1654, 1659, 1660, 1661, RAG-E 217 ; het huys ende schuerken ghenaempt den hert, 1678, RAG-E 231 f. 65 r. ; 1679, RAG-E 82 ; 1681, RAG-E 120 f. 35 v., 1680, -82, RAG-E 83 ; 1684-1720, RAG-E 89-91, 125-130 ; RAG-O, 1266-1268 ; Gillis Roels tavernier... in den grooten hert, 1691, RAG-E 84 f. 60 v. ; Jan Braeckman tavernier in den hert, 1697-1723, RAG-E 125-130 ; 1707, RAG-E 236 f. 98 v. ; een herberge daer voor teecken uijtsteekt den hert, 1752, RAG-E 247 f. 145 r. 333 ; 1757, RAG-E 249 f. 65 r. 339 ; in de herberge den hert bewoond bij J. Bte. Vermeire, 1835, GAE 28 f. 30 v. ; de Afspanning genaamd den Hert 1889, GAE.

Verdwenen herberg gelegen op het Dorpsplein, thans schoenwinkel, die de naam behouden heeft.

7. HERT (In het) : een wel behuysde hofstede... ghenaemt den hert, 1656, RAG-V 103 f. 186 v. ; huys... van auts ghenaempt den hert ghestaen up de plaetse van Belzele, 1657, RAG-V 103 f. 226 r. 121 ; eene behuysde hofstede... voor desen gheweest hebbende een herberge alwaer voor teecken vuytghesteken heeft den hert, 1715, RAG-V 109 f. 145 v. Verdwenen herberg gelegen Belzele-Dorp.

8. HERT (In het) : Christoffel acke taevernier in den hert tot kerckbrugghe, 1679, RAG-E 82, 119 f. 91 r. ; 1680-82, RAG-E 83 ; Joos de Corte tavernier in den hert, 1710, 1712, RAG-E 90 ; seker huys stede en Erfve wesende eene heirberghe alwaer voor teecken wtsteekt den gauwen hert... ter kerckbruggen, 1714, RAG-E 237 f. 144 r. Verdwenen herberg gelegen te Kerkbrugge.

9. KONIJNTJE (In het) : 1942, GAE-Lijst. Herberg gelegen Doornzeelsestraat 26.

10. LEEUWKE (In het) : Een huys stede en erve wezende eene oude geotrooierde herberge dragende voor teeken het leeuwken, en voor dezen ook gediend hebbende voor bakkerij, 1828, PAE-V 107 ; 1829, PAE-V 6 ; eene tweewoonst zijnde eene herberg, genaamd het Leeuwken, 1882, PAE-L 26.

Verdwenen herberg gelegen op het Hulleke.

11. LEEUWKE (In het) : Verdwenen herberg gelegen, Eindeken, 33.

12. MEERLAAN (In de) : gillis van herzele tavernier inde merlaen tot doorizele, 1679, RAG-E 82 ; 1680-82, RAG-E 83 ; dhofstede den meirlaen, 1730, RAG-E 717 ; hofstede en medegaende gronden genaemt den meirlaen, 1758, RAG-D 105 f. 74 r. ; den meirlaen, 1770, RAG-O 13 ; eene schoone ende wel bebauwde hofstede met huysingen schueren ende stallingen, haegen, fruyt ende andere boomen wesende een herberghe ghenaemt den meerelaen, 1780, RAG-D 106 f. 85 r.

Verdwenen herberg en brouwerij gelegen Doornzele-Dries.

13. NACHTEGAAL (In de) : Verdwenen herberg in de Schoonstraat, (Heiken).

14. NACHTEGAAL (In de) : 1942, GAE-Lijst. Herberg gelegen Kerkbrugge 59.

15. NACHTEGAAL (In de) : 1942, GAE-Lijst. Verdwenen herbergbenaming gelegen Schoonstraat 51, naar oudere benaming nr. 13, thans «In Lovendegem».

16. OUDE ZWAAN (In de) : eene zijne hofstede ende herberghe... ghenaempt de oude zwane, 1609, RAG-V 98 f.

52 v. ; alzulck een huus metter erfve ghenamt van oudt tijden doude zwane, 1609, RAG-V 98 f. 53 r. ; een behuysde hofstede... ghenamt de oudde zwane te Belzele up den dries, 1613, RAG-V 99 f. 82 r. ; d'oude swane, 1616, RAG-V 99 f. 155 v. ; de oude swaene, 1618, RAG-V 99 f. 196 v. ; de oude zwane, 1620, RAG-V 99 f. 256 r.

Verdwenen herberg gelegen Belzele-Dorp.

17. PONEY (In de) :

Verdwenen herberg gelegen Kapellestraat.

18. POSTDUIF (In de) :

Verdwenen herberg gelegen Eindeken 23.

19. REISDUIF (In de) :

Verdwenen benaming gelegen Kapellestraat, thans «In Kluizen».

20. REISDUIF (In de) : 1951, Vh.

Verdwenen benaming, Belzele-Dorp, thans «In Amerika».

21. UIL (In de) :

Verdwenen herberg gelegen aan de Westakker (Doomstr.).

22. VALK (In de) : Jan Reyniers fs. Jaeck tavernier tot Everghem inde Valcke, 1647, 1649, RAG-E 415 f. 18 v. 461 ; in de valcke bij de plaetse van Evergem, 1649, 1651, RAG-E 697 ; 1653, RAG-E 219 ; 1654, RAG-E 217 ; 1661, RAG-E 277 ; een behuysde hofstede... ghenampt de valcke, 1656, RAG-E 582 f. 105 v. ; 1659, RAG-E 786 f. 5 r. ; 1667, RAG-E 584 f. 172 v. 469 ; 1670, RAG-E 535 ; 585 f. 67 v. ; 1674, RAG-E 585 f. 126 r. 535 ; We van Lieven de Baets inden Valck(e), 1679-82, RAG-E 82, 83 ; 1683, RAG-E 678 f. 14 r. ; Pieter roels tavernier... in de Valcke, 1710-16, RAG-E 90 ; RAG-O 1268 ; andries bauwens tavernier inde Valcke, 1720, RAG-E 91 f. 14 r. ; 1716-23, RAG-E 128, 130 ; eene herberghe daer van auts voor teecken uyt steeckt de Valcke, 1765, RAG-SB 279 f. 71 r. ; 1791, PAE-D ; een oude geotrooieerde herberge dragende voor teecken de Valke, 1828, PAE-V 130 ; PAE-V 86 ; ter herberg «De Valke» 1889, PAE-D.

Oudste nog bestaande Evergemse herberg, gelegen Hoekske, 9.

23. VALK (In de) : een huys stede ende herberghe wesende ghenampt de Valcke 1724, RAG-D 138 f. 448 v. ; oost daeraen de vercooperigghe met de valcke, 1740, RAG-D 111 ; de herberghe ghenampt de Valcke, 1759, RAG-E 717 ; de herberghe van auts ghenampt de Valcke, 1767, RAG-E 717 ; de Valcke, 1770, RAG-O 13.
Verdwenen herberg gelegen Doomzele-Dries.

24. Vliegende PAARD (In het) : eene herberge wesende genaemt den verloren kost waer voor teeken uytsteekt het Vliegende peird, 1779, RAG-V 162 f. 21v. ; une (!) Cabaret nommé den Verloren Kost et pour enseigne le Cheval volant, 1810, PAE-R 16.
Verdwenen herberg gelegen Belzele-Rabot.

25. WIT PAARD (In het) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Belzeelsestraat.

26. ZEUG (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Doomzele-Dries, enigszins twijfelachtig.

27. ZWAAN (In de) : zuyt waert omme totter zwaene, 1567, BAG-E 2 ; Jan baetsleer In de zwaene, 1571, 1574, SAG-PkE f. 72 v. ; opt eyndeken ghenampt de zwane, 1589, RAG-E 576 f. 43 v. ; de Swaene, 1668, RAG-E 585 f. 34 r. ; 534 ; 1679-1690, RAG-E 118-121, 82 ; 1695, RAG-E 84, 85, 123 ; 1694, RAG-E 233 f. 119 r. ; 1699, RAG-E 378 ; 1697, RAG-E 587 f. 174 v. ; 541 ; 1699, f. 422 f. 315, 484 ; Jan slock tavernier in de Swaene, 1702, RAG-E 89 f. 47 v. ; lieven aerefs tavernier inde Swaene, 1713, RAG-E 90 f. 25 r. ; P. Brondeel fs. pieter tavernier woonende in de Swaene, 1744, RAG-E 692 ; een huys stede en erfve wesende een herberghe daer voor teecken uyt steeckt de Swaene, 1753, RAG-E 247 f. 177 v., 334 ; de Swaene, 1790, RAG-V 64 f. 101 v., 96 ; RAG-E 95.

Verdwenen herberg gelegen Eindeken 29.

28. ZWAAN (In de) : Jan heyndricx syn hofstede te Langerbrugghen genaemt de Swaene suyt de gentsche vaert, 1601, RAG-E 59 ; Jaspert sohier brauwer in de Swaene, 1691, RAG-E 84 f. 63 r. ; 1694, RAG-E 122 f. 56 v. ; 1695.

RAG-E 84 f. 188 v. ; inde Swaene tot Langherbrughe, 1705, RAG-O 1267 f. 43 v. ; 1710, RAG-O 1268 f. 81 r. ; RAG-E 90 f. 29 v. ; judocus ally herbergier in de Swaene, 1709, RAG-E 127 f. 85 r. ; RAG-E 1712-13, 212 ; à l'estaminet le Cigne, occupé par le sieur Lievin Temmerman, 1858, GAE-B 99 r.

Verdwenen herberg gelegen te Langerbrugge, thans kanaalzone Gent.

29. ZWAAN (In de) : eene behuysde hofstede wesende eene herberghe van ouden tijden ghe-naempt de Swaene, 1638, RAG-V 100 f. 149 v. ; recht over dherberghe de Swane op den Driesch, 1702, RAG-V 183 ; j behuysde hofstede... wesende j heirberge genaemt de Swaene, 1735, RAG-E 242 f. 119 r. 316 ; une maison... étant une (!) cabaret portant pour enseigne la Sygne (sic !), 1813, PAE-R 25 ; eene herberge al waer voor teeken uytsteekt de Zwaene, 1823, PAE-R 46 ; eene herberg genaemt de Zwaene, 1835, PAE-V 32.

Verdwenen herberg gelegen te Belzele-Dorp, mogelijk te identificeren met de Oude Zwaan.

30. ZWART HONDEKE (In het) :
Verdwenen herberg gelegen Hoogstraat.

b) Plantenleven

31. APPEL (In de) : Een huis en erve zijnde eene herberg genaamd «in den Appel», gestaan en gelegen te Evergem-Dorp, 1882, PAE-L 3.

Verdwenen herberg gelegen op het Hoekske.

32. DOORNSPRIET (In de) : een huys stede ende erfve wesende eene herberghe genaemt den doomspriet... bij Kerckbrugge, 1783, RAG-E 259 f. 99 r., 365 ; een huys ende Erfve... te kerckbruggen wesende eene herberge genaemt den doomen spriet, 1792, RAG-E 262 f. 159 v. ; 375 ; een huys wesende van auds eene herberge draegende voor titel den doomen Spriet, 1814, PAE-R 68.

Verdwenen herberg gelegen te Kerkbrugge, vroeger aanzien als «zeer pemcieus en van quade reputatie».

33. FLORA (In) :
Verdwenen herberg gelegen in de Venhoute.

34. GROENE BOOMGAARD (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Verdwenen benaming, Belzele-Dorp, 21.

35. GROENE DREEF (In de) : Een hofstede... wezende herberg draegende voor teeken de groene dreve, 1838, PAE-V 12. Verdwenen herberg gelegen te Kerkbrugge.

36. LINDE (In de) :
Verdwenen herberg gelegen Doornzele-Dries.

37. ROOS (In de) : Sieur francies Poorte hostelier in dherberge de Roose aen het gescheed van Cluysen, 1790, RAG-E 95 ; 1792, RAG-E 143.

Verdwenen herberg, gelegen Wippelgem-Eindeken.

38. ROOS (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg, gelegen Eindeken, 31.

39. TRONK (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Hulst.

40. VIERLINDEN (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen op de Brugse Steenweg, 15.

II. — Namen ontleend aan het Bedrijfsleven

41. DRIEMAST (In de) : Een huys stede en erve... wyk Langerbrugge ten voorhoofde op de Calsijde, zijnde eene herberg genaemt den drijmast, 1830, PAE-44 v.
Verdwenen herberg gelegen te Langerbrugge.

42. DUBBELE TANG (In de) : een huys stede ende Erve... van oudts geweest hebbende eene herberge daervoor teecken uijtsteeckt de Dobbelt Tanghe, 1767, RAG-E 252 f. 88 v. ; 348.
Verdwenen herberg gelegen te Kerkbrugge.

43. EXPORT (Café) :
Herberg gelegen in de Hoogstraat.

44. HANDELSHUIS (In het) : 1942, GAE-Lijst.
Verdwenen benaming, gelegen Kerkbrugge, 24, voorheen de Engel.

45. HUIS VAN COMMERCE (In het) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Belzele-Dorp.

46. HUIS VAN COMMERCE (In het) :
Verdwenen benaming, gelegen Dorpsplein, thans R. Bral.

47. HUIS VAN COMMERCE (In het) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Rabotstraat, 27.
48. HUIS VAN COMMERCE (In het) :
Herberg gelegen Drogenbroodstraat.
49. HUIS VAN COMMERCE (In het) :
Herberg gelegen in de Reibroekstraat, voorheen in de Hoop van Vrede.
50. HUURHOUDERIJ (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg, aanvankelijk St.-Elooi, later In het oud Gemeentehuis, en Onder de Toren.
51. IJSKELDER (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Doomzeelsestraat 23.
52. KILO (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen in Meerhem.
53. KLEINE DOK (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen in de Hekstraat. De waard was een dokwerker.
54. KUIPERIJ (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg in de Hekstraat. De toenmalige uitbater werkte in de kistenmakerij «Usines d'Evergem».
55. KUIPERSHUIS (In het) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Rabotstraat, 28.
56. LOZE PIOEN (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen op het Dorpsplein.
57. MANDE (In de) : Ghysel Roegiers haudt in proprieteit een behuuste stede groot C r. wesende een herberghe ghenaeamt de mande, 1571, 1574, SAG-PkE f. 105 v. ; Jan van Reesceghem een hofstede genaemt in de mande, 1601, RAG-E 59 ; bij de mande, 1609, RAG-E 577 f. 4 r. ; eene behuuste hofstede up Wippelghem ghenaeamt de mande 1610, RAG-E 577 f. 79 r. ; de mande, 1615, 1616, RAG-E 578 f. 36 r. ; het straetken voor de mande, 1622, RAG-E 580 f. 119 r. ; 1625, RAG-E 453 n. 72 ; een behuuste hofstede ghenaeamt de mande, 1626, RAG-E 227 f. 395 r. ; recht over de mande, 1630, BAG-E 3 ; 1632, BAG-E 3 ; een herberghe genaemt de mande, 1633, RAG-E 228 f. 140 r. ; BAG-E 3, 1636 ; eene taveerne ghenaeamt de mande, 1640-1706, RAG-E 797 ; de mande up wippel-

- ghem, 1651, RAG-E 580 f. 119 r. ; 462 ; 529 ; Pieter versprille tavernier tot Wippelghem jnde mande, 1656, RAG-E 582 f. 78 v. ; 1663, RAG-E 584 f. 107 v. ; 466 ; 1664, RAG-E 584 f. 132 r. ; 467 ; tot Wuppelghem tegen over de mande, 1663, RAG-E 270, 30 ; 1671, RAG-E 416 f. 138 r. ; 479 ; 1673, RAG-E 417 f. 134 r. ; 472 ; Pieter stockman taevernier in de mande tot wippelghem, 1679, RAG-E 82 f. 1 v. ; 119 f. 22 v. ; 1680-82, RAG-E 83 ; 1690, RAG-E 84 f. 46 v. ; 1691, RAG-E 85 f. 15 r. ; 122 f. 151 r. ; 1693, RAG-E 84 f. 125 r. ; 1694, RAG-E 122 f. 54 r. ; 1695, RAG-E 123 f. 30 r. ; Pieter van maele herbergier in 't mandeken, 1704, RAG-E 89 ; 126 ; 1713, RAG-E 90 ; 1714-16, RAG-E 128 f. 86 v. ; in de mande, 1704-05, RAG-E 89 ; 1712, RAG-E 90 ; 1710, RAG-O 1268 f. 82 r. ; 1713, RAG-E 212 ; eene hofstede op Wippelghem synde eene herberghe ghenaeamt de mande, 1703, RAG-SB 811 f. 16 r., 70 v. ; 1706, RAG-E 236 f. 61 r. ; 1764, RAG-SB 279 f. 2 v. ; eene herberghe daer voor teecken uyt steeckt de mande, 1782, RAG-E 270, 30. Verdwenen herberg gelegen te Wippelgem.
58. MEULEKEN (In het) : een haer huysstede ende erfve wesende eene herberghe... wyck van cromvelde, 1716, RAG-V 110 f. 295 r. ; 126 ; eene behuuste hofstede weezende eene aude g'octroyeerde herberge alwaer voor teeken uytsteekt het meuleken... gebuerte cromvelde, 1824, PAE-V 97 ;
Verdwenen herberg gelegen te Kromvelde.
59. MEULEKEN (In het) : Een huys en erve met verdere gebouwen zijnde eene herberg genaemd voor dezen Saint Martin en thans het meuleken, 1855, PAE-V 13
Verdwenen herberg gelegen op het Hulleken.
60. MOTO (Café) :
Herberg gelegen Terdonkstraat 10.
- 60bis. MUZIKANT (In de) : Nieuwe benaming (1952) voor de herberg Derby Sport gelegen te Wippelgem-Dorp.
61. NIJPTANG (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Eindeken, 35.
62. OUDE KLOK (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Doomzele-Dries, 52.

63. POSTHOORN (In de) : Een huys wezende herberg en bakkerij onlangs nieuw gebouwen, hebbende voor teeken den Posthoorn, 1842, PAE-V 15 ; 1846, PAE-V 3, 14 ; Verdwenen herberg gelegen op het Hoekske.
64. SCHEERS (In het) : het huys zijnde herberg, hebbende voor teeken het scheirs, 1840, PAE-V 99. Verdwenen benaming in de Kapellestraat, later in de Halve Maan.
65. SCHIP VAN OOST-INDIE (In het) : Een huys en Erve, zijnde eene drijwoonste wanof de voornaamste woning is eene herberg genaemd het Schip van Oost-Indien,... wijk Langerbrugge, 1847, Not. Annoncenblad. Verdwenen herberg gelegen te Langerbrugge.
66. STOELKENSZETTER (In de) : 1951, Vh. Verdwenen herberg gelegen in de Stationstraat.
67. TINNEN POT (In de) : op den wijck van belzeel bijden teenen pot, 1642, RAG-SB 847 f. 5 r. ; achter den teenen pot, 1647, RAG-V 101 f. 125 r. ; 120 ; 1649, RAG-V 65, 13 ; den kerckweghel loopende naer Cromvelde tot aen den tinnen pot, 1678-87, RAG-E 770. Verdwenen herberg gelegen te Kromvelde.
68. TUBA (In de) : 1942, GAE-Lijst. Herberg gelegen Rabotstraat 20.
69. VAPEURKE (In het) : 1951, Vh. Verdwenen herberg gelegen in de Stationstraat, zie Bonte Koe nr. 2.
70. VIER EMMERS (In de) : 1942, GAE-Lijst. Herberg gelegen in de Kapellestraat, voorheen de Kapelle.
71. VIJF RINGEN (In de) : op eenen huyse stede ende erfve... eene herberghe wesende, ghe-naempt de Vijf rijnghe binnen dorissele driesch, 1679, RAG-D 100 f. 35 r. ; dherberghe de vijf rijnghe, 1711, RAG-E 717 ; een huys ende erfve wesende een heirberghe ghe-naemt de vijf rijnghe, 1740, RAG-D 101 ; thomas poelman tavernier woonende in dherberghe de vijf ringen op dooriseele, 1747, RAG-D 104 f. 95 v. ; de vijf Rynghen, 1770, RAG-O 13 ; een huys wezende herberg hebbende voor

teeken de vijf ringen, 1849, PAE-V 40 ; 1942, GAE-Lijst. Verdwenen herberg Doomzele-Dries, 32, de vroegere schepenkamer te Doomzele.

72. WAGENMAKER (In de) : 1951, Vh. Verdwenen herberg gelegen in de Stationstraat.
73. ZANDBOER (In de) : 1951, Vh. Verdwenen herberg gelegen op het Hoekske.
74. ZEEBERG (Café) : 1942, GAE-Lijst. Herberg gelegen op de Asschout. Men neemt er bier van de brouwerij «Zeeberg» te Aalst.

III. — Namen ontleend aan Volksspelen en Volksvermaken

75. BOLDERSHOF (In het) : 1951, Vh. Verdwenen herberg gelegen Doomzele-Dries.
76. BOLDERSHOF (In het) : 1951, Vh. Verdwenen herberg gelegen Kromvelde.
77. BOLDERSHOF (In het) : 1942, GAE-Lijst. Herberg gelegen Kromvelde 17.
78. BOLDERSHOF (In het) : 1951, Vh. Verdwenen herberg gelegen Brielken 5.
79. BOLDERSHOF : 1942, GAE-Lijst. Verdwenen benaming gelegen Brielken 1.
80. BOLDERSHOF (In het) : 1942, GAE-Lijst. Verdwenen benaming gelegen Stationsplein 25.
81. BOLDERSHOF (In het) : 1942, GAE-Lijst. Verdwenen benaming gelegen Hekstraat 14.
82. BOLDERSHOF (Café) : 1942, GAE-Lijst. Herberg gelegen te Wippelgem-Dorp.
83. HANDBOOG (De) : 1942, GAE-Lijst. Verdwenen benaming, gelegen Hoogstraat 15.
84. LOKAAL DE STRAATZANGERS (In het) : 1942, GAE-Lijst. Alleen benaming van de herberg, Kwadeweg 16.
85. SCHUTTERSHOF (In het) : 1942, GAE-Lijst. Herberg gelegen in de Stationstraat 65.

86. SCHUTTERS HOF (In het) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Hoeksken.
87. SCHUTTERS HOF (In het) :
Herberg gelegen Doornzeelsestraat 78.
88. SCHUTTERS HOF - WILLEM TELL (Café) : 1942,
GAE-Lijst.
Herberg gelegen Doornzele-Dries 53.
89. SCHUTTERS HOF (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Kerkbrugge 21.

IV. — Namen ontleend aan de Aardrijkskunde en de Toponymie

a) Aardrijkskunde

90. GOUDEN WERELD (In de) : pieter van damme brauwer en hostelier inde Weerelt ten deurpe t'Everghem, 1673, BAG-E 4 ; pieter temmerman hostelier in de weerelt 1677, RAG-E 118 f. 5 v. ; 1678, RAG-E 208 f. 137 r. ; 1679, RAG-E 82 ; 119 f. 91 v. ; 1680-82, RAG-E 83 ; 1681, RAG-E 120 f. 36 v. ; 1684, RAG-E 83 ; 1689, RAG-E 84 f. 47 r. ; 1691, RAG-E 122 f. 152 r. ; 84 f. 61 v. ; 85 f. 15 r. ; 1694, RAG-E 122 f. 54 r. ; eene herberghe ghenaeamt de Weirelt, 1695, RAG-E 422 f. 42 r. ; 587 f. 166 v. ; marten willems tavemier in de gaude weirelt, 1699, RAG-E 84 f. 264 v. ; 1700, RAG-E 88 ; RAG-O 1266 f. 34 v. ; 1701, RAG-E 88 ; RAG-O 1266 f. 18 v. ; 1701, 1709, L 713, RAG-E 212 ; 1702, RAG-E 89 ; de herberghe de Weirelt, 1703, RAG-SB 811 f. 15 v. ; 1704, RAG-E 126 ; 89 f. 17 v. ; 1705, RAG-E 89 ; 1707, RAG-O 1268 f. 52 v. ; 1709, RAG-O 1267 f. 84 v. ; 1710, RAG-O 1268 f. 79 v. ; RAG-E 90 f. 20 v. ; 1711, RAG-O 1268 f. 73 v. ; in de gaude weirelt, 1714, RAG-E 128 f. 74 v. ; 1715, RAG-E 90 ; 1716, RAG-E 128 f. 83 v. ; 1720, RAG-E 91 f. 13 v. ; RAG-O 1269 f. 34 v. ; 259 f. 199 v. 304 ; een herberghe daer voor teecken uytsteekt de weirelt, 1748, RAG-E 245 f. 229 v. ; 329 ; 1759, RAG-E 250 f. 37 r. ; 1773, RAG-E 254 f. 47 v. ; 354 ; ten huize van den Costumier Bemaert ten dorpe van

Evergem nu woonende in de herberghe de gaude weireld, 1802, PAE ; une ancienne cabaret portant pour enseigne le Monde d'or, 1809, PAE-R 32 ; 1813, PAE-R 70 ; een oude herberge alwaer voor teeken uytsteekt de goude weireld, 1824, PAE-R 33 ; 1835, PAE-V 4.
Verdwenen herberg gelegen Dorpsplein.

91. HALVE MAAN (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Kapellestraat 18, vroeger het Scheers.
92. MAAN (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen op het Lindeke.
93. STER (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen benaming, thans Café Violetta, Hoekske.

b) Toponymie

94. AMERIKA (In) : 1942, GAE-Lijst.
Verdwenen benaming gelegen Belzele-Dorp 18.
95. ANTWERPEN (Café) :
Herberg gelegen Langerbruggekaai.
96. ASSENEDE (In) :
Herberg gelegen te Wippelgem-Dorp.
97. BASSEVELDE (In) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen te Meerbeke (Schranske).
De waard was afkomstig van Bassevelde.
98. BURST (In) :
Herberg gelegen Brugse Steenweg, Rabot.
99. DOORNZELE (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Kapellestraat naast het Gemeentehuis.
100. DOORNZELE (In) : 1951, Vh.
Verdwenen benaming gelegen Dorpsplein, thans In Christoffel.
101. GENT (In) :
Herberg gelegen Terdonkplein 3.
102. HOLLANDER (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Hoeksken.
103. KANADA (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Doornzeelsestraat 9.

104. KLUIZEN (In) : Cluysen, 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Ommegangstraat 8.
105. KLUIZEN (In) :
Herberg (1951) gelegen in de Reibroekstraat, vroeger de Reisduif.
106. LANGERBRUGGE (In) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen te Wippelgem-Dorp.
107. LEMBEKE (In) :
Verdwenen benaming gelegen Hekstraat, thans Café Jules.
108. LIEFKENSHOEK (In) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen aanvankelijk Langerbrugsestraat, later Venhoute. Toen de eerste uitbater ophield, schonk hij zijn uithangbord aan een buurman.
109. LOVENDEGEM (Café) :
Herberg gelegen in de Schoonstraat 51, vroeger de Nachtegaal Nr. 15.
110. LOVENDEGEM (In) :
Herberg gelegen Kromvelde 15.
111. MARIAKERKE (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Kerkbrugge, 25. Verdwenen benaming.
112. NIEUWE WERELD (Café) :
Herberg gelegen Terdonkstraat.
113. OUDE HOLLANDER (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Oorspronkelijke benaming van de herberg, later de dubbelbenaming «In de Zoete Inval», gelegen op het Lindeke, nog bestaand met twee mooi geschilderde uithangborden.
114. STAD LILLO (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Verdwenen herberg gelegen in de Venhoute.
115. TRANSVAAL (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Westbeke, 16, thans Café Stop.
116. ZANDEKEN (In het) :
Herberg gelegen te Wippelgem-Eindeke.
117. ZOMERGEM (In) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen te Meerbeke (Schransken).

c) Ontleend aan de plaatselijke ligging

118. BOS (In het) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Molenhoek te Belzele.

119. BOTERHOEK (In de) :
Herberg gelegen in de Hofbilkstraat, genoemd naar de nieuwgevormde buurtschap de Boterhoek. Verdwenen benaming.
120. BRIELKEN (In het) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen op het Brielken, thans ijzerwinkel Vermeire.
121. BRIELKEN (In het) :
Herberg gelegen op het Brielken, vroeger het Boldershof Nr. 81.
122. CENTER (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen op het Hoekske, naar aanleiding van de moderne benaming Evergem-Center, in tegenstelling met de nieuw opgerichte parochies Doornzele, Wippelgem, Belzele en Langerbrugge.
123. DIKSMEIRE (Café) :
Herberg gelegen Diksmere.
124. EILAND (Café) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg op het Eiland (Terdonk).
125. GRINTWEG (In de) :
Verdwenen herberg gelegen Ralingen, 8, langs een kiezelweg.
126. HEIKEN (In het) : t'Eiken, 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Schoonstraat (Heiken).
127. HOEKSKEN (Café) :
Herberg gelegen Doornzeelsestraat 83, op de wijk Doornzele-Hoekske.
128. HULLEKEN (In het) : een hofstede gheheeten ten hulle ± 1490, KAG-B 10-31 f. 16 v. ; ten hulle wesende eene herberghe, 1627, RAG-E 227 f. 415 v., 429 v., 265 ; noch een huys wesende een brauwerije ghenaempt het hulleken, 1655, RAG-E 582 f. 88 v. ; een brauwerije... ghenaempt Thulleken, 1656, RAG-E 581 f. 122 v. ; 530 pieter bauwens taevnier in t hulleken, 1690, RAG-E 84 ; 1689, RAG-E 209 ; 1691, RAG-E 84 f. 62 v. ; RAG-E 85 ; 122, 155 ; 1685 RAG-E 120 f. 53 v. ; pieter bauwens tavemier in den hul, 1692, RAG-E 85 ; 1693, RAG-E 84 f. 125 r. ; 219 ; 1694, RAG-E 122 f. 55 v. ; 217 ; 1695,

- RAG-E 84; 123 f. 33 v.; in de herberghe genaemt het hulleken, 1706, RAG-E 695; 1707, RAG-O 1268 f. 53 r.; lievin de wispelaere tavernier in t hulleken, 1710, RAG-O 1268 f. 82 r.; 90; 1712, RAG-E 90 f. 24 r.; RAG-E 212; 1714-16, RAG-E 128 f. 116 r.; 1715, RAG-E 90 f. 20 r.; 1704, RAG-E 89 f. 19 r.; eene huysde hofstede wesende eene herberghe ende Brouwerije genaemt het hulleken, 1785, RAG-E 260 f. 9 r., 368.
- Verdwenen herberg gelegen op het Hulleken en er naar genoemd.
129. KRUISKE (In het) : een herberghe aen Wippelghem brugghe, 1645, RAG-E 528; twee huysen en eervfen ghestaen tot Wippelghem het een ghenampt het Cruyse en het ander ghenampt de Croone, 1662, RAG-E 671 f. 172 v.; suyt dherberghe Wit cruyse, 1671, RAG-E 416 f. 178 r.; 471; Jacques de Rijcke taevernier in het Cruyce tot Wippelghem, 1679, RAG-E 82 f. 1 v.; 1680-82, RAG-E 83; weirt in de Cruyce tot Wippelghem, 1683, RAG-E 217; in de herberghe ghenampt het cruysken 1700, RAG-O 1266 f. 35 r.; 1701, 1702, RAG-E 88; Jooris de rijcke tavernier int Cruysken, 1704, 89, 126; pieter van maele herbergier in t'Cruysken tot Wippelghem 1705, RAG-O 1267 f. 44 r.; 1710, 1268 f. 81 r.; 1711, 1268 f. 168 r.; 1714, RAG-E 128 f. 108 r.; 1716, RAG-E 128 f. 87 r.; eene herberghe daer voor teeken uytsteekt het Cruysken, 1773, RAG-E 254 f. 46 r.; 354; Pieter stey-aert herbergier in het Cruysken tot wippelghem, 1790, RAG-E 95; 1792, RAG-E 95; 1792, RAG-E 143; Een huys stede ende erve met bakkerije, bloempelderije... voortijds het wit Kruys, 1823, PAE-V 112.
- Verdwenen herberg gelegen op de hoek van de Drie-weegse Wippelgem-Dorp, Moleneinde (St.-Antonius-kruis), vandaar de naam?
130. KRUISKE (In het) : een woonhuys... wesende van audts eene herberge genaemt het Kruysken, 1817, PAE-R 131; het straetjen nevens t Kruysken naer belzeelmeulen, 1821, GAE 32; een huysstede weezende herberge genaemt het kruysken, 1824, PAE-V 2; PAE-V 116; van het Dorp naer het Kruysken, 1846, GAE 33 f. 26 r.; aen de her-

berg het Kruysken, 1863, GAE-B 7 f. 20 r.; wijk Belcele, Kruysken, 1882, PAE-I 4; Aan de herberg genoemd het Kruysken, 1900, Kerkarchief Evergem, Liber Memorialis, blz. 104; 1942, GAE-Lijst.

Nog bestaande herberg gelegen Schoonstraat 2, aan een Vierweegse.

131. LINDEKE (In het) : eene huysstede en Erfve... wesende eene herberge genaemt het lindeken, 1815, PAE-R 38; aende herberg genaemd het lindeken, 1838, 1848, GAE 29 nr. 130; aen de herberg het lindeken begin der Els-loosstraat, 1863, GAE-B 7 f. 20 r.
- Nog bestaande herberg gelegen op het Lindeke.
132. LINDENDREEF (In de) : 1942, GAE-Lijst.
- Herberg gelegen Nieuw-Rabot, 44.
133. NIEUWE WIJK (In de) : 1942, GAE-Lijst.
- Herberg gelegen Koolstraat 1, naar nieuwe buurtschap aldaar.
134. NIEUWE WIJK (In de) : 1942, GAE-Lijst.
- Herberg gelegen Doornzeelsestraat 64. Verdwenen benaming.
135. ONDER DE TOREN :
- Verdwenen herberg gelegen Hoekske, vlakbij de kerk.
136. OOSTEINDE : een hofstedeken met thuus ende Cattheylen daeroppe staende wesende een herberge ghenampt toosteinde, 1656, RAG-V 103 f. 183 r.; 121; 150.
- Verdwenen herberg gelegen Oosteindestraat.
137. PARK (In het) : 1951, Vh.
- Verdwenen herberg gelegen op het Dorpsplein dat toen nog aangelegd was met plantsoenen.
138. RABOT (Café) : 1942, GAE-Lijst.
- Herberg gelegen Rabotstraat 55.
139. ROZENPARK : 1942, GAE-Lijst.
- Herberg gelegen Kapellestraat 9, vlak aan het «rozenpark».
140. SCHOONSTRAAT (Café) :
- Herberg gelegen Schoonstraat 37, vroeger Café Albert.
141. STATIE (In de) : 1951, Vh.
- Verdwenen herberg gelegen nabij het station van Terdonk.

142. STENEN BRUG : de steenen Brugghe, 1779, opgave De Potter, Geschiedenis van Evergem blz. 23. Hij voegt er bij geotrooieerd ten jare 1500. Daar deze lijst van 1779 sindsdien uit het archieffonds van Evergem verdwenen is, en in de andere stukken ons geen vermelding ter hand gekomen is, moeten wij ons vergenoegen met deze opgave. Wel vonden wij een citaat : «bij der steenin brugghe ten hulle, 1462, KAG-B 10 31 f. 29 v. ; dit is ongeveer de plaats waar bedoelde herberg zou moeten gestaan hebben, nabij de grens van Sleidinge.
143. TORREKE (In het) : 1942, GAE-Lijst.
Nog bestaande herberg genoemd naar het vroegere lusthuis, later brouwerij het Torreke = Torentje.
144. TRAMSTATIE (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Brugse Steenweg, Rabot. Tramhalte van de lijn Gent-Zomergem.
145. TRAMSTATIE (In de) :
Herberg gelegen te Wippelgem, Kramershoek, tramhalte op de lijn Gent-Bassevelde.
146. TRAMSTATIE (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen op het Schranske, tramhalte Gent-Bassevelde.
147. VAN ONDER DEN TOREN : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen op het Hoeksken 72, allusie op Nr. 130 Onder de Toren.
148. VELDZICHT (In het) : 1949, Vh.
Verdwenen herberg gelegen op het Hulleke.
149. VERLOREN KOST (In de) : een stuck lants tot aende lieve daerop nu staet dherberghe aen het Rabot, den verloren cost, 1702, RAG-V 183 ; 1706, RAG-V 110 f. 712 ; 1715, RAG-V 219 ; hofstede... aen het rabot ghe-naemt 't Verlooren kosten, 1746, RAG-V 59 f. 334 r. ; 79 ; 1749, RAG-V 113 f. 203 r. ; 134 ; een huys stede ende erve... wesende eene herberghe genaemt den verloren Cost, 1775, RAG-V 62 f. 90 r. ; 91 ; eene herberge genaemt den verbloren cost, 1776, RAG-V 62 f. 139 v. ; 91 ; 1782, RAG-V 63 f. 127 r. ; 93 ; 1787, RAG-V 64 f. 35 v. ; 95 ; une Cabaret nomme den Verloren Kost, 1810, PAE-R 16 ;

eene geprivilegeerde herberg alwaer voor teeken uytsteekt den verloren Kost, 1836, PAE-B 105.
Verdwenen herberg genoemd naar de veldnaam, Verloren Kost — waar men moeilijk de kost op verdienen kan, dus schrale grond. In ons geval zure, regelmatig overstroomde meersen bij de kruising van Kale en Lieve.

150. VERWOESTE WIJK (In de) :
Herberg gelegen Terdonkplein, vlak bij de brug over het kanaal. In 1914-1918, zoals trouwens ook in 1940-1945 werd die brug opgeblazen, met verwoesting van de omringende huizen.
151. VIER WEGEN (In de) :
Verdwenen herberg aan de Vierweegse Schoonstraat, Brielke, Hek, Kwade Weg. In 1940 opgeblazen.
152. VIER LINDEN (In de) :
Verdwenen herberg gelegen in de wijk Vierlinden. In tegenstelling met Nr. 38, dus niet genoemd naar de boomsoort, wel naar de buurt.
153. WAALKE (In het) :
Verdwenen herberg gelegen Waalken 4. (Wippelgem).
154. WACHTZAAL (In de) :
Herberg gelegen Terdonkplein, naast het station van Terdonk.

V. — Namen ontleend aan de Geschiedenis en de Heraldiek

155. HOF VAN VLAANDEREN (In het) :
Verdwenen herberg gelegen Doornzeelsestraat.
156. HOF VAN VLAANDEREN :
Herberg gelegen op het Dorpsplein.
157. HOOP VAN VREDE (In de) :
Verdwenen benaming gelegen Reibroekstraat, thans Huis van Commerce.
158. HOOP VAN VREDE (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Oosteindestraat 9.

159. HOOP VAN VREDE (In de) :
Herberg gelegen Eindeken 25.
160. HOOP VAN VREDE (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Hekstraat 7.
161. HUIS VAN VLAANDEREN : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Belzele-Dorp 2, thans «Sporthuis».
162. JONGE KEIZER (In de) : genaemt den jongen Keyser,
1774, RAG-D 105 f. 231 v. ; 114 ; huys ende herberge
genaemt den Jongen Keyser, 1779, RAG-D 106 f. 62 v. ;
114 ; Joannes van de wattijne met sijne herberge genaemt
den jongen keyser, 1782, RAG-D 106 f. 113 r. ; in dher-
berghe de Keyser, 1784, RAG-D 106 f. 145 v. ; dherberghe
genaemt den jongen Keyzer, 1785, RAG-D 106 f. 173 r. ;
in d'herberge eertijts genaemt geweest den jongen Keyzer,
1798, De Potter, Evergem, blz. 158 ; herberge genaemt den
Jongen Keyzer, 1822, PAE-R ; eene huysstede en erve met
stagie zijnde voor dezen g'octroyeert genaemt den Jongen
Keyzer, 1824, PAE-V 71 ; 1826, PAE-V 12 ;
Verdwenen herberg gelegen Doomzele-Dries, ontstaan
tussen 1770 en 1774 ; lokaal Rederijkerskamer van Doom-
zele. De Jonge Keizer toespeling van de naam op keizer
Jozef II ?
163. KAMBRINUS (Café) : Cambrinus, 1942, GAE-Lijst.
Verdwenen benaming, thans in Doomzele Nr. 94. Ka-
pellestraat. Legendarische god van de drinkebroers.
164. KROON (In de) : int ghehuchte van Wippelghem daer-
nu jeghenwoordich vuytsteect de Croone, 1659, RAG-E
583 f. 82 v., 531 ; 670 f. 88 v. ; twee huysen & eerfven
ghestaen tot Wippelghem het een ghenaemt het Cruyse
en het ander ghenaemt de Croone, 1662, RAG-E 671 f.
172 v. ; een behuysde hofste ghenaemt de croone wesen-
de eene herberghe, 1665, RAG-E 585 f. 9 r. ; 534 ; een
heirberge genaemt de Croone, 1666, RAG-E 585 f. 19 r. ;
534 ; 1670, RAG-E 416 f. 107 v. ; 470 ; 1675, RAG-E
417 f. 172 v. ; 472 ; BAG-4 ; Jan van maele tavernier inde
Croone, 1679, RAG-E 82 f. 1 v. ; 537, 14 ; 586 ; 1680,
1682, RAG-E 83 f. 1 v. ; de We jan van maele weirdinne
in de croone, 1689, RAG-E 209 ; 1685, RAG-E 420 f.
20 r. ; 475 ; Jooris de rijcke tavernier tot wippelghem in de

croone, 1691, RAG-E 84 f. 59 v. ; 85 ; 122 ; 1694, RAG-E
122 f. 52 r. ; 1693, 219 ; een herberghe ghenaempt de
Croone, 1700, RAG-E 423 f. 82 r. ; 485 ; een huys stede
ende erfue... gheweest hebbende een herberghe ghenaempt
de Croone, 1723, RAG-E 635 f. 325 ;

Reeds verdwenen eerste kwart der XVIIIe eeuw, te Wip-
pelgem.

165. KROON (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg nabij de brug te Kerkbrugge.
166. KROONTJE (In het) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Wippelgem-Eindeken 24.
167. LEOPOLD DEUX (sic) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen te Kromvelde.
168. NIEUW GEMEENTEHUIS (In het) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in de Kapellestraat, vlak over het nieuw-
gebouwde gemeentehuis. Zie ook het Oud Gemeentehuis,
nummers 171 en 172.
169. NIEUW GENT (Café) :
Herberg gelegen Langerbruggekaai. Allusie op de aan-
hechting van de kanaalzone bij de stad Gent (1927).
170. OUDE BARREEL : (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Doomzele-Dries.
171. OUDE BARREEL (In de) : 1949, Vh.
Verdwenen herberg gelegen op het Hulleke. Op de rijks-
weg Gent-Watervliet werden hier vroeger octrooirechten
geheven.
172. OUDE BARREEL (In de) :
Herberg gelegen langs de rijksweg Gent-Assenede. Bena-
ming eveneens naar vroegere barreel.
173. OUD GEMEENTEHUIS (In het) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg op de hoek van het Dorpsplein ; aan-
vankelijk Sint Elooi, later de Huurhouderij en Onder de
Toren. Gedurende de XIXe eeuw was hier een tijdlang het
gemeentehuis ondergebracht.
174. OUD GEMEENTEHUIS (In het) : 1942, GAE-Lijst.
Nog bestaande herberg op het Dorpsplein. Hier was het
voorlopig gemeentehuis ondergebracht van ongeveer 1850
tot 1902.

175. OUDE KEIZER (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg Doornzele-Dries (1890) in tegenstelling waarschijnlijk met de Jonge Keizer.
176. PRINSE (In de) : 1945, Vh.
Verdwenen herberg te Wippelgem, Kramershoek, nabij de Vierweegse.
177. PRINS BOUDEWIJN (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen in het Vurstje. Verdwenen sinds 1950.
178. SCHINKELSCHRANSE (In de) : Eene behuysde hofstede... ghenaempt de Schyncke strans, 1640, RAG-E 267 Nr. 92 ; ten huysse van Jooris de wispeleere tavernier inde schinckelschranse, 1647, RAG-E 415 f. 39 r. ; 461 ; eene herberghe ghenaempt den schinckel schrans, 1656, RAG-E 530 ; Jooris de wispelaere brauwer-ende tavernier inde schynckel schrans, 1659-60, RAG-E 217 ; een hofstede op den wijck van meerbeke ghenaempt de Schyncke scranse, 1664, RAG-E 584 f. 129 r. ; 467 ; loopende vande Schinckelschransse naer Everghem, 1679, RAG-E 638 f. 28 r. ; 1699, RAG-E 422 f. 374 r. ; 484 ; Vermoedelijk oudere vorm van de Schranse Nr. 173. Schrans = versterkt punt, gewoonlijk aan de kruising van wegen opgesteld.
179. SCHRANSE (In de) : eene hofstede daer een huys op staet ghenaempt de schranze, 1664, RAG-E 270, Nr. 41 ; behuysde hofstede ghenaempt de schranse, 1672, RAG-E 417 f. 68 r. ; 472 ; Jan steyart tavernier inde schranse, 1674, RAG-E 4 ; 1675, RAG-E 231 f. 10 r. ; 1678, RAG-E 231 f. 85 v. ; eene herberghe ghenaempt de schranze, 1679, RAG-E 418 f. 47 r. ; 473 ; eene behuysde hofstede van audts tijde gheweest eene herberge ghenaempt de schransse, 1682, RAG-E 419 f. 84 r. ; 475 ; 1680-82-84, RAG-E 83, 120 ; Jooris Buysse weert in de Schransche, 1691, RAG-E 84, 85, 122 ; 1693, RAG-E 219 ; 1694, RAG-E 0122 f. 53 v. ; 1695, RAG-E 650 ; Joos de corte weert in de schranse, 1702-04, RAG-E 89 ; 126 ; 1705, RAG-O 1267 f. 44 v. ; 223 ; Baudewijn de meyerer tavernier int Schransken, 1707-10, RAG-O 1268 ; RAG-E 90 f. 29 v. ; Joos geimaert tavernier in de Schranse, 1713, RAG-E 90 ; 1716, RAG-E 128 f. 86 r. ; van auts een

herberge genaemt de Schranse, 1751, RAG-E 247 f. 60 v. ; 332 ; een huys... wezende herberg genaemt de schransse, 1834, PAE-V 114 ; 1842, PAE-V 21 ; 1860, kaart Popp. Verdwenen herberg. Deze herberg gaf het ontstaan aan de wijknaam het Schranske, voorheen ter Kruisen (Drie-weegse).

180. TOREN VAN BABEL (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Rabotstraat.
181. VLAAMSE LEEUW (In de) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg in de Stationstraat.
182. VLAANDEREN VRIJ (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Nieuw Rabot 23. Verdwenen benaming.
183. WILLEM TELL (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Brugse steenweg 17.
184. WIT KRUIS (In het) : ten huysse ende herberghe van Joannes Kips en Pieter femont op terdonck, 1783, RAG-D f. 121 r. ; een huys en erve wezende een oude vermaerde geotroyeerde herberg, waer voor teecken uytsteekt het wit Kruys, met schuer, stallingen, schoon magazijn en eenen ast, dienstig voor allen koophandel, neiringen en bedrijven... wijk Terdonck, 1830, PAE-V 121 ; een aanzienelijk huys stede en erve zijnde van audts eene herberg genaemd het Wit Kruys, 1835, PAE-B 120 ; 1836, PAE-B 55 ; Verdwenen herberg gelegen te Terdonk aan de tragel van de Oude Vaart.
185. ZESDE JAGERS TE VOET (In het) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen te Kerkbrugge. De uitbater ervan is oudstrijder en diende in 1914-1918 onder dit regiment.

VI. — Namen ontleend aan de Godsdienst en de Vroomheid

186. DRIE KONINGEN (In de) : vp een huys ende erve inde zelve prochie staende teverghem bijden kerckhove ghenaempt de drie Coninghen daer nv ter tijt Jacob hebbe In woont, 1531, RAG-E 766 Oorkonde Kerkarchief ; van der stede ghenaemt de drie coninghen, ± 1540, RAG-SB 53 f. 41 r. ; Christoffels grijp een behuysde stede C r.

wesende een herberghe de drie Coninghen, 1574, Coninghen SAG-PkE f. 99 r. ; een behuysde hofstede ande plaetse van audts tijde eene herberghe ghenaemt de drie coninghen, 1578, RAG-E 575 f. 38 r. ; noordt dhofstede ghenaempt de drie Coninghen, 1589, RAG-E 576 f. 40 r. ; zekere gheruineerde ende verbernde hofstede wijlent eene taveerne gheweest ghenaempt de drij Coninghen, 1591, RAG-E 576 f. 17 v. ; de heerberghe vande drij connighen, 1592, RAG-E 576 f. 2 r. ; eene gheruineerde hofstede... ter plaetsen voor de kercke ghenaempt de drij connighen, 1594, RAG-E 576 f. 10 r. ; de drie coninghen, 1603, RAG-E 576 f. 22 r. ; binnen Everghem durp Inde drij Coninghen, 1612, RAG-E 450 Nr. 12 ; 1621, RAG-E 265 Nr. 28 ; ten Lasten van der ghe Ruineerde hofstede ende taveerne bij der kercke van Everghem ghenaempt de drij Coninghen, 1591, RAG-E 660 f. 52 r. ; eertijts dhofstede ghenaemt de drij conynghen, 1625, RAG-E 453 Nr. 62 ; de drij coninghen, 1635, RAG-E 228 f. 232 r. ; 1636, BAG-E 3 ; wt haerlieder stede ghenaempt de drij conijnghen, 1640-56, RAG-E 797 ; 1641-60, RAG-E 786 ; eene taveerne ghenaempt de drij Conynghen, 1649, RAG-E 415 f. 19 v. ; 461 ; Pieter reyniers tavernier in de drij Conynghen, 1649-51, RAG-E 697 ; 217 ; 1652, RAG-E 666 f. 116 r. ; 1655, RAG-E 581 f. 52 v. ; 463 ; 1657, RAG-E 530, 582 ; Amand Raes weirt in de drij Coninghen, 1686, RAG-E 121 f. 32 r. ; 1687, RAG-E 84 f. 3 v. ; 1689, RAG-E 84 f. 15 v. ; 209 ; 1691, RAG-E 85, 122 ; 1694, RAG-E 122 f. 52 v. ; de naerschreven verbrande hofstede ten durpe van Everghem van audts tijden gheweest synde eene heirberghe ghenaempt de drij Coninghen, 1697, RAG-E 422 f. 189 v. ; 1699, RAG-E 84 f. 264 r. ; 1700, RAG-SB 811 f. 103 v. ; RAG-O 1266 f. 30 v. ; 51 v. ; 1701, RAG-O 1266 f. 15 v. ; RAG-E 695 ; 1702, RAG-E 89 ; 126 ; 212 ; 1703, RAG-O 1268 f. 18 r. ; 1704, RAG-E 89 ; 1705, RAG-O 1267 f. 84 r. ; 89 ; 1709, RAG-E 695 ; 1710, RAG-O 1268 f. 79 r. ; RAG-E 90 ; 1711, RAG-O 1268 f. 73 r. ; Joannes gargan tavernier in dherberghe de drij Coninghen ten durpe, 1715, RAG-E 90 ; 1716, RAG-

E 90 ; 1720, RAG-E 91 f. 31 ; RAG-O 1269 f. 33 v. ; 1723, RAG-O 1269 f. 28 r. ; 1724, RAG-E 91 ; 1732, RAG-E 92 ; een herberghe daer voor teeken uytghestecken heeft de drij coninghen ten voorhoofde ten dorpe, 1753, RAG-E 247 f. 176 r. ; 334 ; 1795, RAG-E 263 f. 183 r. ; in d'herberghe genaemt de drij Koningen, 1818, PAE-R 67 ; un cabaret nommé les trois Rois occupé par la veuve de Jean de Buck au Bourg, 1833, GAE-38 ; in d'herberg genaemt de drij Koningen, 1837, PAE-V 11.

Oudste en vermaardste herberg van Evergem. Verdwenen rond 1850, gelegen op de hoek van het Dorpsplein.

187. ENGEL (In de) : eene behuysde hofstede wesende een herberghe daerment heedt ter Kerckbrugghen ghenaempt den Inghel, 1575, RAG-E 224 f. 37 r. ; eene vervallen hofstede ter kerckbrugghen eertijts ghenaempt den Inghel, 1593, RAG-E 576 f. 28 r. ; pieter stocman een behuysde ofstede ter kerckbrugghen ghenaempt de Hynghel, 1624, RAG-E 452 Nr. 90 ; eene herberghe ghenaempt den Inghel, 1629, RAG-E 454 Nr. 164 ; pieter stockman tavernier Inden Inghel, 1630, BAG-E 3 ; een herberghe ghenaempt de Inghel, 1632, RAG-E 266 Nr. 26 ; den ynghel, 1638, RAG-E 458 ; een behuysde hofstede ghenaempt den Inghel, 1642, RAG-E 579 f. 67 r. ; 460 ; den Inghel, 1654, RAG-E 581 f. 33 v. ; 463 ; aenden Inghel 1656, RAG-E 581 f. 103 r. ; 530 ; Jacobus van watterghem herbergier in den Inghel, 1704, RAG-E 89 ; 126 ; 1706, RAG-E 695 ; 1710, 1708, RAG-O 1268 ; RAG-E 90 ; in den Inghel, 1713, RAG-E 212 ; in den Enghel aldaer, 1716, RAG-E 128 f. 85 v. ; Jan baptiste wattergan herbergier in den Engel, 1790, RAG-E 95 ; een huysstede wesende een aude geotroyeerde herberghe, daer voor teeken uytsteekt Den engel, 1821, PAE ; een huys wezende eene herberg, hebbende voor teeken den Engel, 1846, PAE-V 32 ; Verdwenen benaming, thans herberg zonder uithangbord te Kerkbrugge.

188. ENGEL (In de) : een huis stede en erve wezende eene herberg genaemd den Engèl, 1860, PAE-B 50 ; 1865, PAE-B 69.

Verdwenen herberg gelegen Hoekske.

Dat «Engel» etymologisch ook «hoek» zou betekenen is best mogelijk maar in dit geval klopt het niet, wel voor Nr. 187, dat dus eveneens onder rubriek IV zou kunnen gerangschikt worden. Wij hebben de beide benamingen echter samen gelaten.

189. KAPELLE (In de) : Huis stede en erve van ouds wesende een herberg en bloempelderij, genaemd de kapelle in de kapellestraat, 1840, PAE-B 54 ; 1846, GAE ; 1871, PAE-B 45.
Verdwenen benaming, later de Vier emmers.
190. SINT ANTONIUS (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Kramershoek, verdwenen benaming.
191. SINT CECILIA (In) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Hoogstraat.
192. SINT CECILIA (In) :
Herberg gelegen Moleneinde, lokaal Fanfare «Willen is Kunnen» van Wippelgem.
193. SINT CECILIA (In) :
Nieuwe benaming voor café Leon (1949). De uitbater is spelend lid van de Koninklijke Harmonie te Evergem.
Herberg gelegen Reibroekstraat.
194. SINT ELOOI (In) : Een onlangs nieuw gebauwen huys met stagie, weezende herberg draegende voor teeken Sint Eloy... gestaen en gelegen tot Evergem, regt over de Kerk, paelende oost den kasseweg, zuyd het dorp-pleyn, 1823, PAE-V 96, 103.
Verdwenen herberg, later de Huurhouderij, In het Oud Gemeentehuis, Onder de Toren.
195. SINT ELOOI (In) : een huys met remise... wezende broodbakkerij en herberg genaemt Sint Eloy... te Evergem wijk Belzele, 1844, PAE-V 82 ; 1942, GAE-Lijst.
Nog bestaande herberg gelegen Belzele-Dorp 1.
196. SINT HUIBRECHT (In) : eene behuysde hofstede... te Kerckbrugge wesende eene taveeme genaempt Ste Huibrecht jeghenwoordig bewoondt bij pieter stockman, 1667, RAG-E 585 f. 24 v. ; 534 ; eene herbergehe genaempt Ste huibrechts, 1670, RAG-E 585 f. 61 v. ; 535 ; Jan van den berghe weirt in ste huybrecht., 1690,

RAG-E 84 f. 47 r ; 1691, RAG-E 85 ; 122 Nr. 153 ; 1694, RAG-E 122 f. 54 v. ; 1701, RAG-O 1266 f. 15 v. ; pieter roels weirt tot kerckbrugge in Ste huybrecht, 1704, RAG-E 80 f. 18 r. ; 126 ; 1705, RAG-O 1267 ; 1707, RAG-O 1268 f. 53 r. ; 1709, RAG-O 1267, f. 83 v. ; RAG-E 127 ; 1710, RAG-O 1268 ; RAG-E 90 ; 1711, RAG-O 1268 ; 1713, RAG-E 212 ; 1714, RAG-E 128 ; 1715, RAG-E 90 f. 20 r. ; 1716, RAG-E 126 ; 128 ; een huys stede ende Erfve wesende eene herbeige daer voor teecken uytsteeckt Sinte hubertus, 1781, RAG-E 257 f. 185 r. ; 362 ; nord den grond van d'herberge Sinte hubert, 1815, PAE-R 135 ; 1819, PAE-R 114 ; een huis stede en Erve wezende herberg voordezen g'octroyeert voorteecken uitstekende Sinte hubertus, 1829, PAE-V 135.

Verdwenen herbergbenaming, gelegen te Kerkbrugge, zuidhoek Elslo-Kerkbrugge.

197. SINT JORIS (In) : een behuysde stede zo die ghestaen ende ghelegghen es eertvast, naghelvest ende wurtelvast binnen de prochie van Everghem onder de heerliche van Belzele anden driesch ghenaeamt in sinte Jooris, 1583, RAG-V 55 f. 7 r. ; eene behuysde hofstede... weezende eene herberghe ghenaeamt Ste Jooris, 1586, RAG-V 55 f. 53 r. ; eene heerberghe... ghenaeamt St Jooris, 1607, RAG-V 98 f. 11 r. ; ghenaeamt Ste Jooris.... an den driesch, 1618, RAG-V 99 f. 196 v. ; een behuysde hofstede wesende een herberghe ghenaeamt Ste Jooris, ghelegghen tot Belsele ontrent de plaetse, 1650, RAG-V 102 f. 80 r. ; 95 v. ; 1652, RAG-V 102 f. 245 r. ; 121 ; eene partije sijnde een hofstede ende herberghe nu vervallen wesende bogaert, 1703, RAG-V 110 f. 25 r. ; 124 ;
Verdwenen herberg gelegen Belzele-Dorp.
198. SINT JOZEF (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Doornzele-Dries, 19. Verdwenen benaming.
199. SINT JOZEF (In) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Belzelestraat 25.
200. SINT KRISTOFFEL (In) : Jan vijveraert syn stede ghenaeamt ste xpistoffels, 1640, 1642, 1668, 1692, RAG-E

797 f. 20 v.; Jacques de keyserre tavemier in Ste xpist offels, 1654, RAG-E 463; 1657, RAG-E 530; 1659-61, RAG-E 217; Inde Curte munte ghenampt Ste Christoffels wesende eene herberghe, 1663, RAG-E 584 f. 107 r.; 466; 1668, RAG-E 271 Nr. 81; eene vervallen ende verbrande hofstede gheweest hebbende eene herberghe ghenampt Ste xpistoffels soo die jeghenwordich ghestaen ende gheleghen is mette edificien daerop staende ten durpe van Everghem Inde cortemunte straete 1669, RAG-E 416 f. 40 v.; 585 f. 49 v.; 534; alaerdt de prince tavemier in St.-Christoffel, 1679, RAG-R 82; 1680-1682, RAG-E 83; een herberghe daer teecke:n vuytsteect Ste Christoffels, 1693, RAG-E 634 f. 103 v.; 1700. RAG-O 1266 f. v. 64; 89 v.; Meestere Allaert de prince herbergier in Ste xpistoffel, 1701, RAG-E 212; eene behuysde hofstede wesende eene heirberghe ghenampt ste xpistoffels, 1714, RAG-E 237 f. 179 v.; een herberghe alwaer voor teeken uyt hanght ste christoffel op de plaetse 1721, RAG-E 635 f. 305 v.; eene herberghe ghenampt St Christoffels, 1744, RAG-E 34; une maison sise et située au Bourg etant une (sic) Cabaret octroyée, portant pour enseinte (sic) Ste Christophe, 1812, PAE-R 37; een herberghe genaemt Saint Christoffel, 1822, PAE-V 10; de herberg Sinte Christoffel, 1835, PAE-V; eene herberge draegende voor teeken sinte Christoffel, 1816, PAE-R 3; de herberge Sinte Christoffel, 1831, PAE-B 154; 1834, PAE-V 111; een huys en erve wezende herberg genaemt Sinte Christoffel, 1842, PAE-V 59; een woonhuis zijnde van ouds eene herberg genaemd Sinte Christoffel, 1860, PAE-B 34; eene herberg genaemd Christoffel, 1861, GAE-30.

Kort daarop verdwenen herberg gelegen Eindeken 8-10.

201. SINT KRISTOFFEL (In) : Sint Christoffel, 1942, GAE-Lijst.

Hedendaagse herberg gelegen Dorpsplein 41.

202. SINT MAARTEN (In) : Een huys en erve met verdere gebouwen zijnde een herberg genaemd voor dezen Saint

Martin, en thans het meuleken, wijk hulleken, 1855, PAE-V 110.

Verdwenen herberg op het Hulleken, later het Meuleke, Nr. 59.

VII. — Namen ontleend aan de Volkshumor

203. GOUDEN BOL (In de) : 1951, Vh.

Verdwenen benaming gelegen Wippelgem-Dorp.

204. GOUDEN ZULLEKE (In het) : een huys stede ende erfve... wesende eene herberge van auds genaemt het gaude Sulleken, 1790, RAG-E 447 f. 211 v.; 525; van audts eene geoctroyeerde herberge voor tijtel draegend het gauden Zulleken, 1818, PAE-R 125; genaamd het goude Zulleken tot Everghem, 1829, GAE-B 84; eene oude geoctroyeerde herberg, hebbende voor teeken het goude zulleken, 1841, PAE-V 68; dicht de herberg het gouden zulleken wijk Westbeke, 1889, GAE-46 f. 79 v.; Gelegen langs de oude Eeklose Gentweg. De oorspronkelijke herberg is verdwenen, maar de naam leeft voort in de nieuwgebouwde herberg, daar vlak tegenover : Het Gouden Zulleken, 1942, GAE-Lijst, gelegen Westbeke 3.

205. DRAAIENDE OOG (In de) : 1951, Vh.

Verdwenen herberg gelegen Kapellestraat.

206. HETE HOEK (In de) : 1951, Vh.

Verdwenen herberg gelegen Beekstraat, Doornzele.

207. NIEUWE KOBUS (In de) : 1942, GAE-Lijst : Café De Nieuwe Cobus.

Herberg gelegen Hoekske.

208. OUDJE (In het) : 1951, Vh.

Verdwenen benaming, Wippelgem-Dorp 105, thans Café Sport.

209. VOGELENZANG (In de) : Een huys weesende eene herberge draegende voor teeken den vogelezanck... gestaen en gelegen op den traegel van de Sassche vaert prochie Evergem wijk terdonck, 1820, PAE-R 5, 6.

Verdwenen herberg gelegen langs de tragel van de Oude Vaart.

210. WAPEN VAN STAAN (In de) : Een huys en erve wezende herberg en bakkerij hebbende voor teeken de wapen van staen, 1847, PAE-V 38.
Verdwenen herberg gelegen Kromveldstraatje.
Ietwat duistere naam, betekenis onzeker, mogelijk corrupte vorm.
211. ZOETE INVAL (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Dubbelbenaming van de Oude Hollander. Zie Nr. 108.
212. ZOETE MANNEKE (In het) : zuyt zoetemanneken herberghe... een Stedeken daer Zoetemanneken gewoont heeft, 1601, RAG-E 59; eene behuysde beschuerde ende voordere bebauwde hofstede.... in de Dooreseelsestraete zijnde eene welgekalandte herberge en winkel genaemt het Zoete manneken, 1830, PAE-V 58, 129; een onlangs nieuw gebouwen huys... wezende herberge en kruydenierswynkel hebbende voor teeken het zoete manneken, 1839, PAE-V 31; Zoete Manneken Cabaret ± 1860. kaart Popp
Verdwenen herberg gelegen Doornzeelsestraat.

VIII. — Namen ontleend aan Persoonsnamen

213. ALBERT (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Schoonstraat 37. Verdwenen benaming, thans In Schoonstraat, zie Nr. 135.
214. ASTRID (Café) :
Herberg gelegen te Kerkbrugge.
215. GUSTAAF (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Verdwenen benaming gelegen Hoogstraat 36.
216. JOZEF (Café) :
Herberg gelegen Kerkstraat 4, Doornzele.
217. JULES (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Hekstraat 11, vroeger In Lembeke, Nr. 106.
218. LEON (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Reibroekstraat, thans In St. Cecilia, Nr. 191.
219. MAURICE (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Verdwenen herberg gelegen in de Stationstraat.
220. ROSETTE (Café) :
Herberg gelegen Doornzeelsestraat 97.

221. SIMONE (Café) :
Herberg gelegen Langerbruggekaai (Bagatelle).
222. VIOLETTA (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen op het Hoekske, vroeger de Ster Nr. 93.

IX. — Namen ontleend aan de Sport

223. ACHTER DE GOAL (Café) :
Herberg gelegen op het Lindeke, achter het lokaal voetbalterrein.
224. DERBY SPORT (Café) : 1951, Vh.
Verdwenen benaming Wippelgem-Dorp.
225. SPORT (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Hoekske 46.
226. SPORT (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Kwadeweg.
227. SPORT (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen op het Lindeke, met als neventitel In het voetballokaal.
228. SPORT (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Wippelgem-Dorp, 105, vroeger het Oudje Nr. 208.
229. SPORT (Café) :
Herberg gelegen Doornzele-Dries, 56, vroeger Café Sport-wereld.
230. SPORTHUIS (In het) :
Nieuw opgerichte herberg (1947) gelegen Dorpsplein.
231. SPORTHUIS (In het) :
Herberg gelegen Belzele-Dorp 2, vroeger Huis van Vlaanderen.
232. SPORTS (Café des) :
Herberg gelegen Terdonkplein.
233. SPORTWERELD (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Doornzele-Dries 56, thans Café Sport. Nr. 227.
234. VOETBALPLEIN (Café) :
Nieuw opgerichte herberg naast het lokaal voetbalterrein.

X. — Diverse Benamingen

235. APPETIJT (De) : Een behuuste hofstede binnen der prochie van Everghem ten hulle van auden tijden ghe-naempt den appetijt, 1574, RAG-E 450, nr. 1 ; 575 f. 40 r. ;
Misschien te vereenzelvigen met het Hulleken, Nr. 127.
236. BELGICA (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Doomzele-Dries 14. Waarschijnlijk genoemd naar de brouwerij Belgica.
237. BUITENLUST (De) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Langerbrugge 4.
238. BOURDAAN (In) : 1942, GAE-Lijst.
Verdwenen benaming gelegen Hoogstraat 12. Mogelijk corrupte vorm.
- 238bis. GERMINAL (Café) : Nieuw opgerichte herberg (1952), Velodroomstraat, 13.
239. MODERNE (Café) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Asschout.
240. RUST (Café de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Langerbruggestraat.
241. STOP (Café) :
Herberg gelegen Westbeke 16, vroeger In Transvaal, Nr. 114.
242. TAVERNE DES VOYAGEURS (A la) : 1951, Vh.
Verdwenen herberg gelegen Stationstraat.
243. TERMINUS (Café) :
Herberg gelegen Doomzele-Dries 28, nochtans geen eindpunt.
244. WELKOM (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Ralingen 1.
245. WELKOM (In de) : 1942, GAE-Lijst.
Herberg gelegen Wippelgem-Dorp.
246. WELKOM (Café) :
Herberg gelegen Langerbruggekaai (Bagatelle).

A. DE VOS.

EEN INDUSTRIEEL UIT DE ZEVENTIENDE EEUW

Op het platteland gebeurt het dikwijls dat de burgemeester of de schepenen van een dorp rijke boeren en handelaars zijn. Hun ambt komt hen goed van pas voor de handel en die handel bezorgt hun geld en daardoor gezag.

Onze dorpsburgemeesteres en schepenen blijven in de lijn van hun voorgangers. Wij zouden zo tientallen voorbeelden kunnen aanhalen maar wij gaan ons beperken tot één treffend geval : Gillis de Smet, schepen van het ambacht Maldegem in het midden der 17e eeuw. Over zijn bedrijvigheid als schepen zullen wij niet spreken. Slechts zijn leven als nijveraar boezemt ons belang in. (1).

Gillis de Smet woonde te Raveschoot op Adegem, op de oude hoeve die wij daar nog kunnen bezichtigen en die waarschijnlijk op dezelfde plaats staat waar eens de burcht stond waar Galbert over spreekt.

Hij huwde driemaal en had veertien kinderen. Zes van Tanneken Matthijs, één van Janneken de Zutter en zeven van Martijnken Wouters. Sommige van zijn kinderen en kleinkinderen zouden later belangrijke ambten bekleden in de administratie. Zo werd zijn zoon, Lieven, burgemeester van het ambacht van Maldegem op het einde der 17e eeuw. Een andere zoon, Pieter, werd baljuw te Oostwinkel. Onder de kleinkinderen van deze Pieter vinden wij, in het midden der 18^e eeuw, een

(1) Brugge — Rijksarchief — Aanwinsten 4548 : staat van goed van Gillis de Smet.

baljuw van Maldegem (Pieter-Jacobus), een jezuït (Jacobus) en een pastoor te Assebroek (Filips). ⁽²⁾.

In 1614 kocht Gillis de Smet de grote hoeve te Raveschoot en hij ging daar wonen met zijn eerste vrouw. Hij herbouwde het woonhuis en maakte er een grote herenwoning van met een grote poort aan de heerweg. Op die hoeve was reeds vroeger gebouwd geworden maar Gillis moderniseerde die brouwerij en hij bouwde ook een mouterij en een rosmolen. Hij had daar alle gerief om te brouwen : «ketels, haeckers, braukuipen, coelbakken tonnen, gistvaten, enz.» Op een stuk heide, dat aan de Gentse Lieve paalde, had Gillis de Smet een oliemolen of een stampkot doen oprichten. Heden ten dage zou Raveschoot de geschikte plaats niet zijn om een brouwerij op te richten. En wie zou er daar op die afgelegen plaats bij de grens Adegem-Eeklo, een handel durven beginnen ? Maar in de 17^e eeuw was de toestand anders. Raveschoot lag op de Antwerpse Heerweg en die weg werd nog steeds gebruikt om van Brugge over Maldegem naar Eeklo te reizen en verder naar Gent of naar Antwerpen. En daarbij, de Lieve ligt daar dichtbij al was ze in die tijd niet altijd bevaarbaar. Gillis de Smet had zijn woning dus niet op een verlaten plaats gebouwd. Rond de hoeve lag het land dat hij deed bewerken : «de Berlaers», «de Calfhaeckers», waar vroeger een steenoven stond, «het Velt», «de hoove», «den Bulsmeersch», «de Jonasmeersch», «de Hoppier», enz. Op de «hoppier» plantte Gillis de Smet de hop die hij nodig had om te brouwen ⁽³⁾. Een zeer grote boer was Gillis niet maar hij bezaaide jaarlijks toch ongeveer vier gemeten land met koren (vooral rogge), vier gemeten met haver, een paar gemeten met boekweit, dan won hij nog ytsen op een stukje land dat «de Schoone» werd genoemd, hij zaaide ook wat vlas en zijn hooi

(2) De familie De Smet is nu nog een zeer belangrijke familie te Adegem en te Oostwinkel. Het zou van groot belang zijn moest de stamboom van die familie kunnen opgemaakt worden, niet alleen voor die familie zelf maar ook voor de geschiedenis van het Meetjesland want we vinden die naam bestendig in oude papieren die in verband staan met onze streek. Er zijn nog enkele families die een stamboom waardig zijn o. a. : Soetaert, de Zutter, Matthijs, Lambrecht en Rijckaert.

(3) Er zijn nog «hoppers» te vinden in onze streek wat ons bewijst dat er hier ook hop geplant werd.

deed hij op in de meersen te Kleemputtebroek. Hij bezat «een rooblaerde koe», «een bleeke roo koe», «een bruyne grimmele koe», «een rooblaerde veesse», «een bonte veesse», en «een rooblaerde osse». Dan had hij nog een «zeuge» en vier «vig-gens». En eindelijk moeten wij nog twee «bayde ruinpeerden» vermelden maar die werden vooral gebruikt om de wagen te trekken waarmede het bier werd rondgevoerd of de zakken graan en meel.

Zoals men ziet was deze schepen van het ambacht van Maldegem geen grote boer maar hij was terzelvertijd molenaar en vooral brouwer. Hij bezat heel wat herbergen waar hij bier kon leveren. Ofwel waren die herbergen zijn eigendom ofwel bezat hij er renten en kon op die manier ook druk uitoefenen op de herbergiers voor de keuze van hun bierleverancier.

Te Eeklo bezat hij «de Galeye» op de Markt (met de westzijde op het straatje dat van de markt naar het Hondekot loopt en met het noordende op de graanmarkt), «de Sterre» (met de noordzijde op de Pottemarkt), de «Drie Coninghen» (aan de zuidzijde van de markt) en «de Gouden Leeuw» (met westende aen verkenmarkt en met zuudzijde aen de groote straete»). Te Adegem bezat Gillis de Smet de herberg «In Veldekensdamme» aan Veldekensbrug «op den houck van de brugghe met oostzijde aen de Live en met zuidende aen Veldekensdamstraete». Op het gehucht Hoeke te Adegem bezat hij de herberg «Ten Houcke» en twee kleine herbergen langs de weg die van Adegem over de Appelboom naar de Kruipuit loopt. Die twee kleine herbergen had hijzelf gebouwd op cijnsgrond, t.t.z. op smalle stroken grond die van de weg waren afgenomen.

Te Maldegem bezat hij «het Moorjaenshooft» op het dorp ten noorden van de Voorstraat en twee herbergen te Eelvelde (waarvan de herberg in de noordwesthoek van de kruising Kleitkalseide-Krommeweg «In Eelvelde» heette). Te Oostwinkel bezat hij de herberg «St. Huibrecht», bij het kerkhof en te Balgerhoeke, noordoost van de brug bij de grens Eeklo-Adegem, was hij eigenaar van de herberg «de Gouden Croone» (op Adegems grondgebied). En dan bezat hij nog de herberg «In de Keere» op de Keere te Waarschoot. Hij was dus eigenaar van twaalf herbergen en de twee herbergen op cijnsgrond te Adegem waren ook zijn eigendom maar de grond behoorde hem niet toe. En

dan bezat hij nog renten op een brandewijnhuis te Eeklo (langs het Hondekotstraatje) en op een herberg te Ronsele (Daalmen).

Gillis de Smet leverde dus bier in 16 herbergen. En dan waren er natuurlijk nog vrije klanten die bij Gillis de Smet hun bier kochten omdat het altijd goed was met een schepen bevriend te zijn. Dat bier werd te Raveschoot gebrouwd maar ook te Oostwinkel want Gillis bezat daar ook een brouwerij «zuid bij de kercke met een hofstede en bewalde mote», waar zijn oudste zoon Comelis woonde.

Een ton bier kostte in die tijd 22 schellingen. De herbergen op de markt te Eeklo en de herberg aan de brug te Balgerhoeke hadden het grootste bierverbruik. Bij de dood van Gillis de Smet in 1655, stond Antheunis Baes, de waard uit de Galei te Eeklo, voor 239 pond 12 schellingen en 8 groten in het krijt voor levering van bier. Dat vertegenwoordigt 78 tonnen bier. Bijna alle herbergiers hadden schuld bij Gillis de Smet. Dat bewijst ons dat de brouwer van Raveschoot gemakkelijk krediet verleende en dat de verbruikers in de herbergen niet altijd contant betaalden.

De ondernemingen van Gillis de Smet in het maalderij-bedrijf waren nog belangrijker dan zijn bierhandel. Hij was niet alleen zelf molenaar maar hij bezat nog verscheidene molens in de streek. Zo was hij eigenaar van de molen bij Malekote te Adegem. Die molen, «een coomewintmeulen», stond op een molenwal die aan de heer van Maldegem behoorde. Gillis de Smet betaalde jaarlijks zijn pacht voor die molenberg en ook voor de wind. Op dezelfde molenberg had Gillis de Smet nog een rosmolen doen bouwen. De windmolen te Malekote werd op 132 pond 10 schellingen 4 groten geprezen. In 1683, tijdens de Franse oorlog, brandde hij af. Hij werd later echter terug gebouwd want we kunnen hem nog zien op de kaart van Ferraris. Heden ten dage staat daar echter geen molen meer.

Verder bezat Gillis de Smet een «coomewintmeulen» op de Kruipuit te Adegem met de noordzijde aan de straat die van de Kruipuit naar Veldekensdamme loopt (er is daar nu een mechanieke maalderij). Die molen, samen met de molenberg, had Gillis in 1628 gekocht van Joos Blanckaert. Het draaiende werk was daar geprezen op 89 pond 4 schellingen 5 groten.

Dan bezat Gillis de Smet nog een «coomewintmeulen» te Adegem-Balgerhoeke, aan de oostzijde van de Lieve, op cijsgrond van de stad Gent. Gillis had die molen daar in 1652 doen oprichten met toestemming van de stad Gent. Hij had maar een kort bestaan want in het begin der 18^e eeuw waaide hij om gedurende een storm en werd nooit meer terug opgetrokken ⁽⁴⁾. Gillis had daar ook een rosmolen bijgebouwd.

Te Maldegem was de Smet eigenaar van twee molens : een «coomewintmeulen» ten noorden van het dorp op het gehucht Molentje, op een wal die aan de heer van Maldegem behoorde. Die molen had hij gekocht van Pieter de Vulder en Lucas Braet en hij had daar ook een rosmolen bij gebouwd. En dan bezat hij een «coomewintmeulen» nog meer naar het noorden toe, over de Gentse Lieve, dus niet ver van de Hollandse grens. Die molen had hij daar zelf doen bouwen en de wal was ook zijn eigendom. Ten oosten paalde hij aan de Oude Ede en ten westen aan de Nieuwe Ede die daar dichtbij onder de Lieve liep. In die molen werd het graan gemaal van de bewoners van het gehucht Ede dat gevormd werd rond de kruising van de weg naar Aardenburg en de Brieversweg.

Eindelijk bezat de Smet nog twee molens te Eeklo langs de Molenstraat. In totaal was hij dus eigenaar van zeven windmolens en vier rosmolens. Zoals boven gezegd had hij dichtbij de Lieve te Raveschoot dan nog een stampkot of oliemolen opgericht.

Wij moeten dus aannemen dat Gillis de Smet een belangrijke nijveraar was. En het is nog niet alles. De pachters van de molens moesten de herstellingen aan hun molens zelf bekostigen maar ze vonden het nodige materiaal, zeilen, enz... bij Gillis de Smet. Onze schepen van het ambacht van Maldegem dreef geen handel in onderdelen van molens maar kon toch alles bezorgen wat men nodig had en hij streek natuurlijk een commissieloon op.

En dan dreef Gillis de Smet nog een graanhandel. Dat was hem niet zeer moeilijk dank zij zijn betrekkingen met al die molenaars. Bij zijn dood, in 1655, had hij volgende stock in

(4) Brugge — Rijksarchief — Aanwinsten Nr. 4551.

granen : 7 zakken rogge, 114,5 zakken tarwe, 11 zakken boekweit, 21 zakken witte haver en 11 zakken zwarte haver en dan nog 134 zakken koolzaad.

In zijn mouterij had hij 322 zakken mout en in zijn brouwerij 400 pond hoppe.

Om te eindigen moeten wij nog zeggen dat Gillis de Smet eigenaar was van een paar hoeven en veel stukken land. Die brachten natuurlijk ook hun pacht op. En dan bezat hij nog veel bossen vooral rond Kraailo te Adegem en in Onderdijke. Het hout dat van die hossen kwam verkocht hij ook regelmatig. Het ontbrak onze schepen van het ambacht van Maldegem dus niet aan inkomsten. Het moet ons dan ook niet verwonderen dat hij in zijn testament bepaald had dat er 200 missen moesten gelezen worden voor zijn zielezaligheid en dat hij de kerken van Adegem en Oostwinkel begiftigde. Bij zijn uitvaart droegen de kinderen vaantjes en flambouwen en ze kregen dan koeken (kinderfeeste). De geburen werden getraceerd op bier en dan greep de maaltijd plaats. Het was een begrafenis een rijk man waardig.

D. VERSTRAETE.

DE GEUZENBEROERTEN IN DE STREEK VAN KNESSELARE

Geen tijdvak is rampzaliger geweest voor de streek, gelegen tussen Brugge en Zomergem, dan het Spaanse. En, eigenaardig genoeg, juist over deze periode ontbreken ons vaak de preciese bijzonderheden. Zeer vele, hoogst interessante inlichtingen liggen nog begraven in talloze en verspreide archieffondsden. Vanzelfsprekend zal dit artikel dus geen aanspraak maken op volledigheid of synthese, maar wil het slechts een bescheiden stap zetten in de goede richting van de volkomen opheldering.

Na een langzaam invreten van de Hervorming, vooral in de steden, vanaf 1525, kende ons land eindelijk de hevige Beeldenstorm van 1566. Daarop volgde de bloedige onderdrukking door Alva en de opstand tegen Spanje. Gedurende deze revolutie oefenden de Calvinisten, onder Hembijze en Rijkhove, een dictatuur uit, niet alleen in de stad Gent en op het omliggende platteland, maar ook tot in Brugge, Oudenaarde en Kortrijk, ja, zelfs tot in Ieper. Dit schrikbewind duurde van einde 1577 tot einde 1584; de steden waren dan, één voor één, door Farnese teruggenomen geworden en Gent, door de honger gedwongen, had zich eindelijk met de Koning van Spanje gereconcilieerd. Met de verzoening van Gent waren echter ook nog niet alle vijanden uit het land verdreven; de Staatse troepen behielden nog lange tijd Sluis en Oostende, met gans de daartussen gelegen strook. Van daar uit deden de «Vrijbuiters», zoals men hen noemde, dikwijls uitvallen en organiseerden zij plundertochten. Slechts na de val van Oostende, in 1604, zou stilaan de rust terugkeren.

Het is van al deze troebelen en beroerten, dat ook de bewaard gebleven rekeningen en bescheiden van onze

dorpen (einde 16^e — begin 17^e eeuw) herhaaldelijk gewag maken.

De eerste verspreiding van de ketterij greep ook in Vlaanderen uitsluitend plaats in de grootstad; onze buitenparochies werden er niet noemenswaardig door aangetast. Tussen 1527 en 1566 werden er te Brugge 45 protestanten terechtgesteld. In de schaduw van de dichtbevolkte centra was het de burgerij die intellectueel gevormd maar economisch ontredderd, steeds minder gehoor wilde verlenen aan de wenken van een verrijkte en al te zeer aan zijn taak tekort schietende clerus. Onze buitenbevolking werd slechts wakker geschud, en dan nog in geringe mate, door de Beeldenstorm.

De talrijke «hagepreken» van die tijd hadden waarschijnlijk niet alleen voor doel de vangarmen van het gerecht te ontwijken, maar ook het platteland in gisting te brengen en bij de Hervorming te betrekken. In onze streek kenden wij dergelijke «hagepreken» in 1566, te Sijsele, op de wijk Vossesteert; te Beemem op het Oudenaardeveld; te Oedelem «Vliegende Peerd» en op het kasteel van Mevrouw van Praet te Aalter. Er waren telkens weinig mensen aanwezig. Zo b. v. op Zondag 28 Juli 1566, om 9 uur voormiddag, te Oedelem «Vliegend Peerd»: nauwelijks 400 personen en dan nog meestal Bruggelingen.

Dat onze bevolking niet overwegend aangetast was, blijkt ook uit de weinig talrijke veroordelingen. De dorpen Beemem, Oedelem, Aalter, Sint-Joris-ten-Distel, Zomergem, enz., telden geen enkele terechtgestelde; te Ussel was er één, en dan nog een vreemdeling, nl. de pastoor, Adriaen van Maldegem, op 5 November 1568 levend verbrand.

Begin 1569 kondigde baljuw de Meijer, te Knesselare op het kerkhof, na de goddelijke diensten, de bevolking aan, dat al wie verlangde de sermoenen van predikant Carpentier, op het kasteel van Mevrouw van Praet bij te wonen, geen vervolging te vrezen had. Hoewel de baljuw dit bevolen was per brief, door Katrijne vanden Boetzelaer zelf, werd hij om deze aanbeveling en om andere geuzensympathieën in hechtenis genomen, te Gent ter dood veroordeeld en er de 27 Mei 1569, 's namiddags, vóór het Gravenkasteel onthoofd. Zijn proces vermeldt dat hij ook als de Processie daer voor by ging, ende voorts zyne pligt qualyk

«in een Herberge met luyder stemme Psalmen gesonghen hadde, gequeten hadde in de beroerte, als de Geusen van Audenaerde ontrent Brugge quamen predicken...»

Dit zijn echter alleenstaande feiten. Overigens is de houding van de Knesselarese baljuw ook gemakkelijk te begrijpen, wanneer men weet dat de vrouw van het land van de Woestijne, Katrijne vanden Boetzelaer, niemand minder was dan de dochter van Wessel vanden Boetzelaer, een der voornaamste onderteekenaars van het Eedverbond der Edelen. Haar zoon, Lodewijk van Vlaanderen V, trouwde met Maria van Marnix, dochter van Philips van Marnix, heer van Ste-Aldegonde en opsteller van het beruchte Eedverbond. Met dergelijke kasteelheren is het dan ook niet te verwonderen, wanneer de calvinisten eenmaal de macht in handen kregen, dat wij in 1578 Aalter zullen aantreffen onder de plaatsen, alwaar er toen een georganiseerde Calvinistische Kerkgemeente bestond. In de andere dorpen van het gewest was zulks het geval niet, behalve te Adegem.

Alles bijeen mogen wij zeggen, dat het in de streek van Knesselare tamelijk rustig bleef, tot in 1577. Ook de Beeldenstorm vond er geen grote weerklank. Wel zijn er enkele incidenten aan te stippen. Op 19 Mei 1567 kwamen enige Rode Ruiters uit Gent naar Aalter, «alwaer eenige Calvinisten, met medewete van de weduwe van den heer van Praet, OP NIEUW met geweld in de kerke waren gebroken, waerom deze edele vrouw ook gevlucht was». Op 26 September 1571 werden de kapelaan en de baljuw van Lotenhulle om het leven gebracht en hun huizen geplunderd. Doch zeer waarschijnlijk is het, dat vreemdelingen deze misdaden pleegden.

De eigenlijke beroerten vangen voor onze streek eerst aan met de Calvinistische dictatuur en zij duren nog lang daarna voort. In 1577-1578, onder de druk van Gent, werden de kerken hier te lande gesloten en in beslag genomen; de uitoefening van de Katholieke eredienst werd op alle wijzen onmogelijk gemaakt. De laatste kerkrekeningen van vóór de troebelen werden te Knesselare en te Aalter afgesloten in October 1577; de kerkrenten en pachten werden eveneens normaal geïnd tot en met het gezegde jaar 1577. Dit blijkt ook in het omliggende zo geweest te zijn, uitgenomen in het Brugse Vrije, waar de sluiting ietwat later valt. Te Oedelem zijn er nog aantekeningen van 1579

en te Beemem reiken zij zelfs tot 1580. In de laatst genoemde gemeente liet pastoor Vlieghe nog grote herstellingswerken aan het dak van zijn kerk uitvoeren, in 1579. Binnen de Kasselrij van de Oudburg zou zulks alleszins reeds het geval niet meer geweest zijn.

Ook Maldegem lag in het Vrije. In September 1578 werd de kerk aldaar geplunderd door Gentenaars, die eveneens de katholiek gebleven bevolking geweld aandeden. De Kamer van het Brugse Vrije aanhoorde dan «de clachten van die van Maldegem op 't beeldestonnen van zekere personen, aldaer ghecommen...» (Rek. Br. Vrije, 1578-1579, blz. 27). Maar op 24 September 1580 kwam Rijkove zelf, met een berde ruiters, te Maldegem en verbood er, onder het uitspreken van de grootste bedreigingen, nog verder mis te lezen. In hetzelfde jaar getuigt de Middelburgse pastoor d'Hooghe, dat men toen «nêrghens int quartier van Brugghe, dan binnen Middelburgh ende Maldegem den dienst ende precatie van de catholycke religie dede ende onderhielt». Maar weldra viel ook in deze beide dorpen de eredienst weg. Gedurende bijna 20 jaar blijven de kerken van ons gewest nu gesloten en inmiddels worden de meeste er van vernield, geschonden en geplunderd. Deze van Aalter en Adegem worden voor een korte periode door de Calvinisten in gebruik genomen (tussen 1578 en 1583). Wanneer de Deken van Tielt, in 1625, een visitatie aan de kerk van Aalter doet, dan zegt hij in zijn verslag dat zij «over 40 jaar gedurende bijna 20 jaar niet meer gebruikt was geweest». Hetzelfde geldt voor Knesselare, Ussel, Beemem en voorzeker ook voor al de omliggende dorpen.

Het is vooral na het ophouden van de katholieke godsdienstoefeningen (in 1578-1580, wat eerder in het Oudburgse en wat later in het Vrije), dat er bij ons een zeer tragische tijd aanbrak, voornamelijk op economisch gebied.

«Welke nadeelige invloed de godsdienstberoerten op Maldegem en de omliggende gemeenten hadden uitgeoefend», zegt De Potter, «moge opgemaakt worden uit de omstandigheid, dat OMTRENT 1580 de geheele streek tusschen Gent en Brugge, uit hoofde van de herhaalde strooptochten der Gentsche soldaten, verlaten en onbebouwd was» (Maldegem, blz. 90-91). Deze schrijver werpt dus alle schuld op de Gentse Cal-

vinisten. Wie echter de bronnen raadpleegt en chronologisch de moeilijkste jaren overloopt, b. v. in de rekeningen en de Resolutieboeken van het Brugse Vrije en van de Oudburg, — waarvan vooral deze laatste hoogst interessant zijn, — komt spoedig tot een andere vaststelling.

De Gentse Calvinisten hebben wel veel opeisingen gedaan en ook sporadisch wellicht misdaden bedreven, maar het zijn bij ons vooral de Spaanse troepen geweest, die hier oprukten van uit het Zuiden, naar Eeklo en Gent (1583), en na hen de Vrijbuiters, die de streek in een echte woestenij hebben herschapen. De algemene vlucht en de verlatenheid van onze dorpen dateren klaarblijkend van Mei 1583 af; toen en ook daarna, maar niet voordien, werd er hier in zulke mate geleden. De Potter had dan beter geschreven «na Mei 1583», in plaats van «omtrent 1580». Volgende teksten zullen het klaar aantonen.

Het Oudburgse Resolutieboek van 1580 geeft een «specificatie van de harte ende murwe graenen, te leveren door de prochyen». Aalter wordt aangeslagen voor 73 zakken harde granen en 18 zakken 4 meukens murwe; Knesselare: 50 zakken harde en 12 zakken 4 meukens murwe; Ussel ('t Gentse): 15 zakken harde en 12 zakken 12 meukens murwe... Deze cijfers wijzen nog op een normale bebouwing, want vooreerst waren de bezaaide oppervlakten hier toen betrekkelijk klein en volstonden de oogsten nauwelijks voor de behoeften van de eigen bevolking; ook het aantal producenten was gering: in 1546, dus vóór de troebelen, telde men er te Knesselare nauwelijks 43. Alleszins tonen deze leveringen aan, dat onze boeren nog op hun hof en aan het werk waren in 1580.

Dezelfde «Cotisatie van de graenen» treffen wij aan voor onze dorpen in 1581 en 1582, maar verder niet meer.

Op 5 April 1581 is er spraak over het versterken van de «Hoge Kale» (Vaart), waarschijnlijk op het grondgebied van Bellem; incidenteel heeft men het daar over de «beschransing». De Calvinisten treffen dus reeds verdedigingsmaatregelen. In de loop van 1582 drukken verschillende parochies zelfs de wens uit, zich te mogen beschermen, zich te «beschransen»; te Gent beraadslaagt men daarover en men maant dan inderdaad sommige dorpen aan, de nodige voorzorgen te nemen om zulks te

doen ; dit is ondermeer het geval voor Knesselare, Aalter, Ursel, Bellem, Hansbeke, Zomergem, Ronsele, Oostwinkel, enz. Op 16 Mei 1582 komen de gedeputeerden van die parochies te Gent over de beschransing spreken ; voor Aalter ontmoeten wij daar Pieter van der Haghen, baljuw ; voor Knesselare : Lieven van de Velde, schepen ; voor Ursel : Joos Ryckaert, baljuw, enz. Twee dagen later, wellicht als gevolg van die besprekingen, schrijft men aan Knesselare, Ursel, Bellem, Hansbeke, Nevele en Aalter, dat deze dorpen zich ondereen dienen te verstaan en dat zij elkaar moeten helpen en bijstaan in de «beschransing». Op 13 Juni 1582 besluit Gent dat de soldaten, die het land moeten beschermen, het best zouden gelegerd worden te Nevele Lotenhulle, Aalter en Knesselare. Er dreigt dus onmiddellijk gevaar.

Op 17 October 1582 vraagt Aalter, dat het omliggende zou helpen «beschransen ende bedelven de passaige ende wegghen daerdeure de viant presumeert zijn invasie te doene». Inderdaad Aalter, Bellem, Ursel, Hansbeke, Lotenhulle en Knesselare handelen van dan af gezamenlijk.

Het maken van schransen en het betrekken van de wacht vergen echter grote, geldelijke offers van de betrokken dorpen, terwijl vele andere parochies er toch ook belang bij hebben. Daarom vragen Aalter, Knesselare en Lotenhulle, op 19 November 1582, «dat de prochies van de vier Ambachten ende andere adjacente prochyen totten zee cant zouden contribueren in huerlieder bedelf». Op 15 December geven de Mannen van de Oudburg hierover een gunstig advies.

De 15 April 1583 moeten er te Gent twee wagens geleverd worden : een door Zomergem, Waarschoot, Oostwinkel, Aalter, Knesselare, Ronsele en Ursel samen ; en de tweede door Bellem, Hansbeke, Sleidinge, Lovendegem, Mercndree, Maria-kerke, Vinderhoute en Drongen samen.

Op 3 Mei 1583 ordonneren de «Staten Generael der geunieerde Nederlandsche Provintien» nog het leveren van 60 pioniers ; Drongen levert er 5 ; Zomergem 5 ; Waarschoot 4 ; Aalter 1 ; Bellem 1 ; Hansbeke 1... Knesselare en Ursel worden niet meer vermeld. Kon men toen al van uit Gent deze dorpen niet meer bereiken ? Of was de bevolking al gedeeltelijk gevlucht ?..

Alleszins kwamen de Spanjaarden en de met Spanje verzoende Walen in Mei 1583 te Knesselare aan. Willem Weyts verhaalt in zijn handschriftelijke kroniek, berustend in de Bibliotheek van de Gentse Hogeschool :

«Op den 22. van Meye 1583 soo quamen de Waelen noch eens naer de Leye (de Zuidleie = het kanaal), om te pilieren ; soo quamen sy over by Gevaertsbrugghen (te Beernem) met strooschepen, ende sy vermoorden de wacht, ende vele boeren ; ende sy pilierden seere ende roofden veel goets tot by Oelem ende Knesselaere ; sy namen koeyen en peerden ende de boeren leyden sy ghevanghen, dat het een gruy was om te hooren...»

Gillis Hebberecht, ontvanger van de Majesteit te Ursel, Oedelem en Knesselare, in die jaren, geeft ons in zijn latere rekeningen een juist en aangrijpend beeld van de toestand, waar hij schrijft, dat hij «van 1 Junij 1583 tot 1 Junij 1604 niets ofte weinigh heeft kunnen innen door de generale ruïne ende verwoestinghe vanden lande ende namelijk van desen kwartiere ende prochien daer hem desen ontfanck bestreckt, aldaer niemand vande landlieden ghewoont en heeft sichtigend den jare '83, dat den Prince van Panne (= Alexander Farnese) deur de selve prochien met 's Coninckx leghere betroock naer Eecloo om de steden van Ghent ende ander forteressen daeromtrent ghelegen te belegeren ; welcke landslieden vande voornoemde krijgsvolke alle berooft ende gheplundert wierden van alle haere meublen ende bestialen ende vele van haere huizen ende schueren verbrant, niettegenstaende dat sij maendelick contributie gaven an Skoninckx volk ende daerby langhen tijd daer te voren gheseten hadden ; hebbende alsdan verlaten haerlieder huizen, hoven en woonsteden met alle vruchten wesende in de schueren, als besaetheden staende te velde, dewelcke personen sichtigent dien tijd aldaer noyt en hebben durven comen wonen (van den viant), mids dat, gedurende deze troubles eene gheheele wildernisse gheworden es ende dat den viant (= de Vrijbuiters) aldaer daghelicx was commende uit Zeelandt, Oostende ende andere plaetsen, passerende ende repasserende ende hem in dat quartier ghemeendelick was houdende, ende de lieden aldaer rensoenerende, zulcx datter alsnoch zeer weinich volcx es wonende ende gheen apprentie van aldaer iemant

te comen wonen, uit causen dat alle de huizen, schueren ende stallen van dese prochien verbrandt, vervallen ende gheruyneert zijn, sulcx dat niet moghelijk en is heure huisinghen ende schueren op te maken, als daertoe gheenen middel hebbende. Ghemerckt datter gheduerende dese troublen den meerderen deel vande landslieden van armoede gestorven zijn ende haere sterfhuisen vague, zoo 't zelve blyckt by diversche attestatien ghepasseerd v'or de wetten van Ursele, Altere, Somerghem ende ander omliggende prochien, hiermede overgheleverd; om welcke redenen de rentieren van haere hoochheden cwtgescholden ende geremitteerd zijn, thien volle jaerschoven van alle dheerlijke renten ende cheynsen die zij haere hoochheden schuldich zijn, te weten de jaeren 82 tot ende metten jare en bamesse 1600 wesende tien jaeren, tgonne den doender Uwe edele ende weerde hier in 't langhe wel heeft willen te kennen geven, omdat Ghyliden zoudt weten de groote armoede ende ghesteltesse van desen kwartieren...»

Deze tekst is duidelijk genoeg. De Spanjaarden ontmoetten verzet, toen zij in de Kasselrij van de Oudburg kwamen; door de schuld van de Gentse Calvinisten waren zij ons vijandig gezind, ofwel zochten zij daarin alleen een voorwendsel. Al de legers overigens stroopten en plunderden toen en leefden op de kosten van de weerloze bewoner. Onze opgeschrikte mensen konden met moeite het naakte leven redden. Van 1583 af werden de velden hier tot woestenijen. Dorpen liepen totaal leeg. Wat niet geleverd, meegesleept of geplunderd werd, stond van lieverlede te vergaan of te overwoekeren.

Na Juni 1583 worden Knesselare, Aalter en Ussel dertien jaar lang niet meer vernoemd. Deze dorpen hebben om zo te zeggen opgehouden te bestaan. De Spanjaarden zijn verder getrokken en hebben het volgend jaar de stad Gent ontzet. Zij werden op de voet gevolgd door de Vrijbuiters, die zich niet waagden de steden te naderen, maar gretig en regelmatig het platteland afstroopten. Na het vertrek van Farnese naar Antwerpen worden zij ook dicht bij Gent gesignaleerd; zij controleren en beheersen hier gans het verwilderde gewest. In 1584 huizen zij te Waarschoot en te Lovendegem, in 1587 teisteren zij Sleidinge, Zomergem en andere plaatsen; ook in 1588 en in 1590 zijn zij zeer actief, onder meer te Aalter...

Op 22 December 1584 «verzoucken Waerschoot, Lovendeghem ende andere, anderwarf clachtich ghevallen vande excursie van de vijanden van Sluus ende Oostende, ordonnantie te moghen erigeren wachten op de torren, passage, bruggen andersints».

De stad Sluis werd door de Hollanders genomen in 1584, terug bezet door de Spanjaarden in 1587, om in 1604 voorgoed in handen van de Hollanders te vallen. De strijd van 1587 bedoelend, gaan de Resolutieboeken van de Oudburg verder:

«13 Juni 1587. — Op den requeste van die van Somerghem, Sleydinghe, Lovendeghem, Waerschoot ende andere nabueren, ten fijne mijne heeren hemlieden zouden doen hebben sauvegarde om bevrijt te wesen van excursien van den volcke uten legher van Z. M. voor Sluys ligghende fouagierende, is gheresolveert dat de supplianten hemlieden zullen vermoghen te voorsiene van sauvegarde... thuerlieders eygenen cost, zonder den cost van diere te trecken op de generaliteyt van de Casselrye».

Op 19 Juni 1587 legt men 50 soldaten in de streek, ter verdediging tegen de Vrijbuiters; zij worden als volgt verdeeld: 15 te Bellem; 8 te Nevele; 8 te Oostwinkel; 8 te Waarschoot; en 11 te Sleidinge.

Op 14 September 1587 ordonneert de Oudburg de betaling van onkosten aan de personen die in 't jaar '85 naar Lotenhulle geweest zijn, «aldaer waren grasserende diversche Vrijbuiters».

Eerst in 1590 zou de kerk van Aalter verwoest zijn: «Op den Ven September 1590 trocken de Vrijbuyters naer Aeltere, onderweghe Brugghe, ende verbrandden aldaer de kercke ende meulen, met meer andere huysen...». (Handschrift, in bezit van De Potter).

Eindelijk, in 1596, komt er enige trage betemis: De 15 Januari besluit men te Gent gans de Kasselrij te bevrijden van de «brandschattinghen ende exploicten van de Vrijbuiters»: men zal meer soldaten aanwerven en deze als volgt inzetten: 50 te Eeklo; 15 te Oostwinkel; 20 te Zomergem; 20 te Aalter; 15 te Lotenhulle; 15 te Vinkt; 12 te Zeveren, enz. Voor Ussel en Knesselare, op de uiterste grens van de Kasselrij, kan of durft men nog niets beslissen.

Op 1 Februari 1596 «is geresolveert nieuwe fort en of palisaden op te richten te Kluizen, Zomergem, Vinkt, Zeveren en Waarschoot». Dezelfde dag verleent men «ordonnantie aan Hendrik van Crubeke, van 6 schell. 8 d., van bij laste vande Bailliu ende Mannen gheweest thebbene naer Everghem, Sleydinghe, Waarschoot ende daeromtrent, om te vernemen of den vijant erghens was».

De 11 Februari 1596 krijgt men bericht, dat er omtrent Nevele 150 Vrijbuiters aangekomen zijn. En de 17 Juni verneemt men dat de vijand brandbrieven gestuurd heeft aan de parochies Nevele en Landegem.

De algemene omstelling van 25 September 1596 zegt, dat Aalter, Knesselare, Ursel, Lotenhulle en Ruiselede niet in staat zijn iets op te brengen, wegens hun droevige, ellendige toestand : «...uut welcke belastinghe ghelaeten zijn mits huerliedder sobre ghestaethede ende cleynen middel om paratelic yet op te brijnghen, de prochyen van Lootenhulle, Haeltert, Knesselare, Ursele ende Ruyslede...» (Resolutieboek 1596, fol. 144).

Reeds eerder bekwamen dezelfde vijf dorpen een grote vermindering in de belastingen, nl. bij de omstelling van 22.200 gulden, op 2 Mei 1596 :

«Lootenhulle - gelt in transport 13 s. en gemodereert op 6 d. ;			
Haelter	>	18 s. 8 d. moderé op 1 s. ;	
Ursele	>	3 s. 8 d. moderé op 4 d. ;	
Knesselaere	>	12 s. 6 d. moderé op 3 d. ;	
Ruyslede	>	10 s. moderé op 2 s. 6 d.»	

Bellem, Zomergem, Hansbeke, Landegem en al de andere omliggende dorpen bekwamen niet de minste moderatie.

Op 27 November 1596 bespreekt men te Gent het schrijven van een zekere Kapitein Riebecke, «nopen de 't maken van fort en tot bevrijden van Bellem, Zomergem ende naerliggende prochies, mitsgaders 't bewerp danof gemaect». Van Zomergem uit laat men echter weten, dat het volstrekt nutteloos is de fort en aldaar te versterken, indien men geen soldaten kan leggen te Ursel en te Knesselare, van waar de vijand komt. Te Gent besluit men daarop deze «ontvolkte kwartieren» van Ursel, Knesselare en Berken (onder Ursel), na zoveel jaren eens te gaan inspecteren.

Op 8 December 1596 wordt Joris Lybaert te Hansbeke gedood, in een gevecht tegen de Vrijbuiters ; zijn weduwe ontvangt 5 pond pensioen, op kosten van de Kasselrij.

Begin 1597 wordt een belasting uitgeschreven van 36.000 gulden of 6.000 P. gr. Alleen dezelfde zwaar getroffen dorpen worden terug ontzien :

«Lootenhulle, ghemodereert op 1 s.	P. 13 - 17 - 3 gr.
Ruyslede, > 2 s. 6 d.	34 - 13 - 0 gr.
Haeltert, > 1 s. 6 d.	20 - 15 - 10 gr.
Knesselaere, > 3 d.	3 - 9 - 3 gr.
Ursele, > 4 d.	4 - 12 - 6 gr.»

Op 30 April 1597 krijgen deze van Zomergem en omliggende de toelating, om een fort te maken te Ursel-Berken.

Intussen woedde de pest nog hevig in het Brugse ; in 1564 had zij Knesselare erg geteisterd en sindsdien waren er immer haarden van deze vreselijke ziekte overgebleven. Van even voorbij Zomergem tot in Brugge, was gans de streek onbebouwd en geleek zij een woestenij, met overwoekerd land en vervallen woningen en hoeven. Ganse benden wolven waren sedert jaren opnieuw in dit gewest verschenen ; achtergebleven hongerige honden hadden zich daarbij aangesloten en verbasterden ermede. Op de duur vielen deze dieren zelfs de mensen aan. Vanaf 1596 loofde de Kasselrij premiën uit, voor het vertonen van gedode wolven. Nog hetzelfde jaar werd zo'n dier geschoten te Bellem en doodde men zes wolvenjongen te Deurle.

In 1597 gaat de lijst verder : iemand van Lotenhulle ontvangt 10 schellingen om drie wolvenjongen gevangen te hebben ; Hans Pieters, van Aalter, 12 gulden voor het doden van een wolvin ; te Nazareth : twee wolvenjongen = 10 schellingen. Op 1 en 3 November doodt men te Eke drie wolven.

De 29 Juli 1597 krijgt Gijselbrecht Dhondt, inwoner van Knesselare, «20 schellinghen om gedood te hebben vier wolfsjongen». Dit is de naam van de eerste mens, die wij na deze vreselijke periode opnieuw te Knesselare ontmoetten. Op dat ogenblik moeten er dus terug al enkele bewoners geweest zijn.

Nog in 1599 betaalt men een man 9 gulden «om met sijnen were gheschoten thebbene binnen Meerentree eenen wolf» ; een weinig later doodt men er ook nog een te Hansbeke...

Op 29 Juli 1597 moet er andermaal een belasting van 4600 gulden opgebracht worden ; Knesselare, Aalter, Ursel, Lotenhulle en Ruiselede zijn er uit gelaten «mits de sobre ghestaethede ende depopulatie van die prochies». Evenzo, dezelfde

vijf dorpen, op 3 November 1597 : «Smaldeelinghe — Worden vute ghelaeten de prochyen Ursele,... enz., mits de zelve noch zo vague ligghen».

In 1599 is er nog altijd geen verandering in deze toestand gekomen :

«27 Jan. — Omstelling.

Lootenhulle — in transport 13 s., modéré duer daerne gestaethe de ende verwoesthede op 2 s. ;

Ruuslede — 10 s., modéré vut redenen als Lootenhulle op 2 s. 6 d. ;

Haelter — 18 s. 6 d. vut redenen als boven, modéré op 2 s. 6 d. ;

Knesselaere — 12 s. 6 d., modéré op 6 d. ;

Ursele — 3 s., modéré op 6 d.».

Knesselare en Ursel blijken er dus het moeilijkst en in het traagste tempo bovenop te geraken.

Op 13 Februari 1599, «gehoord hebbende dat de vyand in diverse plaatsen in 't land is,» besluit men «hem dood te smijten» (?). Daartoe worden er die avond te Aalter, om negen uur, 195 soldaten geconcentreerd. Wat zij daar uitgericht hebben, staat echter niet opgetekend.

Eindelijk, — het laatste van al — zal men ook trachten Knesselare te bevrijden van de invallen der Vrijbuiters. Op 21 April 1599 wordt er te Gent beslist, op aanvraag van de weinige ingezetenen van Knesselare, dat men krijgsvolk zal zenden, om de mensen aldaar te verlossen van «de daghelijcsche invasien vande Vrijbuiters» en «opdat sy niet langher betaelen aen den vijant contributie». Men neemt deze gunstige beslissing, om deze arme parochie, die de uiterste van de Kasselrij is en steeds volledig aan alle aanvallen bloot stond, te helpen en om de landslieden op het werk te beschermen, hopen dat de streek aldus opnieuw meer en meer zou bewoond worden. Nochtans moeten die van Knesselare eerst met eigen middelen de puinen van hun GERUINEERDE EN AFGEBRANDE KERK enigszins repareren en gereed maken, opdat de soldaten daarin een verblijf zouden vinden :

«21 April 1599. — Alzo die van Knesselaere hadden ver-
socht omme hemlieden te bevrijden jehens de daghelijcsche in-
vasien vande Vrijbuiters ende opdat sy niet langher betaelen
aen den vijant contributie, adsistentie van soldaten, biddende

te dien fijne an bailliu ende Mannen hemlieden te doen heb-
bene een deel vande gonne jeghenwoordelick in dienste zijnde
— Is gheresolveert anghesien t landt te meer bewoont zal worden
ende dat de zelve prochy d'uiterste van de Casselrye teene-
mael subject d'invasie van de Vrijbuiters te seconderē, dat men
sal ordonneren aldaer te ghaen ligghene 30 soldaten, behau-
dens dat sij de gheruyneerde afgebrande kercke prepareren ende
ghereet maecken ten syne de selve soldaten in defensie moghen
ligghen ende wat int drooghe wesen...»

Zulks geschiedde en weinige dagen later vinden wij dan
ook reeds de volgende aantekening :

«6 Mei 1599. — Alzo die van Knesselaere themlieden
waerts ghenomen hebben te fortifieren de kercke aldaer, omme
thaerlieden ende Casselrye bevrijdinghe soldaten te legghen —
Gheresolveert dat men tegen Maendag ter zelfder plaetse zoude
zenden Jan de Nivelles met 40 soldaten, om de landslieden al-
daer in 't werk wesende te beschermen en de kerck in defensie
zijnde, aldaer te laeten ligghen 30 soldaten».

Het moet zijn dat deze dertig mannen nog onvoldoende
waren, want op 23 Juni 1599 vroeg men meer volk. Aan Knes-
selare werd toen echter geantwoord, dat het zich moest tevreden
stellen met wat men gezonden had !

Op 18 November 1599 zal Commandeur Hembyse zijn
volk verdelen over Aalter, Berken, Oostwinkel en Knesselare.
Zijn legergroep zal tot 70 man versterkt worden.

De 21 Juni 1600 «landt de vijant te Philippine ende te
Bouchaute» ; de 27^e verbrandt hij Eeklo en trekt vervolgens het
Brugse in, over Maldegem.

In 1602 betalen de vijf «verwoeste prochyen» nog altijd
bijna geen belastingen, hoewel geen enkel ander dorp van de
Kasselrij enige moderatie geniet. Nochtans, andere plaatsen be-
ginnen zich nu tegen deze kwijscheldingen te verzetten, be-
werend dat zij daardoor zoveel te meer moeten opbrengen. het-
geen werkelijk ook zo was. Daarom beslist het Bestuur van de
Kasselrij te Gent, dat men ter plaatse in de vijf bevoordeelde
dorpen een nauwkeurige opneming zal gaan doen, om vast te
stellen hoeveel er juist zal moeten betaald worden. Het gevolg
van dit onderzoek is, dat alleen Aalter merkelyk verhoogd wordt,
terwijl men voor het overige de rampzalige toestand van Loten-

hulle, Ruiselede en vooral van Ursel en Knesselare erkent. Voorlopig laat men daar alles nog zoals het was.

Ook in 1603 en 1604 betalen Knesselare en Ursel zo weinig. Op 3 Maart 1603 zijn er 54 wagens door de Kasselrij te leveren, «voor het voeren der bagage van Hunne Hoochheden ende van het Hof naer Brussel». Knesselare, Ursel, Aalter en Ruiselede vallen er weerom buiten.

Als gevolg van een «vue de lieux» te Ursel, wordt de moderatie van Ursel 't Gentse op 22 October 1603 gebracht van 5 schellingen op de helft dus op 1 sch. 6 d.

Op 22 April 1604 eist men 200 keurlingen op. In volgende verhouding worden deze manschappen geleverd :

«Land van Nevele	36 manschappen
(moderatie voor Lotenhulle in acht genomen)	
Ruiselede	2 manschappen
Aalter	4 manschappen
Knesselare en Ursel samen	2 manschappen
Bellem	2 manschappen
Ronsele	12 manschappen
Zomergem	14 manschappen
enz.....»	

Deze cijfers zijn zwaar van betekenis en tonen ons aan, hoe traag en moeilijk de meest getroffen dorpen er bovenop kwamen.

Dezelfde moderaties van de belastingen als voordien werden nog steeds toegepast op 25 Augustus 1604, maar daarna is het veranderd. Oostende werd ingenomen, voor de Vrijbuiters moest men nu niet meer vrezen en het Twaalfjarig bestand was op komst.

Reeds in 1598 begon men stilaan met het herstel van de kerk te Aalter, al gingen de werken dan ook zeer traag vooruit. Te Oedelem en te Beemem verrichtte men eveneens reeds goddelijke diensten in de jaren 1598-1600. Te Knesselare kan het pas later geweest zijn. Eerst in 1616 bekam de parochie opnieuw een eigen pastoor. Voordien, vanaf 1609, werd zij bediend door de geestelijken van Aalter en Ursel, die dus voor de zielzorg van verschillende parochies instonden.

De ellenden en verschrikkingen van de Geuzenberoerten worden tenslotte nog het best geïllustreerd, door de kleinere

details in de oude rekeningen. Volgende teksten zijn ontleend aan het archief van de Rekenkamer te Brussel (Domeinen te Knesselare, Ursel en Wessegem) :

«1604. Wesseghem pachtgoed. Jaerlijckse pachtsom 36 lb. 10 sch., maer weghens slechte tijd niet ontfanghen van kerstavont 1582 af, deurdatt den voormoenden Joncheer Jaecques Cortewille, pachtere van desen pachtgoede, ende den voorschreven Gheeraert van Hulle, overememer vanden zelve pacht, beide insolvent ghestorven zijn ende de huizinghen van desen pachtgoede die sijn over veel jaren gheheel verbrand ende ghe-ruineert ende 't pachtgoed zo verwildert ende verwoest als dat daer niemand en heeft durven gaen noch wonen, waardoor het niet mogelijk was, na 't expireren van die pacht, nog te verpachtene...»

«De pachter van de Pilckenvijverkes, Adriaen vanden Bussche, was in '83 moeten vandaer verlopen weghens de plagerijen van de soldaten ende dat 't aldaer niet wonelijck en was ; na hem niet meer verpacht...»

«Joris de Meyere, pachter van het lant bij 't Eghelstraetje, was moeten verlopen en is insolvent gestorven, deur oorlogh : sindsdien geene pachter.»

«Oock Joris Rijckaert, die een leen hielt van vier ghemeten, moest verlopen van armoe ende miserie ende zijn kost gaen bedelen : is blind ghestorven.»

«Het lant kan niet verkocht worden omdat niemand wilde gaen koopen, uyt vrees voor de Vrybuiters en de viant, als ze uyt Zeelant en Oostende komen om hier in 't lant de onderzaten van zijn Majesteyt te komen vanghen.»

«Joos Rijckaert stierf insolvent ende zijn weduwe vertrock in 't leste met de soldaeten van Ursele van zijne Majesteyt, als de Prins van Parme met zijn legher deur de gemecente trock naer Eeclo, om de stede van Ghent te belegheren (1583-1584).

«De amman, Daniël de Neckere, oock insolvent gestorven...».

«Het Prinsengood te Knesselare : voor 1582 — October 1599) niets ontfanghen, deurdatt de pachtere met gheheel zijn huysgezin tzelve heeft moeten verlaeten met alle zijne vruchten ende hem vertrecken in een ander kwartier, deurdien het daer niet wonelijck en was, soo deur vijant als eigene soldaten,

soodat den voornoemden pachter en sijne huysvrouw van zvaricheyt gestorven zijn ende zijn kinderen die noch in leven ghebleven zijn zeer armentierelijck leven ende hem gheneeren met bessemen te maken om hun cost te winnen... Alle huysinghen, schueren ende stallen verbrand ende geruineerd, soodat tzelve goed sichtend niet verpacht en is gheweest...».

«In Knesselaere wert alles cwijkghescholden van 1582 tot 1591. Vanaf 1592 tot 1603 is nog niets ontfanghen deurdien op den wijck ende quartier vant Knesselaersche daer hem dese rente bestrect, niemant ghewoondt en heeft, noch alsnog niet en doet, noch apparent en is aldaer iemant te gaen wonen, ghemerckt 't zelve quartier gheheel verwoest es ende zo verwildert dat men daer qualijck de straeten bekennen can ende de vijant daer veel komt. Al de huysen ende schueren zijn verbrand».

En zo gaat het verder, gans deze rekeningen door. Zelfs in de rekening over 1610-1615 schrijft de ontvanger, Laurens Volckaert, nog het volgende :

«...Niettegenstaende dat hij, ontfanghere, dienaengaende niet gheheel en heeft connen innen noch ontfanghen, uut causen van de verwoestinghe van den lande, daer als noch veele partijen onmogelicke zijn gheweest te vindene...»

Men kan zich een gedacht van de toestand vormen, als men bedenkt dat men, tien jaar na de terugkeer van de ghevluchte bevolking en dertig jaar na het ontstaan van de troebelen, nog altijd niet bekwaam was talrijke percelen te vereenzelvigen of terug te vinden !

Alfons RYSERHOVE.

VOORNAAMSTE BRONNEN

Rijksarchief te Gent : Fonds Oudburg : Resolutieboeken van 1580 tot 1604 ; nummers 156 tot 177.

Rijksarchief te Brugge : Resolutieboeken van het Brugse Vrije, jaren 1566-1610 ; 4 registers.

Rijksarchief te Brussel : Rekenkamer nummers 7388 en 7773 tot 7789. Domaines d'Ursel. Wessegem et Knesselare.

R. A. Verhoustraete : De Kerk en de Kerkelijke Instellingen te Aalter, rond 1600. — M. De Prest-Martens, Beernem, 1947.

DE ONTGINNING VAN EIGEN HEIDGRONDEN DOOR DE ABDIJ VAN DRONGEN IN HAAR «DRONGENGOED» TE URSEL IN DE EERSTE HELFT DER ACHTTIENDE EEUW

NOTA : «Drongengoed» te Ursel behoorde aan de Norbertijner-abdij van Drongen. De abdij van Drongen kocht in 1242 op de grenzen van Maldegem en Ursel 73 bunder heide en bouwde er een hofstede, ten oosten van de huidige. Vóór de tweede helft der achttiende eeuw was er slechts een zesde van deze heide ontgonnen. In 1741 begon abt de Stoop de grote ontginning en bouwde er in 1746 de hoeve, die wij er nu nog bewonderen en die de laatste jaren zeer smaakvol door de heer Georges Van Damme, ingenieur en nijveraer te Eeklo, werd gerestaureerd ; want in 1797 werd de abdij van Drongen opgeheven en al hare goederen werden tot nationaal goed verklaard. Die goederen kwamen dan later in handen van particulieren.

De grote ontginning van deze periode was Abt de Stoop.

Antonius de Stoop werd geboren te Rozebeke (O. VI.) op 10 Maart 1706 en was de zoon van Frans en Maria van Severen ; hij trad in de abdij binnen de 14 Juni 1725 ; hij werd gekleed de 2 Augustus daaropvolgend en behield zijn doopnaam. De 5 Oogst 1727 werd hij geprofest en hij werd priester gewijd te Brugge de 2 Juni 1729. Hij was eerst «cursarius» te Nevele, daarna professor en «circator» en later prior. In het verslag der abtsverkiezing leest men dat de Stoop met de zorg voor het tijdelijke der abdij belast is geweest, daarna werd hij prior benoemd «de quels emplois il s'est acquitté avec une dextérité singulière et dignement à la satisfaction de feu l'abbé et de toute la communauté, étant au surplus un religieux très scavens, prudent, exemplar et exact observateur de la discipline monastique, fort dévot et diligens aux offices divins et aimé de ses confrères». Hij wordt abt gekozen op 6 April 1740 en ver-

brieven van de regering kwamen te Drongen aan de 11 Mei. Tot het feestmaal van de installatie op 15 Mei werden 70 personen uitgenodigd, waarvan er 60 kwamen. De armen van het dorp werden bedacht met een brooduitdeling. ⁽¹⁾.

De nieuwe prelaat (1740-1767) vond de finantiën van het klooster in tamelijk slechte toestand. Bij het overlijden van elke prelaat ging een commissie van 4 of 6 monniken naar de kamer van de afgstorvene, opende de geldkast en op een document door de getuigen getekend, werd het bezit der abdij neergeschreven. De totale aangifte bij het afsterven van abt de Caesmaecker in 1740 was : totaal der inkomsten 2075 p. 8 s. 2 gr. ; totaal der uitgaven 2185 p. 5 gr. en daarbij was er nog een zware schuldenlast. ⁽²⁾. Alleen reeds de uitgaven gedaan voor het heropgerichte abtskwartier bedragen 750 lb. en nog moet men voortgaan met dergelijke uitgaven ; een vreemdelingenwoning is dringend noodzakelijk ; bij de verkiezing van de prelaat heeft men niet eens de regeringscommissarissen kunnen logeren en veel in de abdij is nog niet voltooid en zou afgewerkt moeten worden. De kloosterlingen doen opmerken dat de welstand van hun abdij tot het verleden behoort : de bezittingen in Holland zijn verbeurd verklaard, te Kieldrecht staat een uitgestrekt gedeelte grond nog onder water, te Drongen geschiedt de uitbating met verlies. De abdij heeft verschillende processen moeten voeren om haar rechten op haar parochiën te handhaven ; zij heeft verschillende onderpastoors te onderhouden ; vele reparatiën zijn er te verrichten aan de kerken en de pastorijen en ook op de bezittingen der abdij. Na de brand van 1727 heeft de abdij om de kosten van de herstellingswerken te dekken, geld op interest moeten lenen. In de parochiekerk van Drongen ontbreekt zelfs de predikstoel en de parochianen worden er wel eens om uitgelachen. De onkosten voor de benoemingsbrieven van de abt beliepen 400 fl., waarbij nog 700 fl. kwamen voor andere uitgaven ⁽³⁾. Onder deze voorwaarden mocht de nieuwe abt van wal steken. Ursel werd in 1740 bediend door twee kanunniken

(1) Archief — Abdij Grimbergen — Abdij Drongen, Liber vestitionum...

(2) Gent — R. A. — Abdij Drongen, N° 123.

(3) Archief — Abdij Grimbergen — Abdij Drongen, Liber vestitionum...

URSEL. — DRONGENGOED.

Foto E. Dhanens.

van de abdij van Drongen : Henricus Auwegem was er pastoor en Carolus Ronsele, onderpastoor ⁽⁴⁾.

De korte kronijk, bewaard in de abdij van Grimbergen, verhaalt ons op 6 Juli 1740 ⁽⁵⁾ : Abt de Stoop «tenuit in Ursel et industria et economia sua omnia prata seu heyen Ursel circum-jacentia et ad nos pertinentia cultivare fecit ut silvas et arbores pro monasterio in dies crescerent sumptibus monasterii per aratum quod debet trahi per quinque equos, inspectore De Graeve, griffario in Ursel».

Ook in het Necrologium van het jaar 1741 vermeldt de kronijkschrijver : «Hoc tempore Ampl. noster Antonius De Stoop cultivare insipit campas steriles sive heyden ad abbatiam pertinentes in parochia de Ursele» ⁽⁶⁾.

In het begin van zijn bestuur is abt de Stoop veel bezig te Ursel. Op 6 Juli 1740 worden vijf paarden naar Ursel gebracht om voor de ploeg gespannen te worden. Om wille van het zware werk konden die paarden maar vier uur op een hele dag werken.

De 1 Oogst 1740 heeft abt de Stoop een nieuwe machine doen gebruiken «in specie van eenen meulen die poortabel is en die gedraegt woort van twee mannen geïnventeert door N. Piel-sens, waer mede alle het water uyt de grachten is gehooscht, soo dat alle de grachten die in menighe jaeren en van niemants ge-dencken niet uytgedolven en waeren, nu heeft doen delven, ende schoonmaecken en alle grachten, lant en bosch met cingels ontzet».

Op 4 November 1740 zijn van de abdij van Averbode tien gekochte ossen aangekomen om in plaats van de paarden de 100 bunder heide te Ursel om te akkeren. Men werkte met twee ploegen : de eerste werd getrokken door vier ossen ; de tweede door zes. De bedoeling was de grond gereed te leggen om er bos van te maken. Er moest te Ursel een keuken opgetrokken worden en een slaapkamer voor vier personen, want op 19 November

(4) Archief — Abdij Grimbergen : — Abdij Drongen — Copia authentica mortuarii ecclesiae abbatialis B. M. V. in Trunchino.

(5) Archief — Abdij Grimbergen — Abdij Drongen — Kronijk van 1653-1743 en 1760-1764.

(6) Archief — Abdij Grimbergen — Copia authentica mortuarii ecclesiae abbatialis B. M. V. in Trunchino — Abdij Drongen.

zijn naar Ursel vertrokken de 10 ossen met twee «regeerders» en twee jongens om de ossen te leiden en er werden dan ook te Ursel gemaakt ossenstallen, een fornuis, plaats van garniture voor de ossen, enz. Eerst begonnen zij het land te «cultivren», doch buiten de 100 bunder om «fourage» te hebben voor de beesten.

Op 27 November is abt de Stoop zelf naar Ursel vertrokken om het werk na te zien en zijn projecten te doen uitvoeren.

Op 10 December zijn er zes ossen van Ursel terug naar Drongen gekomen, begeleid door een meesterknecht en een jongen. De andere vier ossen zijn te Ursel gebleven «om het hoogh land te bereyden voor de lente» en de heiden moesten ook «geronnen» worden, want er staken nog veel oude en diepe wortels en de ossen zijn zelfs moeten terugkeren, want de «leege heyden» liggen te «sterck onder water» en de abdij kan ook te Ursel beter de «fourage» geven aan de ossen. Abt de Stoop is dan nog eens zelf naar Ursel gekomen.

In het jaar 1740 werd ook een «groote heetplaatse gemaect» in de pastorie te Ursel op kosten van de abdij. De metselaars van Ursel hadden wel 30 p. in rekening gebracht van daguren, maar abt de Stoop nam hier geen vrede mee en is op 9 Januari 1741 «met dito baes Wilde» naar Ursel gegaan.

De 26 Maart 1741 zijn de ossen nog eens naar Ursel vertrokken «om te cultiveren» gelijk vroeger met de knechten en daarbij nu ook al de «domesticken soo binnen Gent als tot Drongen en tot Ursel.» Er kwamen daar 31 werklieden toe, dat waren de hogergenaamde «domesticken», daarbij nog vier «schuurknechten, en menighvuldigh ander werckvolk, die en bosch maecken en de aerde afhaelen van de meerschen om den bogaert te verhoogen en de grachten nieuw te maecken».

Op 11 April van hetzelfde jaar zijn de ossen — en nu spreekt men van 16 koppen — van Ursel teruggekomen. «Die ossen warren gedestineerd om de heyden aldaer om te ploeghen ende de heyden sullen moeten met peerden omgeploeght worden, reden dat geen santachtige gelijk tot Averbode, maar een seer cleytachtige aerde is».

Op 6 Mei werden negen paarden naar Ursel gebracht om krijgt 10 eerste, 7 tweede en 5 derde stemmen. De benoemings-

in de plaats van de ossen de heiden te cultiveren en er bos van te maken. De paarden brachten «hun toebehooren tot de stal-linghe» mee, twee paardeknechten en nog twee andere knechten. Op 11 Mei (O. L. Hemelvaart) machtigt het kapittel de abt een lening aan te gaan van 1.000 p. gr. wisselgeld voor de werken te Ursel. Jaarlijks zal hij daarvan afbetalingen doen aan de heer Baut.

In Juni 1741 liet abt de Stoop een boot maken te Rijsel, die 500 franse gulden kostte en moest dienen om van de abdij te Drongen «noodsakelykheden» naar Ursel en vice-versa te transporteren. Hij liet van uit Rijsel met de grote boot nog een kleine medekomen. Voor beide boten werd ongeveer 50 pond wisselgeld betaald. De boot ging «vry en franck laeden aen de kayen tot gent, alle onse pannen, kalck, steenen, etc. ; oock is na quadiecht gaen haelen al het gecapt steen tot Sonneghem». De 20 Juni 1741 vertrok de boot naar Ursel en vervoerde «25 duysent careelsteenen om daer een huys te bouwen om opsight te neemen op de nieuw gecultiveerde bosschen». Ook aarde «uyt de rivieren gecommen van Gendt om lant, merschen en lege heyden te verhoogen «werd langs de Zuidleie met de boot tot op Oostmeulen aangebracht en vandaar uit met wagens en paarden naar Ursel overgebracht. Met die twee boten zijn van Uisel naar Drongen «gecommen met vlooten gevlot alle de gecochte en gevelde bocke boomen voor het gestoelte en die sullen alhier voorders gecapt woorden om geseght te woorden met den meulen».

Daar abt de Stoop zich regelmatig naar Ursel moest verplaatsen om de werken in ogenschouw te nemen en te leiden, kocht de abdij te Antwerpen een derde «Koetse». De oudste koets zou te Drongen blijven voor dagelijks gebruik, de «beste kochtse van parade», die abt de Caesemaecker had doen maken bleef te Gent en de nieuwe zou regelmatig door abt de Stoop gebruikt worden voor zijn verplaatsingen naar Ursel. Toen Mgr. de Smet, bisschop van Gent, in September 1741 te Gent stierf, moet de abdij laten weten dat abt de Stoop belet was de begrafenis bij te wonen, daar hij te Ursel verbleef.

In September werd besloten dat al de geestelijke inwoners der abdij naar Ursel zouden gaan om de werken te bezichtigen.

De 15 September vertrok de eerste en 's anderendaags de tweede groep, telkens kanunniken en novicen. Zij zien te Ursel de nieuwe woning op de hoeve voltrokken ; men kan er in slapen en eten. Zij zien ook ongeveer 20 bunder heide omgeploegd. Deze liggen gereed om bezaaid te worden of beplant. Geheel het «convent heeft het werk en de economie van de abt geprezen».

De 30 October 1741 zijn er meer dan 40 gemeten met koren bezaaid en 40 met andere veldvruchten. Waar deze bebouwingen nu plaats vinden, zal later eikenbos geplant worden of mast. De plaatselijke bestuurder van deze grote onderneming was Karel Martens, grondeigenaar in deze streek.

Reeds in Mei 1740 was abt de Stoop naar de abdij van Dillegem (Jette) vertrokken om een Jubilé bij te wonen, waartoe hij door de abt dezer abdij verzocht was. Hij maakt van die gelegenheid gebruik om «aldaer enige stecken te versoecken om tot Ursel te planten». In October 1741 kocht de abt zakken «ceckels» om te Ursel «ider op syn rotte» te planten.

De 8 December 1741 doet abt de Stoop voor het huis van Ursel een «perpulchrum» draagbaar altaar maken, dat de vorm heeft van een buffet om daar de H. Mis te kunnen doen. Dit altaar werd gemaakt uit het hout dat gekocht was om verbruikt te worden in de abdijkerk te Drongen.

Aan de ontginning dezer heide werd te Ursel dus snel voortgewerkt. De hoeve zal van 1740 af door de abdij zelf worden uitgebaat met behulp van de knechten der abdij en werklieden uit de streek onder leiding van Karel Martens of van een monnik.

De 28 Juni 1742 doet de Hertog van Ursel zijn publieke intrede te Ursel. Hij was vergezeld van de baljuw van Gent, de generaal der Engelsen (die op 1 Juni 1742 in Vlaanderen gekomen waren), van abt de Stoop en een groot gevolg, waaronder meer dan 50 bereden paarden. Al deze personen hebben gegeten in de hoeve te Ursel en loofden deze exploitatie, want gaat de kronijk verder : «van de vijf deelen sijn er reeds vier gecultiveerd en allen met goed succes. Alles gedijt er wel, uitgenomen de tarwe, die er niet groeien wil».

In 1743 sluit de schrijver de kronijk af : «God zij geloofd, want met succes groeien alle boomen in Ursel» (7).

Volgens een getuigenis van abt de Stoop werd de hoeve bewoond door een gezin dat uit 15 personen bestaat ; van de hoeve gingen 8 à 10 paarden uit en in de koestal stonden er 14 melkkoeien. De abt bouwde er ook een klein landhuis als verblijf voor de toezichter van de ontginning en ook een kleine kapel (8).

Van 1746 af zal abt de Stoop nog tussen de 170 à 180 bunder heide, bos en vijvers in cijns nemen en deze trachten te ontginnen lijk zijn eigen heidegronden.

G. DE SMET, Kleit.

(7) Archief — Abdij Grimbergen — Abdij Drongen — Kronijk van 1653-1743 en van 1760-1764.

(8) Gent — Ursel N° 546.
Brugge — Bundel N° 5213.

D. Verstraete : «Het Maldegemveld» (Handschrift).

DE VERERING VAN DE H. CORNELIUS TE AALTER

Aalter is een van de oudste, een van de meest vermaarde bedevaartplaatsen ter ere van de H. Cornelius in Vlaanderen. De geschiedenis getuigt dat de verering van die Heilige hier sinds verschillende honderden jaren bestaat.

Een ander bewijs van de oudheid dezer verering vinden wij in het bestaan van een kapelanie ter ere van St. Cornelius. Wanneer ze tot stand kwam en wie er de stichter van was is niet geweten. Deze instellingen dagtekenen doorgaans uit de eerste eeuwen van het normaal parochiewezen in onze gewesten, zijnde van de twaalfde tot de veertiende eeuw.

Uit het verslag over de bisschoppelijke kerkvisitatie, gedaan in 1623 en waarvan de oorspronkelijke latijnse tekst berust in het archief van het bisdom te Gent, vernemen wij dat dit beneficie rijkelijk met inkomsten begiftigd was, onder andere met achttien ponden parisis te betalen door de heer van het Land van de Woestijne, op last van twee missen ieder week ter ere van de H. Cornelius. Omdat die missen bezet waren op de molen en de maalderij van Aalter, werden zij «meulemissen» genaamd.

Van de stichtingsoorkonde is geen spoor te vinden. De kerkrekening van 1540, de oudste die men bezit, vermeldt ze niet. Evenmin die van 1548. Zij staan echter wel vermeld in de rekening over het beheer van de goederen van de heer van het Land van de Woestijne van de jaren 1548-1549 (R. A. Gent. fonds Land van de Woestijne, bundel 148). Om die reden menen wij ze te mogen toeschrijven aan Lodewijk van Vlaanderen, heer van Praat en van het Land van de Woestijne, die heer van Aalter was van 1490 tot aan zijn overlijden in 1555.

Tengevolge van de beroerten van het einde der zestiende eeuw, werd de rente voor deze missen een tijd lang niet meer uitbetaald. De rechtstreekse oorzaken van deze schorsing van betaling zullen wel de troebelen van die tijd geweest zijn ; maar het valt ook op te merken dat de laatste heer uit het geslacht van Vlaanderen, die heer van Aalter geweest is, misschien wel van Calvinisme mag verdacht worden. Zijn moeder was een protagoniste van de nieuwe leer, die haagpredikaties op haar kasteel te Aalter toeliet en er de bevolking toe aanzette, die bij te wonen ; zijn echtgenote was de dochter van Filips van Marnix, heer van St. Aldegonde.

Nadat er proces gevoerd was in de Raad van Vlaanderen, werd de betaling hervat door Jacques Thesart, baron van Tournebu (in Normandië), die in 1613 heer van het Land van de Woestijne geworden was. Deze heer betaalt in 1628 de achterstallige schuld van 1613 af ; de voorgaande jaren worden onverlet gelaten. Daarop werd de fundatie gedurende enkele jaren nog niet volbracht, want de munt was, uit oorzaak van de beroerten fel ontwaard en de bisschop van Gent had de reductie van de stichting nog niet beslist. De reductie gebeurde in 1634. Op welke basis vernemen we uit het volgende :

«Alvooren staet te weten dat in dese kercke van
 »Haelter gefundeert is en moet gedaen worden alle
 »dijnsdaghen van jeder maent een ghesongen misse
 »van St. Cornelius, waer vooren profiteert den heer
 »pastor 18 schellingen grooten ⁽¹⁾ ende den coster
 »ses schellingen grooten, die betaelt den heer Rhijn-
 »graeve, boven noch ses schellingen die hij ghelt aen
 »de Capelle van St. Cornelis, bezet opden meulen
 »ende molagie van Haelter.» (Kerkarchief. Het naer-
 volgende syn fundatien van jaerghetijden gefundeert
 in de kercke van Haelter, gereduceert bij den heer
 landdecken van Thielt bij laste van syn Hoochw.
 Antonius Triest).

De eerste Dinsdag van ieder maand wil de pastoor hier zeggen, maar het woordje eerste is in zijn pen gebleven. Inderdaad, verschillende documenten vermelden de ontvangst van

(1) Het pond groten had het pond parisis ondertussen als rekenmunt vervangen en de rente voor de stichting bedroeg, in nieuwe munt, een pond tien schellingen (= 30 schellingen grote).

de 30 schellingen grote en de betaling van het honorarium aan de pastoor voor de mis ter ere van St. Cornelius alle eerste Dinsdagen van de maand.

De heerlijkheid van het Land van de Woestijne was inmiddels overgegaan aan de Rijngraven van Salm die, uit financiële nood, in 1715 de zelve moesten verkopen aan de graven van Merode. Gedurende de Franse tijd was de rente voor de «Meulemissen» door de graaf de Merode niet betaald geweest, want in 1815 voldoet hij de achterstallige schuld van 28 jaar, dit ondanks het feit dat de dwangmaaldert, waarop die rente bezet was, met de val van het oud regiem afgeschaft geweest was. De maandelijkse mis blijkt voort gedaan geweest te zijn, want het kerkarchief bevat het kwijtschrift van de pastoor over zijn honorarium voor die missen in 1812.

In 1831, ten slotte, koopt graaf de Merode de rente voor de «Meulemissen» af, tegen storting aan de kerkfabriek van een kapitaal gelijk aan twintigmaal het bedrag van de jaarlijkse rente. Daardoor vielen die missen ten laste van de fabriek, maar zij werden, van lieverlede, door de gilde van St. Cornelius bekostigd, gelijk het nog hedendaags het geval is.

Anderdeels, sedert 1945, wordt er op al de dagen van de St. Corneliusnoveen, een mis gezongen ter intentie van de bedevaarders en bekostigd uit hun offergiften.

Van ouds bestond hier ook een gilde van de H. Cornelius. In de kerkrekening van 1557 zien wij dat zij twee missen per week laat doen ter ere van haar patroon. Aldus waren er wekelijks vier St. Corneliusmissen.

De gilde moet over grote inkomsten beschikt hebben, want in 1558 geeft zij aan de kerkmeesters een bedrag van 36 pond parisis, zijnde het overschot van haar rekening. Het zelfde jaar hield ze nog een feestmaal waarop o. a. verorberd werden een hele koe, driehonderd broden, twee vaten erwten, twee eierkoeken, vier stukken boter en twee tonnen bier. Voorwaar, de gildebroeders zullen van deze maaltijd niet met een hongerige maag, noch met een dorstige keel weergekeerd zijn !

Deze gilde zal waarschijnlijk de beroerde tijden van het einde der zestiende eeuw niet overleefd hebben.

Na de troebelen van deze bewogen periode werd er, ten jare 1620, met approbatie van Z. Hgw. Antonius Triest, bisschop van Gent, opnieuw een *broederschap* ter ere van de H. Cornelius gesticht. Deze broederschap is toegankelijk voor alle gelovigen van beider kunne. Haar standregelen werden in 1662 door de bisschop goedgekeurd. Blijkens het opschrift van een register dat in het kerkarchief bewaard wordt, zou de gilde meteen in 1620 hersticht zijn. Dit kan echter niet met zekerheid uitgemakt worden. Haar oudst gekende standregelen werden in 1738 door de bisschop goedgekeurd. Er blijkt uit deze, dat de «gilde» bestaat uit mannelijke leden van de broederschap en dat haar doel, in hoofdzaak, de verering van het Heilig Sacrament is. Bedoeld register bevat de standregelen van de gilde, die dagtekenen van de 31 Augustus 1813. Het vermeldt echter de datum van hun goedkeuring niet.

Aan het hoofd van de gilde staat de «prince» levenslang benoemd, bijgestaan door een onafzetbare proost, door de deken, voor drie jaar benoemd, en door de Confrerie-meester, jaarlijks te herkiezen.

Van het begin hunner instelling lieten de confraters op iedere Donderdag een mis opdragen ter ere van St. Cornelius, met uitstelling van het H. Sacrament, en benedictie vóór en na de mis. Voor de kosten moesten de leden instaan. (Sedert onheuglijke tijd wordt deze mis niet meer gedaan).

Op de vier hoogdagen van het jaar, op H. Sacramentsdag en op de Zondag in het Oktaaf van St. Cornelius zijn de leden gehouden de hoogmis en de processie bij te wonen en ten offer te gaan en «voor het heylig Evangelie der misse hun schofken te trecken in de catalogue» op straf van twee stuivers boete. Vier confraters moeten het beeld van den Heilige in de processie dragen, de knaap vooraf met de standaard van de gilde.

Bij het overlijden van een van de confraters moet het lichaam door vier hunner naar het graf gedragen worden en een plechtige mis wordt tot lafenis van de ziel opgedragen.

Deze gilde is tot de huidige dag bloeiend blijven voortleven. Nog altijd heeft ze het voorrecht het H. Sacrament met licht te vergezellen in de maandelijks processie rond de kerk,

in de grote processie en bij sommige andere plechtigheden. De leden hebben een eigen bank of gestoelte in St. Corneliusbeuk.

De kerk bezit thans een aanzienlijke *relikwie* van de Heilige Cornelius. Eigenaardig is het dat, volgens het verslag van de bisschoppelijke visitatie in 1623, er alsdan geen relikwie van de Heilige bestond, slechts een van de H. Landrada. En nochtans, volgens de rekeningen van 1613, 1618 en 1620, werd de «rijve» van St. Cornelius medegedragen in de grote ommevang die jaarlijks, op derde Sinksendag, uit de kerk naar de kapel van Onze Lieve Vrouw op de Pietendries trok. Doch waarschijnlijk werd hiermede het borstbeeld van de Heilige bedoeld, dat als relikwiehouder kon dienen, want de rekeningen van 1615-1616 spreken van «hen die St. Cornelis droeghen».

Ongetwijfeld was de oude relikwie te loor gegaan ten tijde van de Geuzenberoerten. Het zou slechts verscheidene jaren later zijn dat de kerk er een nieuwe bekam, door toedoen van Jeremias Baes ⁽²⁾ die van December 1653 tot Januari 1662 pastoor te Aalter was. Dank aan hoge invloeden gelukte hij er in een deel van het hoofd van St. Cornelius uit Rome te bekomen. Voor zijn parochie bewaarde hij een stuk van het «bekkeneel». Aan de kerk van Aalbeke schonk hij een tand. Meulebeke en het O. L. Vrouwgasthuis te Kortrijk ook hadden hem hunne relikwie te danken. (Deze twee laatste relikwies zijn in de loop der tijden verloren gegaan).

Het bewijs van de oorsprong van de relikwie, te Aalter bewaard, vindt men in het archief van het bisdom Gent, en wel in de verslagen over de bisschoppelijke kerkbezoeken, voornamelijk in die van 1682, 1685 en 1687. Kanunnik Baes had de oorspronkelijke herkenningbrieven bij zich gehouden, maar de bisschop had ze door zijn secretaris laten kopiëren en de af-

(2) Jeremias Baes, bachelier in de Godgeleerdheid, geboortig van Ieper, stierf te Gent de 7 Maart 1697 (cf. Hist. chronologique des évêques et du chapitre exempt de St. Bavo de Gand, par E. H. Hellin, 1772). Van Aalter ging hij als pastoor over naar Eine en vandaar naar St. Jacobs te Gent. Hij was pastoor van St. Baafs wanneer hij op 28 Juni 1680 zijn prebende als kanunnik van de kathedraal in bezit nam. Hij was ook beneficiant van de kapelrij van St. Pieter te Temse.

schriften werden aan de pastoor van Aalter overhandigd, om ze in zijn archief te bewaren. Deze laatste stukken zijn verloren gegaan, maar afschriften ervan zijn te vinden in een kerkregister van Meulebeke, dat tha snechter in lekehanden is, reden waarom ze hierna wat uitvoerig aangehaald worden.

Het eerste stuk, gedagtekend van 6 October 1655, is een verklaring van broeder Basilius a Matre Dei, ongeschoeid Carmeliet, waarbij deze getuigt dat hij de relikwiën uit de schedel van de H. Cornelius verkregen heeft van Z. E. H. Cornelius Franciscatius, pastoor van de basiliek van de Prins der Apostelen, die deze relikwie uit de Catacomben bekwam en ze met zorg bewaarde, als zijnde die van zijn heilige patroon en dat hij dit kostbaar overblijfsel heeft gegeven aan de eerw. pater Isidoor a Sancte Joseph, algemeen definitior van de Orde.

In het tweede stuk getuigt voorzeide pater Isidoor a Sancte Joseph, op zijn priesterwoord, dat hij de bovengemelde relikwie uit de schedel van St. Cornelius, heeft toevertrouwd aan de eerw. pater Carolus a Sancte Joseph, provinciaal van de Orde in de Nederlanden, opdat deze ze zou afgeven, in aanwezigheid van den bisschop van Gent, aan zijn neef, eerw. Jeremias Baes, pastoor te Aalter, zoo nochtans dat de pater provinciaal, voor zijn diensten, er een derde van mag nemen.

Goedkeuring van de relikwiën en vergunning ze tot openbare verering uit te stellen in de kerk van Aalter, werd gegeven door Mgr. Triest, bisschop van Gent, op 1 September 1656. (Derde stuk).

Alhoewel de heilige overblijfsels in de kerk van Aalter bewaard en vereerd werden, waren ze toch nog de persoonlijke eigendom van Pastoor Baes gebleven. Het was slechts op 15 September 1659 dat hij de relikwie in de kerk van Aalter ter publieke verering uitstelde, deels in een hoom, deels in een verzilverd beeld van de H. Cornelius, en ze aan zijn kerk schonk na er enige deeltjes voor hem zelve uitgenomen te hebben. (Vierde stuk).

* * *

Vóór de beroerten van de Geuzentijd was de kerk van Aalter aan de H. Dionysius (Denijs) toegewijd. In 1513 waren

acht altaren in de kerk door de stedehouders van de bisschop van Doornik gewijd geweest, waaronder het hoogaltaar van de H. Dionysius, een zijaltaar van de H. Landrada en een ander van de H. Cornelius. Uit de kerkrekeningen blijkt dat één en hetzelfde altaar toegewijd was aan de H. H. Cornelius en Gisleenus (Gelein). Beide heiligen worden aangeroepen tegen de stuipen en de kinderziekten, de eerste vooral in Vlaanderen, de tweede in Wallonie. (Beide heiligen worden nu nog samen vereerd te Machelen en te Waarschoot).

Niettegenstaande St. Denijs de patroonheilige van de kerk was, werd het feest van de H. Cornelius met veel meer luister gevierd dan dat van de titelheilige. Daags voordien werd het het kerkhof «geruimd van de bramen, en werd het feest door trompetgeschal aangekondigd. Op de dag zelf had er een plechtige dienst plaats. Er kwam een vreemde predikant en speellieden luisterden de dienst en de ommegang op met muziek en zang. De toeloop van volk was buitengewoon groot en de offergiften, sommige jaren, beliepen meer dan honderd pond parisis. Talrijk waren de offergiften in natura, meestal kiekens, ook graan, brood, boter, vlees, lammeren, biggen, vlas, enz.

Tijdens de beroerten van het einde van de zestiende eeuw, omstreeks 1585, had er een algemene vlucht van de bevolking plaats, niet alleen van Aalter, maar van gans het omliggende, zodat de streek verscheidene jaren tenemaal ontvolkt was. Tijdens dit «algemene weglopen» op 5 September 1590 preciseren de Potter en Broeckaert, werd de kerk met haar inboedel en gans het dorp door Hollandse «Vrijbuiters» verbrand en verwoest.

Het duurde tot 1598 vooraleer het altaar en het koor van St. Cornelius min of meer hersteld werden, nog vóór de andere delen van de kerk. In 1604 wordt een beeld van deze heilige aangekocht en vermelden de kerkrekeningen voor het eerst de aankoop van offerkaarsjes voor de pelgrims op St. Corneliusdag. In 1606 had de ommegang op die dag reeds plaats en in 1608 wordt een St. Cornelius-hoom aangekocht. Hetzelfde jaar werkt men aan de herstelling van de St. Corneliusbeuk.

De verering van St. Cornelius nam steeds groter uitbreiding en verdrong heel en al deze van de eerste kerkpatroon. «Het

volk begon de kerk weer te gebruiken, — staat er in de meergemelde kerkvisitatie van 1623 — het feest van St. Cornelius werd opnieuw gevierd, ditmaal als patroon, uit hoofde van de plechtige ommegang ter ere van deze heilige.»

Van een verering van St. Denijs is geen spoor overgebleven, tenzij dat in 1623 de kerkmeesters zes schellingen drie groten betalen voor «elc hondert beeldekens van St. Denijs ende St. Cornelis als patronen van ons Kercke». Deze prentjes werden te Antwerpen besteld.

Niets is ons bekend over het bedrag van de offergiften op St. Corneliusdag tot aan de Franse tijd, om reden dat de rekeningen van de St. Corneliuskapelanij niet bewaard gebleven zijn. Tussen 1815 en 1835 beliep dit gemiddeld 500 frank per jaar; cijfers van latere jaren komen in de rekeningen niet meer voor.

Het gebruik van offeranden in natura (kiekens, soms biggen) bleef bestaan tot vóór een zestigtal jaren.

Bij gelegenheid van de ommegang werden er meermaals treurspelen of «spelen van sinnen» opgevoerd ter ere van Sint Cornelius. In de tweede helft van de achttiende eeuw werd o. a. gespeeld: «Den profeet Daniël en het baldadig leven van Koning Balthazar» en «Den onverwinnelijken iver in 't geloof en de glorieuze martelie van Heyligen Cornelius, paus van Roomen, onder de tyrannie van de wreede keijzers Gallus ende Voltianus». Dit laatste stuk was opgeluisterd met balletten.

In 1775 werd ook een soortgelijk stuk opgevoerd, toegeschreven aan Jan-Cornelis Versele. ⁽³⁾ Het slotwoord in verzen, luidde als volgt:

(3) Jan Cornelius Versele, koster en schoolmeester, was zoon van de koster Benedictus Versele. Hij werd geboren te Aalter op 15 September 1754 en stierf er op 15 Augustus 1793. Vóór enkele jaren heeft de familie Versele al haar oude papieren verbrand, waartussen toneelstukken en «Kerkregisters». Al dit kostbaar materieel is onwedderroepelijk verloren gegaan.

«Dien grooten iveraer heeft Christus naer sijn dood
Aen ons gesteld tot en troost en toevlucht in den noodt
Comt tot Cornelius al met een vast betrouwen;
Hier is medecijn voor kinders, mans en vrouwen.

Ook alle soort van vee dat ergens is besmet
word door Cornelis, door kracht van syn gebet
Door d'hoogste majesteit bevrijd ofte genesen.
Hoopt en betrouwt in hem; hij sal U trooster wezen
Gaet naer geen vreemd gewest; komt al die leeft in
pijn;

Tot Aeltre sult gij in noot geholpen sijn.

(Van der Straeten. *Le Théâtre Villageois en Flandre*.
I. blz. 223. II. blz. 19).

Alhier moet eertijds ook het gebruik van het tegengewicht
(⁴) bestaan hebben, want een oneerbiedig spotliedje, ongetwijfeld uitgaande van de Protestanten, luidt als volgt:

t Haelter was oock eenen ommeganck,
Daer quam het volck kreupel en manck
Bezoeken sinte Cornelis
Papen boeverij nog veel is;
Men vroegh daer kinders ras,
Tegen tarw en vlas;
Dan kusten se elck een horen
Daer 't volck mede gesegend was.

(*Nederlandsche Geschiedzangen*, Amsterdam 1852. I.
blz. 502. Aangehaald door K. Van Nijen, op cit.).

Tot op het einde van de vorige eeuw bestond hier de zogenaamde «Aaltermuchtung». De bedevaarders kwamen dan in talrijke scharen aan. Veelal nuchter, in de vroegste morgenduren van kermis-Zondag, ja, zó vroeg, dat een herbergier (Louis de Doncker) vóór een tachtigtal jaren in zijn memories aantekende, dat hij om twee uur opgestaan was, «veel te laat» voegde hij er aan toe, en dat men toekomend jaar er moest op letten vroeger gereed te zijn om de gasten te ontvangen.

Het feest van de H. Cornelius wordt op 16 September gevierd. De Zondag in de noveen is de grote dag. Van 5 uur

(4) Dit is, het gewicht van de zieke, in koren of andere waren geofferd

's morgens af wordt de kerk geopend en kunnen de bedevaarders gezegend worden. De grote ommegang, buiten, rond de kerk, heeft plaats na de hoogmis. De vreemde bedevaarders komen thans meest 's namiddags, zodat ze meteen van de voor kunnen genieten; maar ze komen dan ook zo talrijk dat men zich met moeite een weg kan banen in de straten van het dorp. De toeloop blijft groot, ook op al de andere dagen van de novene. Onlangs werd het aantal bedevaarders op 25.000 geschat.

Gans het jaar door komen er bedevaarders uit Aalter en uit de omliggende gemeenten.

De heilige wordt hier vooral aangeroepen «tegen de seskens, vallende ziekten, kinkhoest, rhumatism en andere kwalen, zo onder de dieren als onder de mensen».

Wonderbare genezingen worden dikwerf door de tussenkomst van de heilige bekomen. In het kerkarchief berust nog een notariële akte van 1660, waarbij een vrouw uit Brugge haar genezing van de vallende ziekte doet vaststellen, genezing die ze aan de voorspraak van St. Cornelius toeschrijft.

De pelgrims gaan eerst driemaal buiten, rond de kerk en nadien driemaal rond het beeld van de heilige, dat (tijdens de novene) midden in de kerk opgesteld is. Bij de ommegang rond de kerk houden zij enige tijd stil om te bidden op ieder van de vier kanten van de kerk. Op die plaatsen zijn er, sedert 1942, gebeeldhouwde panelen aangebracht, voorstellende :

- 1) St. Cornelius geneest een zieke ;
- 2) St. Cornelius zegent de kinderen ;
- 3) St. Cornelius beschermt de dieren ;
- 4) de marteldood van St. Cornelius.

* * *

Bij bulle van 17 Augustus 1716, in het kerkarchief bewaard, schonk paus Clemens XI aan de leden van de broederschap van den H. Cornelius belangrijke geestelijke voordelen, waaronder verscheidene volle aflaten.

Nochtans, volgens de verslagen van de dekanale kerkvisitaties van 1688 en 1701 waren er toen reeds volle aflaten verbonden aan de verering van de H. Cornelius op vijf dagen door de bisschop aangeduid. De pauselijke bulle daarover bleek echter onvindbaar te zijn.

De bisschop van Gent verleende in 1662 veertig dagen aflaat, op verscheidene gelegenheden door de leden van de broederschap te verdienen, terwijl hij nog, in 1669, veertig dagen aflaat verleent aan alle gelovigen die St. Cornelius komen vereren in de kerk van Aalter, op zijn feestdag of binnen het octaaf.

De grootste en schone kerk, met haar hoge toren, in ogivale stijl van het laatste tijdvak, is, zoals hoger gezegd, toegewijd aan de H. Cornelius. Het altaar, het beeld van de Heilige, dateert van 1907, kort na de restauratie en vergroting van de kerk (1905). Het is versierd met twee gesneden panelen, onderscheidenlijk verbeeldende de genezing van een zieke vrouw en de marteldood van St. Cornelius. Het oude altaar was versierd met het levensgroot borstbeeld van de heilige Paus-martelaar. Dit beeld, dat tevens als relikwieschijn kon dienen, staat thans achter in de kerk. Het beeld is in hout, binnen uitgehaald en gepolychromeerd in wit en goud. Hoogstwaarschijnlijk is dit hetzelfde beeld dat in 1604 aangekocht werd, zoals hiervoren gezegd werd. Vóór dit beeld werd een lessenaar geplaatst, waarin een deel van de relikwie van de heilige onder glas vervat is, zodat op gewone dagen de bedevaarders zichzelf kunnen zegenen, zonder de hulp van een priester. Tijdens de novene echter wordt het beeld, midden in de kerk, op een verhoog gesteld, versierd met kaarsen en bloemen. Het wordt ook rondgedragen in de processies en ommegangen.

Luidens de hogervermelde oorkonden uit het kerkarchief van Meulebeke, waren de relikwieën van Aalter destijds ingesloten, deels in een hoorn, deels in een verzilverd beeld van den Heilige. In de sakristij bewaart men een hoorn uit de zeventiende eeuw, met zilver belegd en versierd met bijna uitgewiste miniatuurschilderingen, verbeeldende Onze Lieve Vrouw en Sint Cornelius. Op een smal zilveren randje staat gegraveerd : «Sint Cornelis patroon van dese prochiekerke van Aeltre bidt voor ons». Met het verzilverde beeld is ongetwijfeld bovengemeld borstbeeld bedoeld.

Vóór de restauratie van de kerk, in 1905, bevond zich aldaar een schilderij van grote afmetingen in de St. Corneliuskerk. Ze stelt de aanroeping van de H. Cornelius voor. Ze ligt thans op de zolder van de pastorij. Reeds in 1904 was het provinciaal Comité van de Commissie van Monumenten van oordeel, dat de

fel beschadigde schilderij, gezien haar geringe kunstwaarde, niet verdiende dat de kosten van herstelling gedaan werden. Het onderwerp van de schilderij werd uitgewerkt in het glasraam dat boven het altaar van St. Cornelius prijkt.

* * *

Gedurende de laatste oorlog heeft de pastoor een parochiale ommevang ter ere van St. Cornelius opgericht, op Nakermis-Zondag, na de Vespers. Deze ommevang is na de oorlog blijven bestaan, als dank voor de uitzonderlijke bescherming die Aalter genoten heeft en wordt nog steeds goed bijgewoond.

A. VERHOUSTRAETE.

ARCHIVALIA :

Archief Bisdom Gent. Bisschoppelijke visitaties, 1623-1773, dekenij Tielt.
Archief Bisdom Gent. Dekanale visitaties, 1625-1738, dekenij Tielt.
Archief Bisdom Brugge, Dekanale visitaties 1692-1698, dekenij Tielt.
Kerkarchief Aalter (pastorij).
Kerkregister van Meulebeke (Verzameling L. Sacrez, aldaar).

* * *

BIBLIOGRAPHIE

F. DE POTTER en J. BROECKAERT. *Geschiedenis der Gemeenten van Oost-Vlaanderen, Eerste reeks, I. Aalter* 1866.
VAN DER STRAETEN. *Le Théâtre villageois en Flandre*.
K. VAN NYEN. *De H. Cornelius, een volksheilige in 't Vlaamse land*. Brecht 1942.
(Dit werk raadplegen voor een algemene bibliographie over St. Cornelius)

VOORHISTORISCHE VONDSTEN IN HET MEETJESLAND

Voor de meeste mensen, die de plaatselijke geschiedenis van nabij volgen, is het zeker geen verrassing meer dat ook onze streek overblijfselen bezit uit de voorhistorie.

Het is bepaald jammer dat van hogerhand zo weinig wordt ondernomen om ons oudste kultuurbezit op te sporen, te laten verzamelen door bevoegde personen, te katalogeren en op de daartoe geschikte plaatsen bijeen te brengen. Meer nog, wanneer vondsten worden gedaan hecht men nog te veel belang aan het voorwerp zelf en slaat men te weinig acht op de plaats van de vinding zelf, die zo oneindig meer kan leren dan het voorwerp. Waar in het buitenland, vooral in Engeland en Nederland reeds een hele weg is afgelegd, blijft hier nog zoveel te doen en slechts in de jongste jaren is hier een kentering ten goede op dit gebied waar te nemen.

De opzoekingen welke ik reeds kon doen samen met Z. E. H. Stock, destijds onderpastoor te Lembeke, hoe bescheiden ook en louter gedaan uit amateurisme, hebben reeds enige tastbare resultaten opgebracht welke verdienen opgemerkt. Mogen onze bevindingen dienen als aansporing en de bevoegde instanties aanzetten om dit onderzoek meer doeltreffend en wetenschappelijk voort te zetten.

Wanneer we de stafkaart onzer streek aandachtig beschouwen en meer bepaald letten op de hoogtelijnen dan valt het op hoe grillig zij verlopen en ons gewest doorkruisen van West naar Oost. In de streek Eeklo - Lembeke - Oost-Eeklo - Ertvelde zien we deze curven, hoogten aanduiden welke zachtjes klimmen van Noord naar Zuid tot 9 - 10 - 11 m., om vervolgens en zelfs plots enkele meters te dalen. (zie kaartje).

De samenstelling van de bodem, helaas zo weinig onderzocht, is op die hoogste plaatsen, zoals ieder streekgenoot weet, zeer zandig en tamelijk onvruchtbaar. Daar strekten zich de heiden en dennebossen uit, die wij in onze kinderjaren nog zoveel aantreffen en nu bijna geheel verdwenen zijn, op enkele kleine bossen ten Zuiden van Lembeke na.

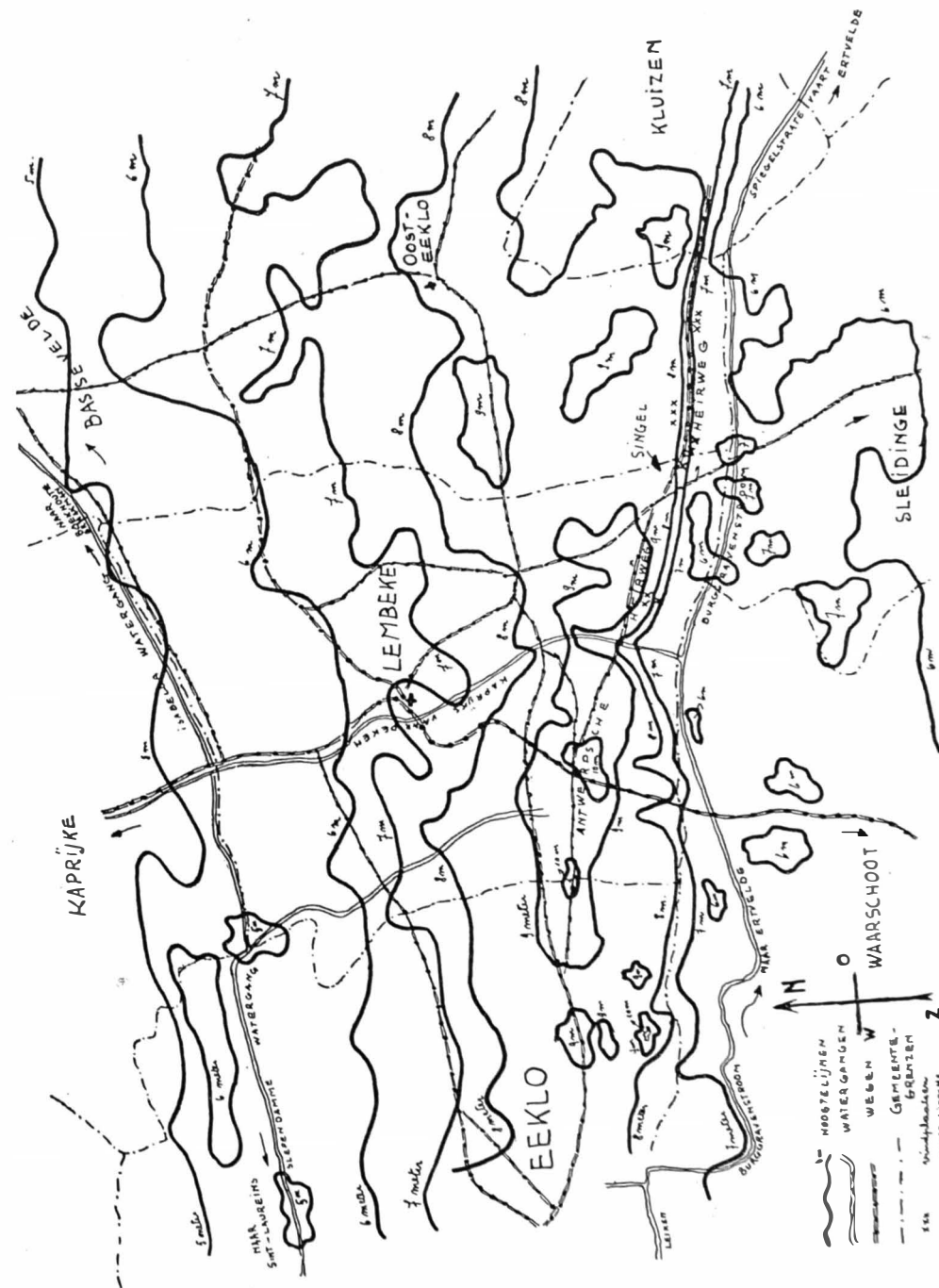
Deze hoogtekam zullen wij maar zeggen is het overblijfsel ener oude duinenrij en waar afgravingen gedaan worden komt een fijne, wit-gele zandlaag van enkele meter bloot, die in alles herinnert aan het zand onzer tegenwoordige duinen, alleen is het zuiverder en fijner gekorrelt.

Een andere eigenaardigheid : omtrent op de hoogste lijn verloopt de Antwerpse Heerweg, ongetwijfeld de oudste verkeersader onzer streek en in de hierbovengenoemde gemeenten wordt hij eveneens zuidwaarts begrensd door de Burggravenstroom. Een oude natuurlijke waterloop, bijrivier van de Kale?

Tijdens het late Mesolithicum (overgangperiode tussen Oud- en Nieuw Stenen tijdperk) kreeg het Vlaamse land zijn uitzicht. De zee was teruggetrokken tot op omtrent de huidige kustlijn, enkele onregelmatigheden terzijde gelaten. Grote bossen begroeiën de vruchtbaarste plekken der leemstreek, terwijl kreupelhout, heiden en moerassen de lagere en dorre gedeelten bedekten. Daardoorheen slingerden zich de Schelde en haar bijrivieren welke in een moerassige delta eindigden.

Beschouwen we eerst de wouden. In de prae-historische tijden werd geen aanzienlijke voortgang gemaakt in het ontginnen van de dichtbegroeide eikebossen met doornachtigen ondergroei, voortkomende op de rijke grond. Zij waren bijna ondoordringbare oerwouden en derhalve weinig tot bewoning geschikt voor de toenmalige mens, die ze hoogstens aanzag als een beperkt jachtgebied.

Het moerasland, dat een zeer grote plaats innam op lagere en minder vruchtbare gronden, was bij gebrek aan drainering bijna ontoegankelijk en zeer verraderlijk. Die plaatsen geraakten eerst in jongere tijden meer bewoond. Tijdens de Romeinse invallen vonden de Menapiërs er veilige schuilplaatsen, zodat Cesar er nooit vaste voet kreeg en langs diplomatische weg dit volk aan zijn gezag moest onderwerpen.

Alleen de lichte en droge gronden, hoger gelegen dan de omliggende venen en in onze ogen zeer arm, bleken meer geschikt als woonplaats voor de mens. Wanneer de nomaden-volken zich neerzetten, zal de landname derhalve gebeuren van de hoogten naar de lagere gelegen terreinen.

In een uiterst belangrijk boek «Oudheidkundig bodemonderzoek in Nederland» gedenkboek E. A. Van Giffen, (bladzijde 92 - nota 8) vond ik de volgende zeer treffende passage :

«Dat de vindplaatsen van de mesolitische culturen vrijwel steeds op hoge zandgronden, aan de rand van veentjes zijn gelegen en b.v. niet op de keileemheuvels, vindt zijn verklaring wellicht hiein, dat het bos, dat in het Boreaal en vroege Atlanticum stellig het gehele diluvium overdekte, hier betrekkelijk open en droog was, en dus veel geschikter om er de primitieve hutten te bouwen, dan het dichte woud der rijke gronden, dat bovendien ook vochtiger was. De met arme bosvegetatie bedekte gronden vielen, na eerst met heide bedekt te zijn geweest, in het droge Subboreaal, het gemakkelijkst ten offer aan de zandverstuivingen, zodat hier thans grote concentraties van microlithen worden aangetroffen.

Steeds moet men bedenken, dat de differentiëring van het natuurlijke bos naar grondsoort en waterstand, die het huidige plantensociologisch onderzoek van de huidige vegetatie ons leert kennen, ook in de vroegere klimaatperioden een rol heeft gespeeld en een belangrijke factor was voor de menselijke occupatie.»

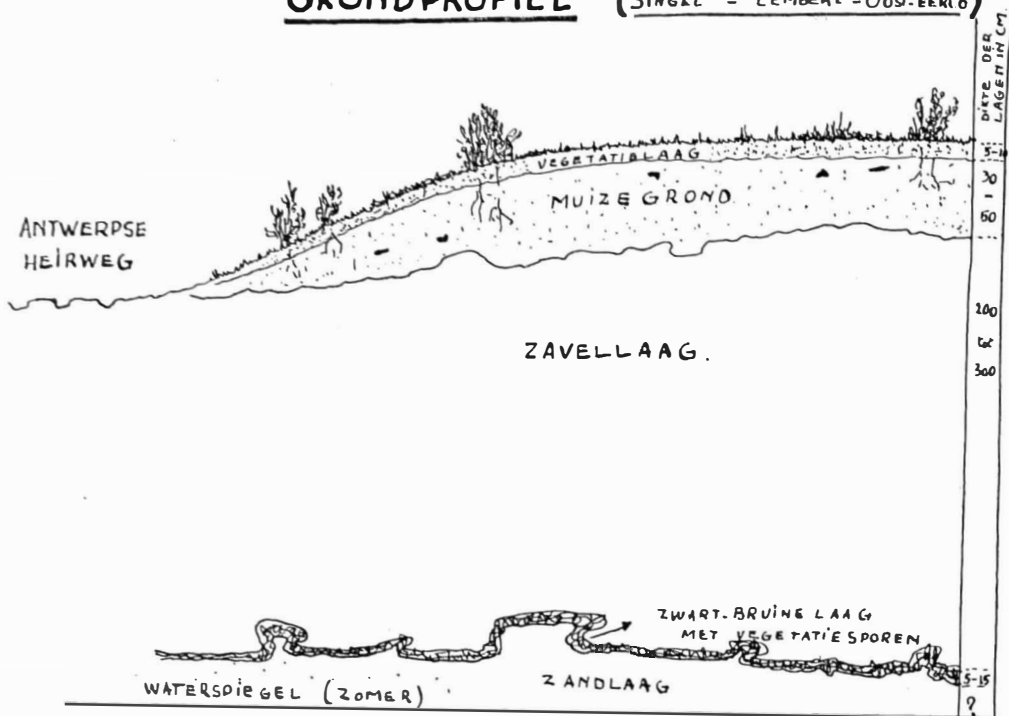
Het is daarom ook niet toevallig dat onze vondsten op de hoogste plaatsen gebeurden.

Het begon met een paar silexjes toevallig vergaard langs de Antwerpse Heerweg. Na zware regenval was het opmerkelijk hoeveel kleine fragmenten we vonden op deze zandweg van het Oostveld (Eeklo) over de Singel (Lembeke) naar Oost-Eeklo toe. Er was echter geen enkel noemenswaardig steentje bij, buiten enkele zeer kleine spitsjes en brokstukken van grotere punten en krabbers. De vondsten namen toe hoe meer we de Singelhoogte bereikten. Daar hadden we het geluk enige zandafgravingen van nabij te kunnen volgen, gelegen op de grens Lembeke-Oost-Eeklo, nevens de Heerweg. De werklieden daaraan bezig werden attent gemaakt op de silexen en weldra waren we, dank aan hun bereidwillige medewerking, in het bezit van

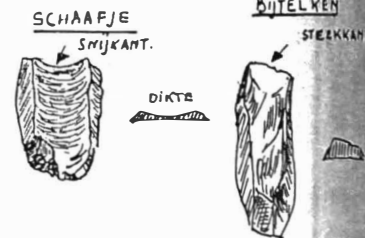
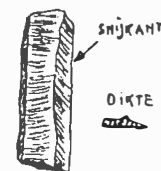
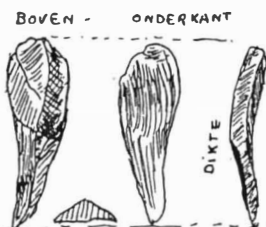
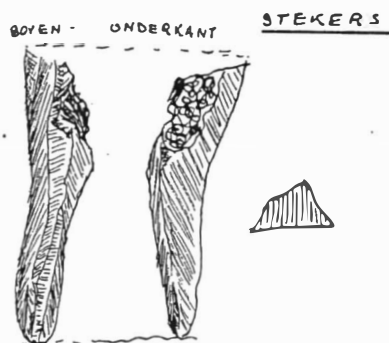
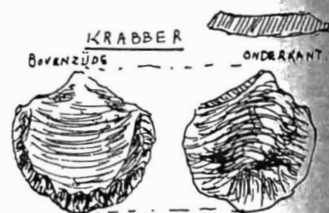
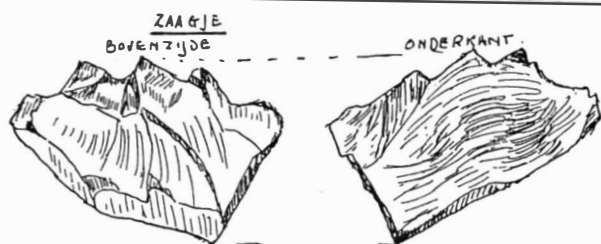
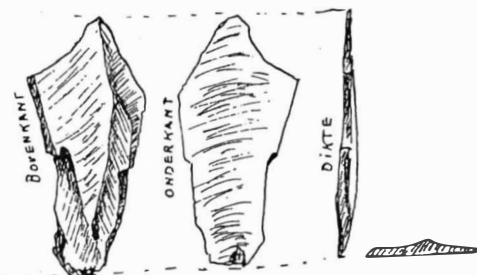
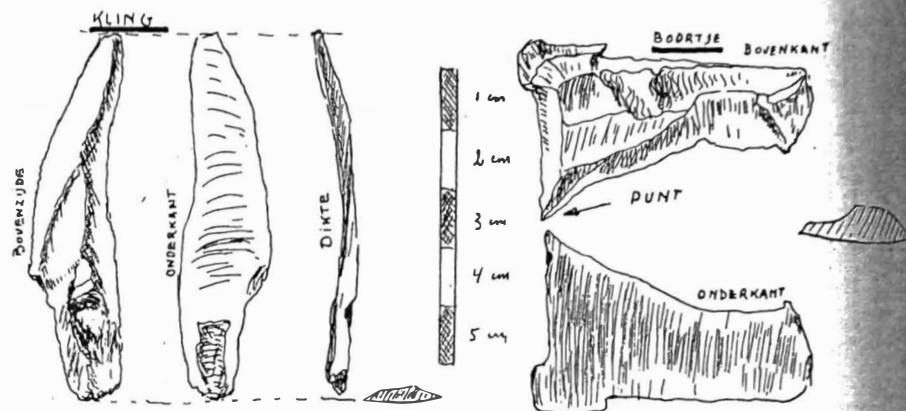
TIJDREKENING	PERIODEN	ZONES	KLIAMAAT	PLANTENGROEI	ARCHEOLOGISCHE TIJDVAKKEN	PRAEHISTORISCHE CULTUREN MET BIJ BENADERING HUN PLAATS IN HET SCHEMA	ENKELE NEDERLANDSE ARCHEOLOGISCHE PHENOMENA
+ 1000	SUBATLANTICUM	XI	droog	Cultuurbossen, vooral dennen.	ROM.-TII	ROM.-TII	Brandheuvels Verblijfsporen Bollevaen
0	SUBBOREAAL	X + IX	vochtig	Toeneming beuk en haagbeuk aanvang groei jong <i>Sphagnetum</i> ontstaan van nieuwe zandverstuivingen. Stilstand veenvorming ontstaan van grenslaag afnemng eik en hazelaar	IJZERTIJD	LATENE TERPEN- HALL- VOLKSVER- HUIZINGEN	Urnenvelden Tumuli
- 1000				beuk en haagbeuk sporadisch uitbreiding heidevelden	BRONS- TIJD		
- 2000				rooijing bossen - eerste landbouw	NEO- LITHICUM	HUNNE BEDDEN	Hunnebedden tumuli
- 3000	ATLANTICUM	VIII	vochtig warm	op hoge gronden gemengde eikebossen - ondergroei hazelaar			
- 4000				lage gronden els			
- 5000				veenvorming op grote schaal			
- 5000				toeneming els en eikenbos snelle afnemng den			Spier - Ballo
- 6000	BOREAAL	VII		dennebossen, hazelaarondergroei opkomst elk, iep en linde		TARDINOISIEEN TARDINOISIEEN II DUVENSE (II) KJØKE- MAGLEMOSE (I) MØDINGER	de Leyen

TIJDREKENING	PERIODEN	ZONES	KLIMAAT	PLANTENGROEI	ARCHEOLOGISCHE TIJDVAKKEN	PREHISTORISCHE CULTUREN MET BIJ BENADERING HUN PLAATS IN HET SCHEMA	ENKELE NEDERLANDSE ARCHEOLOGISCHE PHENOMENA
+ 1000	SUBATLANTICUM	XI	vochtig	Cultuurbossen, vooral dennen.	IJZERTIJD	ROM.-TIJD HISTORISCHE TIJD	Branchauvels Verbiljtsporen Bolleveen Urnenvelden Tumuli
0	SUBBOREAAL	X +	droog	Toeneming beuk en haagbeuk aanvang groei jong <i>Sphagnum</i> ontstaan van nieuwe zandver- stuivingen. Stilstand veenvorming ontstaan van grenslag dineming eik en hazelaar beuk en haagbeuk sporadisch uitbreiding heidevelden			
- 1000	ATLANTICUM	VIII	vochtig warm	op hoge gronden gemengde eikebossen - ondergroei hazelaar			
- 2000		VII	droog warm	rooiling bossen - eerste landbouw	NEO-LITHICUM	HUNNE BEDDEN	Hunn ebedden tumuli
- 3000				lage gronden els veenvorming op grote schaal			
- 4000				toeneming els en eikenbos snelle dineming den			
- 5000				dennebossen, hazelaarondergroei opkomst eik, iep en linde			
- 6000	BOREAAL	VI		dennebossen grote zandverstuivingen	MESOLITHICUM	TARDINOISIEN I	de Leyen
- 7000	PREBOREAAL	V	warmer	berken, dennen eerste hazelaar		DUVENSEE (I)	
- 8000	KOUDE TERUGSLAG (jongere Dryas, Würm III)	IV	weer kouder	minder dichte berken en dennebossen		DUVENSSE (II) MAGLEMOSE	
- 9000		III	iets minder koud	dichte berken - dennebossen		KJØKE-MØDINGER	
- 10.000	ALLERØD	II	subarctisch	lichte berkenbossen enkele dennen		AZILIEN	
- 13.000	SUBARCTICUM	I	arctisch	enkele berken boesvije toendra	JONG PALEOLITHICUM	TJONGER I	Ussele, Donkerbroek (Tjonger II)
- 17.000	ARCTICUM (Würm II)	I	gematigd continentaal	loofbos met spar en zilverden		TJONGER II	
- 27.000	TWENTE INTERSTADIUM Würm I	I					

GRONDPROFIEL (SINGEL - LEMBEKE - OOST-EEKO)

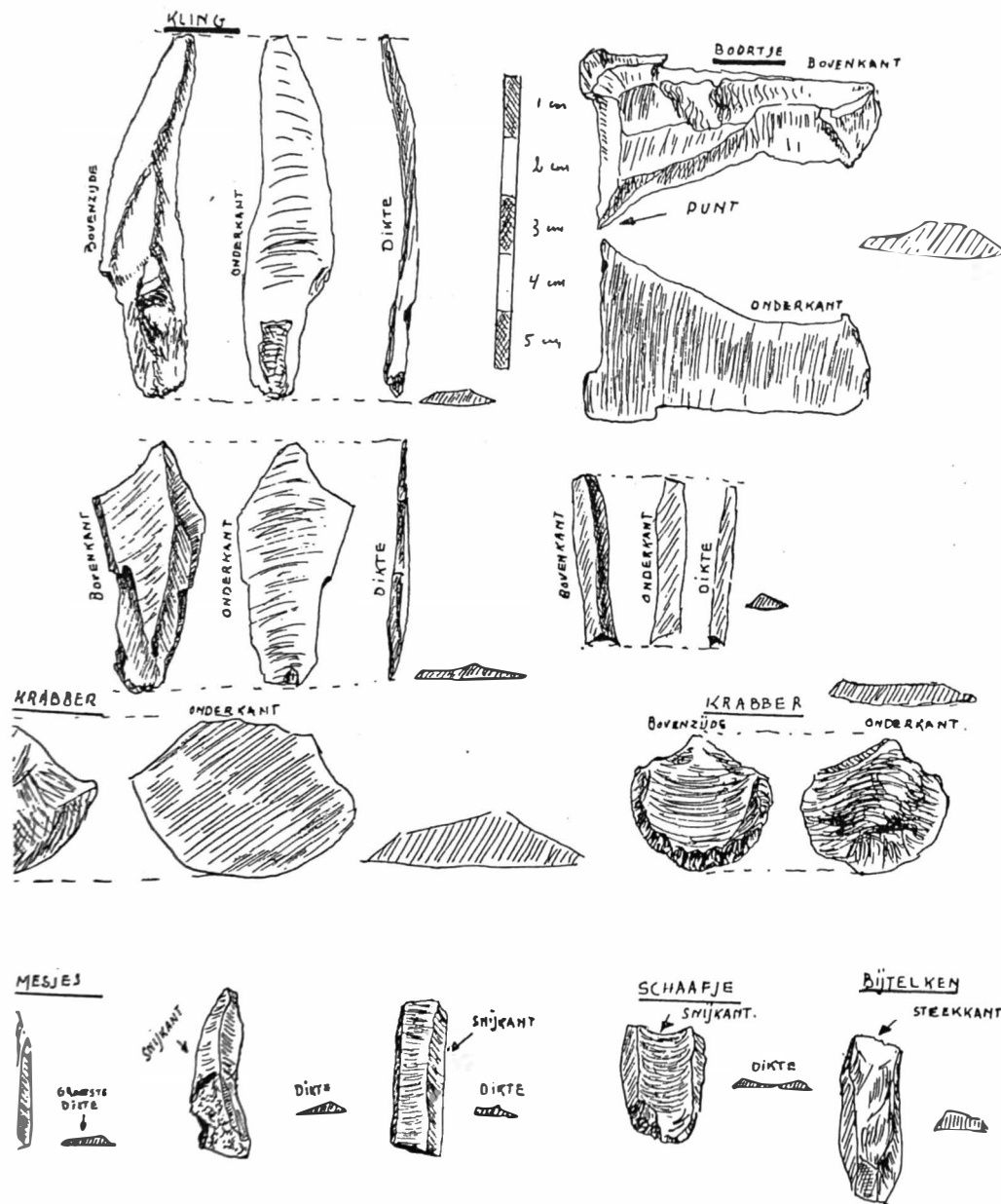

ENKELE EXEMPLAREN.

OSKAR LIPPENS.

ENKELE EXEMPLAREN.

OSKAR LIPPENS.

een aantal brokken waarvan de meeste geen sporen droegen van doelmatige bewerking. Nochtans vonden we daar enkele zeer mooie exemplaren o. m. enige zeer fijn bewerkte klingen en krabbers, die later van belang zijn voor de identificatie.

Tijdens de afgravingen die enkele meters diep gingen konden we ook vaststellen waar de silexen zich bevonden in de ongestoorde lagen.

Vanaf de oppervlakte gezien deed de bodemgesteldheid zich voor als volgt (zie tekening) :

- de vegetatielaag : zeer dun (± 5 cm) mager gras, heikruid, brem, varens.
- mulle laag (muizegrond) licht grijs (30 à 50 cm).
- licht gele zavellaag - zeer fijn, helder wit-geel tot wit - 2 tot 3 m. dik (geen sporen daartussen van vegetatie buiten enkele zeer diepgaande wortels).
- zwart bruine laag met zeer duidelijke vegetatiesporen - 5 tot 15 cm dik $\pm$ evenwijdig verlopend met de oppervlakte, evenwel hier en daar onregelmatig en soms kronkelend in profiel gezien.
- daaronder grijsachtig zand, grover van korrel met leemachtige bestanddelen - vochtig - dikte onbekend, daar hier de waterlijn begon.

De vindplaatsen van de silexen in de ongestoorde lagen situeren zich in de muizegrond, dus zeer ondiep, van 10 tot 50 cm onder de oppervlakte. Verscheidene exemplaren werden aldus gevonden langs de afgestoken kant van de afgravingen.

Evenwel zijn mij een paar stenen terhand gesteld die, in tegenstelling met de andere, zeer diep uit de grond kwamen. Ongelukkig genoeg wist de vinder niet de juiste plaats te bepalen. Ik veronderstel dat zij zich bevonden op de zwart bruine laag (d) of daaronder. Er is opmerkelijk verschil in uitzicht. Beide stenen zijn dof, donker grijs gekleurd, terwijl de oppervlakte vondsten en deze uit de bovenste lagen, blinken gelijk gebroken lijn en hun kleur gaat van vaal geel, licht-rood, bruin, donker-bruin, grijs en zwartachtig. Wanneer men met deze schilfers rammelt, klinken ze helder als metaalstukjes, en zijn zeer hard maar broos, terwijl de stukken uit de

diepere lagen doffer zijn. Nochtans bezitten wij te weinig van dergelijke stenen en weten we niet met zekerheid hun juiste vindplaats om daaruit verdere conclusies te treffen.

De hoogst gelegen vindplaatsen zijn evenwel zeer rijk aan silexen, en op een paar bezoeken bereikten de gevonden stukken tot verscheidene tientallen waaronder soms opmerkelijk gave exemplaren.

Zo hadden wij ook het geluk een stuk land, eveneens gelegen op de bovengenoemde hoogte op grondgebied Oost-Eeklo, dat vers omgeploegd was en beplant met jonge dennetjes, te kunnen onderzoeken terwijl de grond nog door geen onkruid en gras was overwoerd.

Op de uitgestrektheid van een anderhalve hectare vonden wij over de driehonderd silexen waarvan meer dan de helft gebruiksvoorwerpen : klingen, krabbers, stekertjes, boortjes, zaagjes en de andere over het algemeen, op enkele ruwe stukken na, alle duidelijke sporen van bewerking vertoonden.

Al deze vondsten werden op de oppervlakte gedaan en wie weet hoeveel wij er hadden gevonden, hadden wij achter de ploeg kunnen lopen toen dit stuk land omgereden werd. Enkele weken daarna, was het reeds vruchteloos dit land te onderzoeken. De grond was overwoerd met onkruid en gras zodat met moeite de versgeplante dennetjes nog te zien waren.

Hetzelfde kwam ik tegen op een stuk land gelegen links van de weg naar de «Bevende Hazelaar», hoewel de vondsten hier verder van elkaar verspreid lagen. Waarschijnlijk was dit te wijten aan de dikkere vegetatielaag en de grovere omploeging of de mindere intense bewoning.

Tussen de beide bovengenoemde percelen die ongeveer een kilometer van elkaar liggen, bevinden zich nog zeker interessante vindplaatsen. Het is evenwel niet mogelijk ze te onderzoeken, eensdeels wegens bebouwing met vruchten, anderdeels zijn vele begroeid met dennen.

Enkel de daar doorheen lopende zandwegen werden onderzocht en hier en daar vonden wij wel enige steentjes of fragmenten die minder belangrijk waren.

Samenvattend kan beweerd worden dat de beste vindplaatsen gelegen zijn op de zuidelijke helling van de hoogtekam

en m. i. zullen de daarachtergelegen lage stukken land (de vroegere venen) waarschijnlijk ook wel hun geheimen bezitten welke de moeite zouden lonen onderzocht te worden. Werden reeds niet te Sleidinge brokstukken van rendiergeweien ontdekt bij het graven van een put?

Uit welke tijd dateren de gevonden silexen? Bijgaande tabel laat gemakkelijk toe hun ouderdom te bepalen gegeven de ligging der hogervermelde vindplaatsen. (Tabel gecopieerd uit «Oudheidkundig bodemonderzoek in Nederland»).

Een pollenonderzoek zou daarover meer onthullen en zonder twijfel de bevestiging brengen dat de stenen dateren uit het Mesolithicum en meer bepaald uit de Tardinoisienperiode, zoals ten andere een vergelijk met reeds gecatalogeerde silexen deed uitschijnen.

Bijgaande schetsen geven een duidelijk beeld van de grootte en het uitzicht van enkele exemplaren.

O. LIPPENS, Lembeke.

BIBLIOGRAPHIE

Oudheidkundig Bodemonderzoek in Nederland

Gedenkboek A. E. Van Giffen

Uitg. J. A. Boom & Zoon, Mepeel 1947.

Nederland in het IJstijdperk

Prof. Dr. I. M. Vander Vlerck

Prof. Dr. Mr. F. Florschütz, October 1949

De dageraad der Mensheid

Dr. A. J. P. Van den Broeck, 1950

De ijstijdmens in Europa

Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan, 1943

Provinciaal Jaarboek 1949

La Préhistoire, A. Rutot, 1918

La Préhistoire (Libr. Hachette)

Prehistoric Britain

Christopher & Jacquetta Hawkes

Pelican Books, 1949

Digging up the Past

Sir Leonard Wooley (Pelican Books, 1949)

FAMILIEKUNDE is niet altijd zo saai als men wel denken zou. Ziehier een staaltje van de vele aangename dingen die men beleven kan.

Petronelle-Theresia W. liet in 1798 haar hofstedeken te A. over aan haar zoon Francies N. «om reden van de hooge jaeren van moeder en haere caduciteit haer niet meer toelaetende langer met haeren gemelden zoon in de zelfde gemeensaemheit en boerenneeringhe te continueeren, desireerende haere leste jaeren zegge daegen in ruste door te brengen.»

Hy moet «gedurende haer leven by forme van lyfrente en zonder vergeld leeveren :

- 1) alle veerthien daegen een alf vyf en twintig versche kieken eyeren laetende aan zynen zwaeger C. H. de faculteyt om voor hem die te leeveren accepteert te betaelen tot zeven stuyvers courant ;
- 2) alle weken een vaetjen versche kerremelk met eenen stoop zoete melk ook zonder vergeld ;
- 3) zonder indemnyteit gedurende het leeven van zynen moeder op den sterfdag van zynen vader jaerlyks laeten distribueeren eenen zak roggen brood aen daermen van A. wanneer zynne zwaeger en zuster belooven te laeten celebreeren eene messe van requiem tot laeffenisse van de zielen van hunne vader en afgestorvene broeders en zusters ;
- 4) op iste mei alle jaeren 2 gemaekte vrouwen hemden volgens haeren staet en condities ;
- 5) kriecken op zynen boomgaert waarvan hy haer jaerlyks zal moeten gerieven boven de leveringhe van eenen zak getrooken appelen wanneer hy er zooveelen op zynen boomen heeft.»

P. R.

HET DOMEIN VAN DE HEER VAN MALDEGEM

Het is een bekend feit dat de heren van Maldegem zeer machtig waren gedurende de Middeleeuwen. Dr. T. Luyckx, in zijn werk «Johanna van Constantinopel» zegt dat zij de titel van burggraaf wederrechtelijk usurpeerden ⁽¹⁾. Zij eigenden zich, ten tijde van gravin Johanna, allerlei voorrechten toe waar ze geen recht op hadden. Zij benoemden schepenen, vonnisten in hogere rechtspraak, hieven hoofdelijke belastingen en noemden zich schout of burggraaf. Johanna moest zich daar krachtdadig tegen verzetten, zij kon al die misbruiken onderdrukken maar ten slotte moest zij hen toch de hogere rechtspraak toestaan in het ambacht (Maldegem-Adegem-S.-Lau-reins) en zij moest ook de helft van de boeten aan de heer van Maldegem laten. Leden van de adellijke families die Maldegem in de loop der eeuwen in leen hadden, bekleedden steeds hoge posten in het openbaar leven. Als die heren zo machtig waren dan mogen wij daar onmiddellijk uit besluiten dat zij zeer rijk waren.

Wij kunnen wel eens trachten de eigendommen van de heer van Maldegem op te sporen. Wij zullen daar aanstonds kunnen uit besluiten dat niet veel leenheren zulk een uitgestrekt domein bezaten en dat de macht van de heer van Maldegem op een stevige grondslag berustte.

Te Maldegem bezat die rijke edelman een kasteel, Resinge genaamd, waarvan Sanderus ons een afbeelding gegeven heeft en waarover Madame Lalaing en De Potter uitvoerig schrijven

(1) Dr. Th. Luyckx «Johanna van Constantinopel», Antwerpen 1946. bladzijde 501.

in hun werk over Maldegem ⁽²⁾. Het lag een grote kilometer ten westen van het dorp niet ver van de Antwerpse Heerweg. Er staat daar nu nog een kasteel dat echter van recente datum is. Madame de Lalaing vond er nog de oude linden die gewoonlijk vóór kastelen of hoeven geplant werden waaraan een leenhof verbonden was. Wij kunnen zulke bomen nog zien vóór het hof te Warne en bij het hof van Hallinks.

Resinge was met grachten omringd en had singels, een vijver en een mote. Binnen de grachten was het drie gemeten en 100 roen groot. ⁽³⁾. Het was met een dreef verbonden met het dorp en door een andere dreef met het Galgeveld waar «het gherechte» stond van de heer van Maldegem (een «wippe» en een galg). Dit galgeveld lag dichtbij de Antwerpse Heerweg achter het hedendaags chalet Myosotis. Beide dreven waren beplant met abelen en zij werden in 1776 in de nieuwe steenweg opgenomen (de hedendaagse oude staatsbaan). Vóór het kasteel lag een plein.

Rond het kasteel bezat de heer van Maldegem 241 gemeten land en bos. ⁽⁴⁾. Onmiddellijk naast het kasteel lagen een paar boomgaarden en bilken : de «appelbogaert» aan de westzijde, de «keerssenbogaert» en «de langhen bogaert» aan de noordzijde. Daarboven lagen de «Nieuwenbilck» en «het Vijnckestick». Aan de oostzijde lag «de lochtijnck». Verder lagen daar de «Buysseput», «het Crommestick». De 241 gemeten strekten zich voor het overige deel ten noorden, zuiden en westen van het kasteel uit : de «Mageren Busch», «de Zandvleughe», «de noordbusch» of «Cruycenbusch», «het Langhestick» (dichtbij de Butswervestraat, de Karreweg en de Vakekerkweg). Ten zuiden van de dreef naar het dorp lag de «Bramenackere» die tot aan de Bruggeweg (Antwerpse Heerweg) reikte en west daaraan de «Warande». In die Warande stonden eiken geplant. Zij lag rechtover het plein vóór het kasteel en grensde ten westen aan een dreef die van het kasteel naar de Antwerpse Heerweg liep. Verder westwaarts lagen dan «de

(2) Madame de Lalaing «Maldegem la Loyale», blz. 55. — De Potter «Maldegem», blz. 69.

(3) Brugge. — R. A. — Fonds Burg van Brugge, N° 5. — Leenboek 1655.

(4) Gent — R. A. — Maldegem 934.

Waterijngh Bosch», «de Evenbroucken» en een paar stukken ontgonnen heide die tot aan het «Gerechte» reikten. Noord van de abelendreef die het kasteel met het «Gerechte» verbond lag het Galgeveld en noord daaraan «het Spierinckstick», het «Stoffelhof», «de Waeghstringhen», «de Wallekens» en nog andere stukken land en bos die tot aan de Karreweg kwamen.

Buiten die 241 gemeten land en bos bezat de heer van Maldegem nog een grote oppervlakte heidegrond die «het Maldegheveld» genoemd werd. Dit Maldegheveld werd nooit gemeten maar in een denombrement van Maldegem wordt het op een 1.000-tal bunders geschat ⁽⁵⁾. Het bestond uit twee grote stukken. Het eerste stuk lag ten westen van Maldegem en het tweede stuk ten zuiden van die parochie.

Het eerste stuk land had de Antwerpse Heerweg als noordergrens (van het Gerechte van Maldegem naar Donk toe). De westergrens werd gevormd door Sijsele en Oedelem en ten zuiden reikte dat stuk heide tot aan het domein van Burkel en tot aan de Schautenstraat. Ook de oostergrens werd door die Schautenstraat gevormd en verder door het gehucht Bogaarde. Die grenzen tonen ons de ligging van dat stuk heide, maar zeer nauwkeurig zijn ze niet. Zo bezat het St. Janshospitaal een stuk heide ten westen van het domein van de heer van Maldegem, dichtbij de grens van Sijsele, en in de Veldhoek bezat het klooster van Spermalie ook enkele gemeten heide. In het zuiden bezaten de Bijloke van Gent en de O. L. Vrouwekerk te Brugge ook enkele gemeten meers en heide tussen de Schautenstraat en het domein van Burkel. ⁽⁶⁾. Verder bezat de heer van Maldegem meer naar het noorden toe tussen de Schautenstraat en de Ede op het Vossenhol, het Gemeeneveldeken en zijn domein reikte op sommige plaatsen ook tot een paar honderd meters ten noorden van de Antwerpse Heerweg. Hij bezat daar oorspronkelijk het Rijsselveld en Schipstalvijver. Verder heeft die heer reeds vroeg stukken heide in cijns uitgegeven aan kleine landbouwers zodat er nieuw akkerland ontgonnen werd uit die heidegronden.

(5) Brugge — R. A. — Burg van Brugge, N° 5. — Leenboek 1655.

(6) Brugge — R. A. — Aanwinsten N° 3058. Landboek van Maldegem 1780 en Gent — R. A. — Maldegem 582 Landboek van Maldegem 1° helft der zeventiende eeuw.

Dit was vooral het geval langs de Veldstraat en de Schautenstraat. In de achttiende eeuw werd dat systeem van vercijsing nog meer toegepast zodat de prins de Croy, die op het einde van die eeuw heer van Maldegem was, nog slechts een vijfhondertal gemeten heide en vijvers in bezit had ⁽⁷⁾.

In dat domein lagen volgende vijvers : «de Grooten en Cleenen Valckaert vijver» met twee kleinere vijvers die «de Mutse» heetten ⁽⁸⁾.

Die vijvers werden aan de noordzijde door de Valkaartstraat begrensd, aan de oostzijde door de Biezeveldstraat, aan de zuidzijde door de Haantjesvelddreef en aan de westzijde door een verbindingsdreef tussen de Valkaartstraat en de Haantjesvelddreef. Onder die vijvers lag het Haantjesveld dat tot aan de grens van Oedelem reikte. Dat Haantjesveld kwam in oostelijke richting tot aan de Schautenstraat waar, in 1280, een grenskruis stond («crux de Haneveld») ⁽⁹⁾.

Ten noorden van de Valkaartsvijvers, dichtbij de hedendaagse spoorweg, lagen twee vijvers zonder naam en over de spoorweg, naar Donk toe, lagen «de Pispotvijver» en de «Eeckeveldvijver». ⁽¹⁰⁾.

Dwars door dat stuk heide liep de Veldstraat, een zandweg die nu nog zeer breed is en die door de Veldhoek loopt om uit te komen op de Oude Brugse Heerweg aan de Gete op de grens Oedelem-Sijsele.

Zoals wij boven zagen had de heer van Maldegem vóór zijn kasteel een Warande en deze Warande, samen met het stuk heide dat hier beschreven werd, was zijn jachtterrein. Ook

(7) Brugge — R. A. — Kaarten Mestdach 2320-2321.

(8) Brugge — R. A. — Aanwinsten 3058 Landboek van Maldegem 1780.

(9) Brugge — R. A. — Aanwinsten 3470 — Zeventiende eeuwse kopij van cartularium van Harelbeke. — Er zit daar nu nog een oude grensteen in de grond.

(10) Die vijvers waren grote oppervlakten drassige grond, overblijfsels van vroegere moerassen. In het midden van die lager gelegen gronden trof men in de achttiende eeuw nog tamelijk grote waterpoelen aan, die werden dan, vooral in de tweede helft van die eeuw, drooggelegd en ontgonnen. Maar de oorspronkelijke oppervlakte van de vijvers was soms zeer groot. Een vijver van tien hectaren was geen uitzondering.

Maximiliaan van Oostenrijk kwam hier op het einde der vijftiende eeuw «vlieghe ende jaeghen in het veld» ⁽¹¹⁾. In deze heide ook mogen wij waarschijnlijk de legende van de dertig ketelaars situeren. Het terrein was in elk geval uitgestrekt genoeg om er in te verdolen, al was men dan ook kasteelheer van Resinge.

Wij kunnen nog enkele namen geven van stukken heide in dat domein : aan de kant van de bogaarde lagen «des heren uuytganck», «de grooten en de cleenen Woestijnebosch», «de Veldekens». Te Zuiddonk lagen «het Ketelstuck», «t Breeverbarrende» en op de Veldhoek «de Vijverdijck».

Zoals wij boven zegden lag een ander stuk van het domein van de heer van Maldegem ten zuiden van dat dorp. Het had de Aardenburgse Haringweg als westergrens, de Oude Brugse Heerweg (grens Knesselare-Maldegem) en de Hunselostraat (grens Ussel-Maldegem) als zuidergrens, de Kraailokerkweg (grens Maldegem-Adegem) als oostergrens, de Onderdijkstraat (of Oude Eekloweg) als noordergrens.

Het westelijke deel van die heide (tussen de Aardenburgse Haringweg en de Langedreef) werd in de tweede helft der achttiende eeuw in cijns genomen door de abdij van Drongen ⁽¹²⁾. Het behoorde in die tijd niet meer tot het domein van de heer van Maldegem want de abdij van Drongen nam dat stuk heide (133 bunders) in cijns van Karel Martens die het in 1745 gekocht had van de erfgenamen van pensionnaris Bonne. In diezelfde tijd nam de abdij van Drongen ook de Roelandvijver en de Poppervijver in cijns (12 bunders) en die vijvers lagen ook in dat westelijk deel van het stuk heide dat oorspronkelijk aan de heer van Maldegem behoorde. Die beide vijvers waren in die tijd echter eigendom van Jan Baptiste Dubois van Gent, (ze lagen in de hoek gevormd door de Aardenburgse Haringweg en de Onderdijkstraat). Oost van die vijvers lag de Wilmakervijver die eigendom was van het klooster van Waarschoot. Dat klooster bezat ook nog een andere vijver meer naar het oosten

(11) «Het boeck van al 't gene datter geschiedt is binnen Brugghe sichtigend jaer 1477 tot 1491» gepubliceerd door Mij. der Vl. Bibliophilen te Gent, 3 serie N° 2, 1859.

(12) Gent — R. A. — Ussel 546.

toe gelegen voorbij de Langedreef ten noorden van de Hunselostraat in het stuk heide dat tot in het begin der negentiende eeuw in het bezit zou blijven van de heer van Maldegem.

Wij zien dus dat het westelijk deel van die heide niet altijd in het bezit geweest is van de heer van Maldegem. Wanneer hij stukken grond verkocht heeft is mij nog niet bekend maar in de zestiende eeuw en zelfs nog in de eerste helft der zeventiende eeuw waren die gronden nog meest in zijn bezit ⁽¹³⁾.

Het stuk heide tussen de Langedreef, de Hunselostraat (grens Ursel-Maldegem), de weg van Maldegem naar Ursel en de Onderdijkstraat bleef tot in het begin der negentiende eeuw eigendom van de heer van Maldegem ⁽¹⁴⁾. En ook ten westen van de weg naar Ursel bleef de heer van Maldegem eigenaar tot op het einde van het oud regiem maar daar reikte zijn domein slechts tot aan de Koolkensstraat en dan lagen er nog ten zuiden van die Koolkensstraat enkele stukken land die aan rijkere burgers van Maldegem behoorden, o. a. de Veertig Gemeten in de hoek gevormd door de Koolkensstraat en de Urselweg ⁽¹⁵⁾.

Ten noorden van de Koolkensstraat lag reeds in de zestiende eeuw een hoeve die in de zeventiende eeuw «het Lappersfort» werd genoemd en die niet aan de heer van Maldegem behoorde (bij die hoeve staat de hedendaagse Doornkapel). Het is echter niet onmogelijk dat het domein van die heer oorspronkelijk ook die oppervlakte grond bevatte en tot aan de Onderdijkstraat reikte. Bewijzen hiervoor moeten echter nog gevonden worden. Maar ten westen van de Urselweg reikte het domein van de heer van Maldegem op sommige plaatsen tot boven de Onderdijkstraat. Die stukken heide waren echter in de zeventiende eeuw reeds in het bezit van de familiën Pecsteen en Lippens.

Het stuk heide dat tot in het begin der negentiende eeuw in het bezit bleef van de heer van Maldegem was 356 gemeten

(13) Brussel — R. A. — Rekenkamer N° 45205 — Renten van Assenede te Maldegem.

Gent — R. A. — Maldegem 582 — Landboek van Maldegem.

(14) Brugge — R. A. — Kaarten Karel Mestdach 2320-2321.

(15) In die hoek staat, op de kaart van Ferraris, de oorspronkelijke Doornkapel getekend. Aan de andere kant van de Urselweg bezat de heer van Maldegem een doornbos.

58 roen groot. Midden in dat veld echter, langs de hedendaagse Prinsevelddreef, lag een strook bos en heide die, reeds in het begin der zeventiende eeuw, aan de familie Bonnet toebehoorde ⁽¹⁶⁾. Toen reeds stonden daar een drietal huisjes en ten zuiden van die huisjes lag de «Vansgrachtvijver», ook eigendom van de familie Bonnet. Door die vijver liep de hedendaagse Prinseveldbeek die een weinig noord-oostwaarts onder de Urselweg stroomde en daar de Lantschootvijver vondte en zich in die vijver verenigde met de Ede. Midden in de heide nam ook de Splenterbeek haar oorsprong in een vijver waarvan nu nog sporen terug te vinden zijn.

Op het einde der achttiende eeuw en in het begin der negentiende eeuw was de prins de Croy baron van Maldegem. Twee verschillende kaarten van zijn goed tonen duidelijk hoezeer hij, wat ontginning betreft, ten achter stond bij de andere eigenaars in het Maldegemveld ⁽¹⁷⁾. Gedurende het Hollands tijdperk en ook daarna, werden heiden en braakliggende gronden zwaar belast.

De prins de Croy moest zijn goed verkopen daar hij in geldverlegenheid geraakte. Ten andere, na 1830 was het voor hem niet meer veilig in België daar hij Oranjegezind was. De familie Pecsteen-Dhondt kocht veel landerijen van de Croy maar zij was verplicht ook het groot stuk heide er bij te nemen. Deze grote oppervlakte grond werd, wegens haar onvruchtbaarheid tegen een spotprijs verkocht. De familie Pecsteen, en vooral de tak Dhondt, waren de ontginners van het «Groot Veld» dat nu de naam gekregen had van «Princeveld» (het veld van de prins de Croy).

De heer van Maldegem bezat dan nog 120 gemeten heide, bos en land «in 't kwartier van Hille» te Adegem. Dat is bij het gehucht dat nu «de Helle» genoemd wordt. Zijn eigendom wordt daar in het landboek van Adegem «het Verberrent Veld» en «den Gemeenen bosch» genoemd ⁽¹⁸⁾. Een groot deel van die eigendom werd echter ook al vroeg in cijns uitgegeven.

(16) Brussel — R. A. — Kaarten 247 (1650) en Gent — R. A. — Maldegem 582 — Landboek van Maldegem.

(17) Brugge — R. A. — Kaarten Karel Mestdach 2320-2321.

(18) Brugge — R. A. — Aanwinsten 3003 — Landboek van Adegem 1765.

Tot het domein van de heer van Maldegem moet dan nog de Briel gerekend worden. Dat was een stuk meers van ongeveer 7 gemeten dat aan de oostkant van de Ede lag, ten zuid-westen van de kerk van Maldegem. En eindelijk waren er nog 22 bunders polderland te St. Kruis in Zeeland, eigendom van de heer. Dat land was in de zeventiende eeuw overstroomd. Tot zover dan het eigenlijke domein van de heer van Maldegem, de gronden die rechtstreeks door hem werden uitgebaat en waarin het foncier van de heerlijkheid gelegen was.

Aan die heerlijkheid waren dan nog veel andere inkomsten verbonden, inkomsten die voortsporen uit de heerlijke rechten van de heer. Over die rechten zullen wij hier niet veel zeggen, onder het woord «domein» verstaan wij hier immers vooral grondbezit. Daarbij, De Potter somt die rechten tamelijk volledig op in zijn werk over Maldegem. (19).

Ook de talrijke lenen die afhingen van het hof van Resinge, kunnen hier niet in het lang en het breed besproken worden. Die lenen waren oorspronkelijk wel stukken van het domein maar al vroeg werden zij door de heer van Maldegem aan andere personen in leen gegeven. Ze strekten zich evenals de renten en de tienden, over gans het ambacht uit maar waren het talrijkst te Maldegem.

Het kasteel van Resinge met het ambacht van Maldegem, werd in leen gehouden van het leenhof van de Burg van Brugge. In dat ambacht lagen dan nog veel leengoederen die niet afhingen van Resinge of van een onderleen van dat leenhof maar wel rechtstreeks van de Burg van Brugge of van de hoven van Moerkerke, Middelburg of Aardenburg. Raveschoot te Adegem b. v. was een leen van de Burg van Brugge, het Goed ter Heiden was dit ook, evenals het Goed te Vake (ten oosten van Strobrugge en ten noorden van het Schipdonkkanaal), het Hof te Praat en Malekote te Balgerhoeke (20).

Het Goed ter Vloten (ten oosten van Strobrugge en ten zuiden van het Schipdonkkanaal) en Brezende te Donk waren

(19) Aan de rechten van de heer van Maldegem (tienden, renten, lenen, enz.) zullen wij later een speciale bijdrage wijden.

(20) Terloops mag hier wel gezegd worden dat de hoeve die men nu Malekote noemt, eigenlijk het hof van Praat is (de Stede van Balgerhoeke). Malekote lag ten zuidwesten van het Hof van Praat

lenen van het hof van Middelburg terwijl Ten Dorent te Donk een leen was van Moerkerke.

Dat zijn maar enkele voorbeelden waar wij niet verder kunnen over spreken. Over één leen moeten wij echter nog een woord zeggen, dat is over het Goed van Hallinks. Deze hoeve (in de leenboeken spreekt men over een vervallen kasteel) lag, en ligt nog, te Maldegem, dichtbij de grens van Adegem. Zij werd in leen gehouden van de Burg van Brugge en de heren van Maldegem waren steeds de leenmannen. Het Goed van Hallinks was 53 gemeten 18 roen groot en er hingen, evenals van Resinge, veel kleinere lenen van af die vooral rond de Kampel gelegen waren. Eigenaardig is het feit dat een tiental van die lenen als leenverplichting «een boghe», coker ende geschot» moesten leveren «om 't hof van Hallijncx te helpen houden alst beleyt is». Bij de lenen van Resinge vinden wij dit niet. Daar waren het vooral zilveren penningen of handschoenen in schaapsvel die moesten geleverd worden.

Wij kunnen ons artikel besluiten en er nog eens op wijzen hoeveel macht de heer van Maldegem bezat in zijn ambacht en vooral te Maldegem zelf. Bijna alle bewoners van dat dorp hadden verplichtingen tegenover hem.

Het groot stuk heide waar we hier boven over spraken kreeg hij waarschijnlijk al zeer vroeg van de graaf. De graaf van Vlaanderen was immers bezitter van alle heidegronden. Aan hem kochten het klooster van St. Baafs, Ter Doest, Waarschoot en Dronghen de stukken heide die, met het domein van de heer van Maldegem, het Maldegemveld vormden. Die verkopen grepen plaats in de dertiende eeuw maar voor de heide van de heer van Maldegem vinden wij geen aanwijzingen over datum van aankoop of schenking. Het is niet onmogelijk dat dit stuk heide samen met het kasteel van Resinge in zeer vroege tijden in leen gegeven werd.

De heer van Maldegem beïnvloedde verder de administratie van de parochie en het dorp. Hij had immers het recht om een kapelaan aan te stellen die steeds te zijnen dienste stond. Die kapelaan was misschien oorspronkelijk verbonden aan het kasteel van Resinge en hier zouden wij een bewijs kunnen vinden voor de hewering dat Resinge ouder is dan de kerk van Maldegem. Wij vinden geen eigendomsrechten van de heer

van Maldegem op de kerk in dit dorp zoals wij dit b. v. te Oedelem wel vinden. Daar was de heer van Praat eigenaar van de grond waarop de kerk stond. Maar het Steen van Maldegem (de gevangenis die op de plaats lag waar nu het stadhuis staat) was een leen van Resinge. En de briel, de natuurlijke weide, bij de dorpskern, was ook zijn eigendom.

Als we veronderstellen dat Resinge ouder is dan de kerk van Maldegem moeten wij ons afvragen waarom het dorp zich niet ontwikkeld heeft rond het kasteel in plaats van rond de kerk die een heel eind van dat kasteel afligt. De kerk staat echter gebouwd bij de kruising van twee zeer oude wegen : de Antwerpse Heerweg en de Aardenbuigse Haringweg. Die plaats was veel beter geschikt voor een nederzetting dan de gronden rond Resinge. Daar is de eerste huizenconcentratie ontstaan en de kerk werd daar waarschijnlijk opgericht omdat zij in het meest bewoonde gehucht zou staan. Godsdienstige oefeningen op het kasteel te Resinge hadden geen zin meer en de kapelaan mocht in de kerk komen de mis lezen. Die kerk werd ten andere rijkelijk door de heren van Maldegem begiftigd ⁽²¹⁾. Ze leefden ook in de beste verstandhouding met de tiendeheffer, het kapittel van Harelbeke, en dat kapittel kreeg heel wat renten en tienden die oorspronkelijk aan de heer van Maldegem toebehoord hadden ⁽²²⁾. Ook de kerk van Adegem had misschien verplichtingen tegenover de heer van Maldegem. Ze stond gebouwd langs een weg die aan de heer van Maldegem behoorde, de weg van Adegem naar de Kruipuit, en vele huizen langs die weg stonden op cijnsgrond van de heer van Maldegem.

Wij raken hier echter een moeilijk probleem aan dat veel dieper moet bestudeerd worden. Hier werd alleen getracht een overzicht te geven van het domein van de machtige heren van Maldegem. Dit overzicht is slechts een inleiding tot de verdere studie van de heerlijkheid van Maldegem.

D. VERSTRAETE.

(21) «Maldegem la Loyale» van Madame de Lalaing.

(22) Brugge — R. A. — Aanwinsten 3470 — Cartularium van Harelbeke.

AFWATERINGSPROBLEMEN TE EEKLO ZESHONDERD JAAR GELEDEN

«Je weet nooit hoe een dubbeltje rollen kan» zeggen onze noorderburen, en eens te meer is de juistheid van dit gezegde gebleken. Want toen een boer uit ons geliefde Meetjesland ons op een goeie morgen een verfromfaaid stuk perkament in de handen stopte, hadden wij geen flauw vermoeden er van, welk een belangrijk document voor vernieling werd gevrijwaard. De brave man was immers van plan geweest, het te verbranden, maar omdat hij wist dat de heer professor zich met oude papieren bezighield, had hij het toch maar bewaard. Achteraf bleek dat hij nog dergelijke «rommel» had gehad, maar die was vroeger al verloren gegaan !

Het «oud papier» is in feite een perkament van 50 cm. lengte × 34,5 cm. breedte, met een 4 cm. omgevouwen onder-rand. Het was gezegeld met 9 zegels die alle verdwenen zijn ; van de 9 zegelstaarten zijn er slechts 3 bewaard. De bladspiegel meet 46 × 27,5 cm. ; de initiaal (W) is zwaar beschadigd ; het schrift is regelmatig, zeer zuiver, en bijna nergens geschonden. Het stuk is gedateerd : 16 November 1351 ; het is dus 600 jaar oud.

Op de keerzijde staat vermeld : «Memorie die van eeklo cochten jeghen die van maldegem den grond vande wateringhe»

De inhoud brengt ons een interessante brok geschiedenis over de afwateringsmoeilijkheden van Eeklo in de veertiende eeuw. We staan hier namelijk voor de juridische en administratieve bekrachtiging door de schepenen van Maldegem van de onteigening van een aantal onroerende goederen. Deze grond ligt in «de prochie van sente lauvereins te moere» (het huidige Sint-Laureins) binnen het ambacht van Maldegem en nl. op een

plaats langs de «zidelinghe» (nu de «Zielinge») die geheten wordt «maroyen damme» (het huidige Mariendamme). Deze watergang die een deel van het overvloedige water uit Eeklo wegleidde was klaarblijkelijk niet breed genoeg, en dus besloten de «goede liede» van Eeklo de watergang te verbreden en daartoe «nieuwe erve te kopen».

Schatters worden aangesteld om de betrokken gedeelten van percelen op te meten en het bedrag van de vergoeding vast te stellen. De te onteigenen strook begint aan Willem Hondboons en loopt in Westelijke richting tot aan de brug tegen de molen; de onteigening geschiedt hier aan de Zuidkant van de bestaande waterloop. Van de brug af gaat men Noordwaarts tot aan de Brieversweg; ditmaal wordt de Oostelijke kant onteigend. De breedte van de strook bedraagt telkens «drie viendeel roeden»; de vergoeding dertig pond het gemet (= 300 roeden). Daar de aangelanden voordeel halen uit de watergang, wordt de te onteigenen grond maar voor de helft van zijn waarde betaald. Om alle betwisting te voorkomen, worden de eigenaars verwittigd dat ze op de dag van de definitieve afpaling op hun land moeten aanwezig zijn, om hun vergoeding in ontvangst te nemen of eventueel te protesteren. Volgt dan een lange opgave van de personen, van wie grond werd onteigend, telkens met de oppervlakte van de te onteigenen strook.

Het dokument geeft ons een treffend beeld van de omvlachtige onteigeningsprocedure van die tijd, die zeker voor die van onze eeuw niet moet onderdoen: een eindeloze reeks palabers en konvokaties gekruid met administratieve formaliteiten zonder einde.

(¹) Wj ian spierinc ian van den poele wouter *filius* pieters diederic *filius* lamboyds bouden maertiin diederic colun willem verdebrecht philips van der zuerkele ende ian witbroot scepenen in Maldeghem in dien tiden als dese dinghen waren (²) ghedaen doen te wetene allen den ghonen die dese letteren zullen zien iof horen lesen, dat quamen voor ons als voor scepenen vp eenen wetteliken dinghedach te maldeghem in ghebannen vierscame broeder pieter wouterman ende diederic *filius* coke (³) naets ende hieschen raet ende taelman. Ende aldaer so gaffene hem die heere diene hem te wette gheuen mochte. Ende al daer so toghede broeder pieter ende

diederic voorseid iof hare wettelike taelman ouer hem togheden ende seiden dat zij mach(⁴)tich waren ouer die goede liede van eeclo. Ende dat zij gheland ende ghehaerft waren ende meensters (*) binnen der cure van eeclo. Ende dat een wettelic beleet ghedaen was metter wet van maldeghem binnen den ambachte van maldeghem ende in de (⁵) prochie van sente lauwereins te moere, namelike te eenre stede vp de zidelinghe dat men heet maroyen damme. Ende dat daer wettelike virscame ghebannen was omme dat die goede liede van eeclo haer water leeden zouden besloten ende verboen dore (⁶) tambocht van Maldeghem ende nieuwe aerue copen daer zis te doene hadden. Ende togheden ende seiden dat daer toe goede cnapen ghenomen waren omme prijs te doene van der voorseider aeruen die zij noot hadden te copene namelike yse *filius* amouds (⁷) ende willem van den hende. Ende al daer so daden zij haren heet dese voorseide aerue te prisene ouer half land pennincs pennincs waerde. Ende begherden dat men dese voorseide prisers ieghen hemlieden daghen zoude van tsondaghes vp den (⁸) naesten wetteliken dinghedach als bi haerlieder claghe iof dat ment hemlieden te wet waert keeren zoude ende daer toe doen also vele als de wet zeide dat men sculdich ware te doene. Sprakere hyemen ieghen broeder pieter ende diederic voorseid zij en waren machtich ouer die (⁹) goede liede van eeclo ende zij en waren gheland ende ghehaerft ende meenters binnen der cure van eeclo, ende tbeleet en hadde wettelike gheziin ende daer toe wettelike prisers ghenomen namelike yse *filius* amouds ende willem van den hende van al desen voorseiden poenten (¹⁰) so vermatten zij hemlieden hulpe an haren zaertare ende an scepenen hadden zijlede hare hulpe daer hemlieden also vele te bet, hadden zijse daer niet boetse te boorghene ende te bringhene te also zwlken daghen als scepenen seiden bi ghemaenden (¹¹) heeden dat zijse sculdich waren te bringhene ende begherden dat mens hemlieden wet dade. Ende al daer so maende die heere scepenen voorseid van den rechte. Ende al daer so wijsden scepenen voorseid kenden scepenen also vele als zij sculdich waren te kennen dat (¹²) also gheuaren ware als hem broeder pieter

(*) Lees: meenters.

ende diederic voorseid iof hare wettelike taelman ouer hem vermeten hadde in haerlieder tale dat men ysen ende willemme voorseid daghen zoude als omme haren prijs te ontlukene van tsondaghes vp den naesten ⁽¹³⁾ wetteliken dinghedach als bi haerlieder claghe, ende daer conden te ghane daert sculdich ware te ghane. Ende al daer so maende die heere scepen en wat zis kenden. Ende al daer so hadden zij wle kennesse van al dies sij hemlieden vermeten hadden. Ende die ⁽¹⁴⁾ dadinghe was wettelike ghedaen ghelijc dat scepenen wijsden. Ende ten naesten wetteliken daer na, so quamen broeder pieter ende diederic voorseid iof hare wettelike taelman ouer hem te maldeghem in ghebannen vierscame Ende ghaven ⁽¹⁵⁾ hemlieden al den zeluen heesch die zij tdinghedachs daer te voren hemlieden ghegheuen hadden. Ende begherden dat men dese voorseide prisers voort hiesche. Ende al daer so waren zij wettelike voort gheheescht ghelijc dat scepenen wijsden. Ende ⁽¹⁶⁾ al daer sa quaemen dese voorseide prisers ende ontloken haren prijs, van willem hondeboens westwaert, an de zuutzide van der waterganghe tote der brugge ieghen de mole drie vierendeel roeden breed. Ende van der brugge noortwaert an de oest ⁽¹⁷⁾ zide van den waterganghe tote brieuers weghe drie vierendeel roeden breed, dertich pond tghemet. Ende dat te gheldene als half land omme dat elc profijt nemen zal van der zidelinghe ende hebben ieghen tsine noten ende ploten sonder de voorseide ⁽¹⁸⁾ zidelinghe te arghene. Ende na den wetteliken prise die dese vooreide priser sghedaen hadden so begherden broeder pieter ende diederic voorseid iof hare wettelike taelman ouer hem dat ment hemlieden ter wet waert keeren zoude ende daer toe doen also ⁽¹⁹⁾ vele als de wet zeide dat men sculdich ware te doene. Ende al daer so maende die heere schepenen van den rechte. Ende al daer so wijsden scepenen voorseid dat men daghen zoude van tsondaghes vp den darden dach alle de ghene die gheland waren vp ⁽²⁰⁾ den waterganc dat elc wesen zoude voor zijn land. Ende dat zij daer hebben zouden den lantmetere ende den heere ende der wet omme tfoerseide vonnesse te wldoene ende of pitten ende palen elkerlijcs land ende dat zijlede daer of payment ontfanghen ⁽²¹⁾ zouden alle de ghone die daer gheland waren ende niet ghehad

en hadden dat es te wetene namelike willem hondebone vergholden van achtiene roeden ende drie vierendeel roeden, ende voort ian filius gheraerds vergholden viue roeden, ende anderhalf ⁽²²⁾ vierendeel roeden lands voort willem van der lende vergholden viechtiene roeden lands ende een halue, voort bouden zoetebier vergholden viue roeden lands ende anderhalf vierendeel roeden. Voort willem van der lende vergolden achte roeden lands ⁽²³⁾ ende eene halue roede ende een half vierendeel roeden, voort ian wippelnoot vergholden achte roeden lands ende eene halue roede ende een half vierendeel roeden, voort lamsiin de moenc vergholden achte roeden lands ende een halue roede ende een vierendeel ⁽²⁴⁾ roeden voort clais iodemare vergholden viertiene roeden lands ende een zestiendendeel roeden. Voort wouter de backere vergholden viue ende viertich roeden lands. Voort pieter van den torre vergholden achte roeden lands ende zeuen-achtendeel roeden ⁽²⁵⁾ voort bouden bruuschaerd vergholden zeuentiene roeden lands ende tweedardendeel roeden. Voort willem van den ende vergholden twaelf roeden lands ende viue achtendeel roeden. Voort amoud drieve vergholden dartiene roeden lands ende een ⁽²⁶⁾ halue roede. Voort bouden bruuschaerd vergholden zeuen ende vichtich roeden lands ende een dardendeel roeden voort lodewijc van den steene vergolden achtiene roeden lands. Voort hughe van heyle vergolden viue roeden lands ende tsestiendendeel ⁽²⁷⁾ roeden. Voort reynghare buuc vergholden neghen roeden lands ende twee dardendeel roeden. Voort wouter buuc vergolden neghen roeden lands ende twee dardendeel roeden. Voort hughe van heyle vergolden zesse roeden lands. Voort hughe filius ⁽²⁸⁾ bartolfs screuels vergolden viue roeden lands ende een vierendeel roeden. Voort ian lauwaert vergholden dartiene roeden ende anderhalf achtendeel roeden. Voort amoud beyaerd vergholden dartiene roeden lands voort kateline roets vergholden viere ⁽²⁹⁾ roeden lands ende een vierendeel roeden voort bartolf screuel vergolden zeuentiene roeden lands. Voort wouter de heerre vergolden neghentiene roeden lands voort clais dobbel vergolden twee roeden lands ende eene halue roede. Voort willem ⁽³⁰⁾ scellebroet vergolden viere roeden lands ende twee deel roeden. Voort wouter de meyerre vergolden vichtiene roeden lands

Voort (**) fransoys hutendale vergolden twee ende twintich roeden lands ende eene halue roede. En de allen desen voorsiden⁽³¹⁾ personen vergolden iof manije van haerlieder weghe. Ende ten naesten wetteliken dinghedaghe daer na quamen broeder pieter ende diederic voorseid te maldeghem in ghebannen vierscame ende hieschen raet ende taelman. Ende al daer so⁽³²⁾ gaffene hem die heere diene hem te wette gheuen mochte. Ende al daer so toghede broeder pieter ende diederic voorseid iof hare wettelike taelman ouer hem togheden ende seiden dat zij tfoerwijsde vonnesse ghedaen hadden ende elken ende elken⁽³³⁾ betaelt hadden ghelijc dat voorseid es. Ende wldaen allen den ghenen die vp desen voorseiden watergang gheland waren van willem hondeboens westwaert an de zuutzide van de waterganghe tote der bruggen ieghen de mole. Ende voort van⁽³⁴⁾ der bruggen noortwaert an de westzide van den waterganghe tote brieuers weghe. Ende begherden an den heere dat hijse daer toe dade metter cricke iof dat ment hem ter wet wt keeren ende daer toe dade also vele als scepenen seiden bi⁽³⁵⁾ ghenaemden heede dat men sculdich ware te doene. Sprakere hyemen ieghen broeder pieter ende diederic voorseid zij en hadden tfoerwijsde vonnesse wldaen ghelijc dat hemlieden ghewijst was te doene van al desen voorseiden⁽³⁶⁾ poenten dies so vermaten zij hem hulpe an scepenen hadden zij hare hulpe daer hemlieden also vele te bet, hadden zijse niet. zij boetse te boorghene ende te bringhene te also zwlken daghe als scepenen seiden bi ghemaenden heede dat⁽³⁷⁾ zijse sculdich waren te bringhene ende begheerden dat mens hemlieden wet dade. Ende al daer so maende die heere schepenen van den rechte. Ende al daer so wijsden schepenen voorseid kenden scepenen also vele als zij sculdich⁽³⁸⁾ waren te kennene dat also gheuaren ware als hem broeder pieter wouterman ende diederic filius cokenaets iof hare wettelike taelman ouer hem vermeten hadde in haerlieder tale dat mense doen zoude ten voorseiden gronde⁽³⁹⁾ diere gheprijsd ware metter cricke behouden elcs anders rechte ende allen voorwijsden vonnessen als ouer half land omme dat elc profijt nemen sal van der zijdelinghe ende hebben ieghen tzine noten ende ploten zonder de voor-

(**) sic.

seide⁽⁴⁰⁾ zijdelinghe te arghene. Ende al daer so hadden broeder pieter ende diederic voorseid wlle kennesse van al dies zij hemlieden iof haer wettelike taelman ouer hem vermeten hadden in haerlieder tale. In kennessen der waereden so hebben wi scepenen⁽⁴¹⁾ voorseid dese letteren bezeghelt huuthanghende met onsen zeghelen. Dit was ghedaen in tiaer ons heeren als men screef dusentich driehondert ende een ende vichtich vp den zestienden dach van smaermaent...

Nu in het bezit van E. H. STEEL,
leraar aan het College te Eeklo.

NOTA'S :

1. Plaatsnamen :

maldeghem, ceclo, sente lauwereins te moere, de zidelinghe, maroyen damme, (tote) brievers weghe.

2. Persoonsnamen : (het aantal personen met die naam staat tussen haakjes : a(e)rnooud(s) (3) ; bartolf(s) (2) ; houden (3) ; diederic (3) ; philips (1) ; fransoys (1) ; gheraerd (1) ; hughe (2) ; ian (6) ; kateline (1) ; clais (2) ; lamboyde (1) ; lamsiin (1) ; lodewijc (1) ; maertiin (1) ; pieter (3) ; reynghare (1) ; verdebrecht (1) ; willem (5) ; wouter (5) ; wouterman (1) ; yse (1).

3. Familienamen : van den poele ; van der zuerkele ; van den (h)ende ; van den torre ; van den steene ; van heyle ; hutendaele ; pieters ; lamboyds ; maertiin ; verdebrecht ; wouterman ; arnouds ; gheraerds ; de moene ; de backere ; de heerre ; de meyer ; beyaerd ; bruuschaerd ; spierinc ; witbroot ; hondeboens ; zoetebier ; wippelnoot ; todemare ; buuc ; screvels ; lauwaert ; dobbel ; scellebroet ; roets ; drieve ; colun.

4. Enkele eigenaardigheden :

v wordt vooraan in het woord «v» anders «u» gespeld ;

u wordt vooraan in het woord «v» anders «u» gespeld ;

vu wordt vooraan in het woord «W» (wlle = vulle ; wldoen = vuldoen). ghehaerft (geërd ; heet (eed) ; hyemen (iemand) : enz... dusentich ; vierliene ; viertich vichtiene ; dartiene ; dartich. Men meet en rekent per vierendeel (een half vierendeel, anderhalf vierendeel), per achtendeel (zeuenachtendeel, viue achtendeel, anderhalf achtendeel), per zestiendeel (tsesttiendeel), alsook per derdendeel (twee dardendeel).

Verdere bijzonderheden, alsmede een kaart van het betrokken gebied, in ons volgend nummer.

M. STEEL en J. VANDEVEIRE.

MINNELIED

I

1. Daar is er een begetjen vroeg opgestaan.
't Is met zijn blote voetjes door den dauw gegaan.
Tot dat zij kwam onder een groene linde.
Waar zij haar liefste minnaar placht te vinden.

II

5. Daar kwam(t) er enen jongen here gegaan ;
Hij vrieg aan dat jong meideken : wat doede gij daar ?
Komt gij hier tellen mijne boomkens,
Of plukte gij mijn vierdobble rooskens.

III

- 'k En telle 'k ik voorwaar uwe boomkens niet (mijnheer.)
10. Of ik en pluk uwe vierdobble rooskens niet.
Maar ik heb mijn liefste minnaar verloren.
'k En kan nievers geen tijding van hem horen.

IV

- Hebde gij verloren uwen minnaar,
Of kunde gij geen tijding van hem horen langs daar ?
15. 'k Heb hem gezien al langs ene rodauwe,
Daar pomeneerde hij met een andere jonkvrouwe.

V

- 'k Heb er hem gezien langs ene rodauw ;
Hij promeneerd' er weeral met een andere jonkvrouw.
Ik hoop dat God mijn raadsman zal zijn ;
20. Dat alle jonge meiskens tegen hem zullen zijn.

VI

- Wat trok ('t)er de here al uit zijn mouw ?
Een alderschoonste ketingsken voor deze jonkvrouw.
'En wilde gij op uw liefste niet meer denken,
'Dies ketingsken van goud zal ik u schenken.'

VII

25. Al waart er uw ketingsken nog zo lang,
Dat van af den hemel tot op d'aarde hank.
'k Heb nog veel liever alles te verliezen
Als met mijn hert een anderen te kiezen.

VIII

- Den here die leit al de pluim van zijnen hoed.
30. Opdat zijn zoete lief hem beter kennen zoedt.
Hij sprak : «Schoon lief, wees gij mij zo getrouwe,
'Den tijd zal wezen dat gij wordt mijne vrouwe.»

Afgeluisterd te Sleidinge.

Volgens woordenschat, klank- en verseigenaardig-
heden van zeer oude oorsprong.

Vers 1 : begetje = jong meisje.

Vers 6 : vrieg = vroeg.

Vers 17 : rodauwe = weide.

Vers 22 : ketingsken = kettinkje.

Vers 24 : dies = dit.

Vers 26 : hank = hing.

Vers 30 : zoedt = zoude.

M. STEEL en J. VANDEVEIRE.

NAPOLEON TE WAARSCHOOT

1800-1815 (1)

Terwijl hier te lande een strijd werd gestreden voor altaar en haard, oorloogde Napoleon Bonaparte, een nieuwe ster aan de Franse militaire hemel, in Egypte. Hij kwam onverwacht en ongewenst, doch heimelijk geroepen, in Parijs ; werd eerste consul, zorgde voor een nieuwe constitutie en liet de kerken vrij.

15 Juli 1801 sloot hij het concordaat af met paus Pius VII en in October kwam pastoor Pauwels naar Waarschoot terug. Hij had drie jaar ondergedoken geleefd bij zijn familie te Kemzeke. De pastorij was nog altijd bezet door de beëdigde pastoors en pastoor Pauwels nam intrek bij Jacob Meiresonne tot in Mei 1802, wanneer het concordaat afgekondigd was.

Willem de Smet, die gedurende de troebele tijd de christenen te Waarschoot gesteund en bijgestaan had ; die in 't geniep onderricht gaf aan toekomstige priesters, werd onderpastoor op zijn geboortedorp. Petrus Braem kwam als onderpastoor een jaar daarna. De kerk was zeer vervallen. De gekende onderpastoor Jac.-Joz. Vanderpoorten stierf als pastoor te Zomergem 12 April 1820. Benoit-Joz. D'hooge werd onderpastoor te Sint Niklaas-Waas op 19 Januari 1803 en stierf kort daarop te Berlare bij zijn familie. Monnik geweest in St. Pietersabdij, als gijzelaar naar Douai gevoerd, werd hij 17 Maart 1797 aangevuld voor Waarschoot.

Willem De Smet blijft te Waarschoot niet. Zijn leven was één opgang. Hij stierf als vicaris-generaal van het bisdom.

N. B. Dit artikel is een vervolg op de studie : «De Fransen in Waarschoot», verschenen in de jaargang 1951.

De nieuwe eeuw bracht te Waarschoot ook een nieuw bestuur. We hebben de namen der municipalen door Flor Dusong op sleeptouw genomen, niet kunnen ontdekken. We vonden alleen de ploeg, door 1179 kiezers verkozen tussen 1 en 15 prairial IX (Juni 1801). Maar zijn medewerkers kwamen traag op. 6 November 1802 moesten, om reden van gedurige afwezigheid, ontslag nemen : Bernard Bouckaert, Jan Lippens, Frans Lippens, Frans De Keyser, André de Pauw, Frans D'Hooghe, Jan Verstraete en Josse Bauts. Ziehier de lijst van de municipalen te Waarschoot, gekozen uit een lijst van 100 meest-belasten van de gemeente «om chicane en discorde te vervijderen». Maar aldus waren de geringe lieden uitgesloten en dit brengt ons ver van de gelijkheid.

Flore Dusong droeg de titel van «maire». 16 thermidor XI werd hij ook voorzitter van de kantonvergadering : Waarschoot, Sleidinge, Oost-Winkel. Dusong was de vertrouwbare collaborateur, van wie de prefect getuigde, dat de eerste consul in hem vertrouwen stelde en hem verkoos tot kantonvoorzitter. De anderen hadden niet veel te zeggen. Ze mochten ja knikken en zwijgen. Het waren : Willem de Tollenaere, Jan de Meyer, Pieter-Frans vande Voorde, Jan-Frans Martens, Domien Bral, Jan Rogge, Marcus Mestdagh, Lieven Martens, Pieter de Pauw, Jaak de Becker, Jan Cromheecke, Joos Mortier, Joris Standaert, Frans Claeys, Charles de Neve, Frans de Groote, Jan van Vooren, Pieter vander Sluys, Pieter Verloock, Pieter de Pauw, Arnold de Meester, Joos Potvlieghe, J.-Bt. Lottefier, Karel Goethals, J.-Bt. Buyck. (1).

Bij het gerecht bleef Poppe als vrederechter, met 55 stemmen gekozen tegen 50 aan de Vlieghe en 36 aan Wttenhove. Samen met de hele rechterlijke wereld legde Poppe te Gent in de audientiezaal van het Gerechtshof, de eed van trouw af aan keizer en constitutie. Napoleon was immers keizer geworden en ontving 2 December 1804 de kroon van paus Pius VII. (2).

1 Januari 1806 werd de republikeinse almanak tot de geschiedenis verwezen : de Vlamingen waren er niet kwaad voor.

(1) Rijksarchief Gent : Modern Waarschoot, 16-17.

(2) Aantekeningen Poppe, bewaard in het Kerkarchief te Waarschoot. We maakten van deze nota's dankbaar gebruik.

Dusong herstelde kerk en pastorie. Aangezien de kerk over weinig of geen inkomsten beschikte, ontving de geestelijkheid een wedde uit de gemeentekas. Het stoelgeld kwam in voege. Dusong, die de kerkklok in 1799 had laten stuk slaan, zorgde nu voor een nieuwe en liet zijn eigen lof in het brons gieten. (3).

Pastoor Pauwels, geholpen door onderpastoor Nieuwe-laere, werkte ieverig aan de kerk. De beelden van St. Franciscus en St. Antonius uit de paterskerk van Eeklo, werden aan de pilaarboog van het hoogkoor geplaatst. De ingangen der kruisbogen werden afgeschaft en vervangen door ingangen aan de toren. Een altaar en een biechtstoel kwamen in elk van de zogezegde kapellen. Een dier autaren was getimmerd uit overblijfselen van het H. Graf, dat beneden de kerk aan de Noordzijde stond. De andere was aangeworven bij de paters Recoletten te Eeklo. Zij werden opgeknapt door meester De Baets van Evergem, die ook de autaren van O. L. Vrouw en St. Giselin vernieuwde. Een beste zwart ornament is aangebracht. In 1811 openden zusters Bernardinessen een school bij de kerk in het huis van de Wwe Wttenhove. (4).

De 85-jarige pastoor werd 6 Augustus 1812 begraven. Hij was een goed mens. 14 Januari 1814 werd Petrus-Jozef Resteleu van Geertsbergen, laatst pastoor te Moorsel, aangesteld te Waarschoot. Hij zorgde voor pastorie en hof.

De Fransen behaalden in Europa zegepraal na zegepraal. Maar oorlogsvoering eist mensenmateriaal. Daarom bleef de wet op de Conscriptie in volle werking.

13 Januari 1807 moesten de jongelingen, die in 1787 geboren waren, te Gent loten. Waarschoot had 109 ingeschrevenen, waarvan er 26 soldaat werden. Eenieder deed zijn best om als ziek of gebrekkig afgekeurd te worden. Kloeke gasten doken onder of deserteerden. Aldus werd nummer 62 de laatste man soldaat. Reeds 12 Mei had een tweede loting plaats : van 100 ingeschrevenen moesten er weer 26 oprukken. Maar de

(3) Aantekeningen Poppe, bewaard in het Kerkarchief te Waarschoot. We maakten van deze notas dankbaar gebruik.

(4) Nagelaten schriften van Vanderpoorten en Libert : bewaard in het kerkarchief te Waarschoot.

desertie nam geweldig toe. Een officiële lijst meldt 67 dienstweigeraars in 1807 en 36 in 1811.

31 Mei 1807 tekende Napoleon in zijn kamp te Finkensteen, de herbenoeming voor tien jaar, van vrederechter Poppe. (5).

10 Juni barstte de nieuwe klok, wanneer ze het jaargetijde inluidde van de ex-religieuze Monica Dhooghe. Het vorig jaar was de klepel gebroken bij het luiden over dezelfde afgestorvene. Het gemeentebestuur stemde 1100 fr. toelage tot herstel van de klok; maar dit edelmoedig gebaar werd door de Fransen geweigerd. Dusong nam ontslag en 17 Augustus nam Pieter Wttenhove het bestuur in handen. Hij liet de klok te Brugge hergieten door Jacob Dumerie en 27 Februari 1808 herhangen, nadat ze door de landdeken gewijd was. Dit jaar brak de rode koorts uit. De onderpastoors Jan Lauwers uit Hulst en Jan Bruyckers van Zaffelare stierven als slachtoffers van de plicht. De nieuwe onderpastoor, Amaat Bosman uit Overmere, werd ook aangetast, maar genas. Alsof de besmettelijke ziekte nog niet voldoende ellende bracht, zette een geweldige springvloed de polders van Oostende tot Antwerpen onder water. En de oorlog woedde immer voort. Gedurig werden de jongelingen uit de vroegere klassen opgeroepen en naar de slagvelden van Europa gestuurd. 500 nationale gardes uit de streek, waarvan 15 Waarschoters aan 26 stuivers daags, werden als arbeiders naar Zeeland en de Polders gestuurd. Het waren arme dompers, die om den brode meerbedeelden vervangen — zegt meier Wttenhove. (6).

De Oostenrijkse propaganda tegen Napoleon vond weerklank in de Nederlanden en de geheime weerstand onder het volk begon, aangewakkerd door de overreding en de aanhitsing van de anti-Fransgezinden. Maar Napoleon stond sterk. De landing van de Engelsen te Walcheren had grote weerslag op het volk, dat verbitterd was door de gedurige opeisingen, de zware lasten, de ondermijnende propaganda en koos openlijk partij voor de Engelsen. De Britten poogden Antwerpen te na-

(5) Aantekeningen Poppe.

(6) Aantekeningen Poppe.

deren, doch vruchteloos: Frankrijk stond sterk. In deze periode kende Waarschoot dan ook de last van gedurige inkwartiering.

Napoleon streefde de eigenliefde van zijn aanhangers door de herinrichting van het gulden Vlies, door het verlenen van adeltitels, destijds door de Republiek als misdadig afgeschaft. Aan het toppunt van de macht gekomen verbrak de keizer zijn huwelijk met Joséphine de Beauharnais en trouwde Marie-Louise, de keizersdochter van Wenen. (2 April 1810). Bij deze gebeurtenis verleende hij amnestie aan de deserteurs van vóór 1806 en aan de latere, mits hun regiment te vervoegen. Elk vrederecht mocht over 600 fr. beschikken om uit te reiken aan elk oorlogsinvaliede, die een deftig meisje huwde. Deze buitengewone plechtigheid werd te Waarschoot 6 Mei gevierd (de Zondag na beloken Pasen). Jacques-Frans Gijssels huwde Maria-Petronella Lacquet, ontving de premie en werd feestelijk onthaald op het gemeentehuis.

Napoleon en Marie-Louise brachten de wittebroodsweken in ons land door. Te Antwerpen, Gent en Brugge, hadden grootse feesten te hunner eer plaats. Terwijl Napoleon van uit Sas-van-Gent zeewaarts trok, reisde de keizerin door Waarschoot, 18 Mei 's middags, met groot gevolg en ontving er verse paarden. Langs Oostende reisden de echtelingen naar Parijs. Marie-Louise had de erflanden van haar voorzaten gezien!

Pas waren de vreugdevuren om de geboorte van een Franse kroonprins uitgedoofd of 28 Maart 1811 had een nieuwe loting plaats. Vele rekruten weigerden dienst. Daarom trokken vliegende brigades (10 gendarmes) naar ieder dorp, namen ouders en bloedverwanten gevankelijk mee naar Gent, tot de dienstweigeraars te voorschijn kwamen. Werden ze niet gevonden, dan kregen de ouders 1.500 fr. boët of werden de meubelen in beslag genomen. 16 Oogst was het jacht op nieuwe vaandelvluchtigen.

Hele viachtwagens aanverwanten werden weggevoerd, zelfs veldarbeiders. Twee Waarschoters, Van Durmen en Vandewalle, lieten zich vermurwen en meldden zich aan. 5 September had een nieuwe klopjacht plaats. Zeventig mensen uit de Weststaat werden opgesloten. Sinekingen bij meier en gendarmes baatten niet. De dorpers moesten maar zelf de ondergedokenen te voorschijn doen komen. Heel Waarschoot toog dan op zoek.

De zevende 's avonds werden een man van Adegem en twee vrouwen ingebracht, omdat men op het land, waar ze werkten, twee vlegels meer gevonden had, dan nodig waren voor de veldarbeid. En de komedie nam een einde... Maar de meier liep een berisping op, omdat hij niet genoeg iever betoond had in het opzoeken van de deserteurs en moest te Gent voor de prefekt verschijnen. (7).

Het hart van de dorpingen liep over van bitterheid in het besef van de onmacht tegenover het brutale geweld. Pastoor Pauwels bracht de gelovigen steeds dicht bij God. In zijn zielenijver vond hij steeds nieuwe gelegenheden om zijn mensen een hart onder de riem te steken. Zo liet hij Zondag 1 April 1810 de relikwie van het H. Kruis plechtig binnen de kerk brengen en 4 December 1811 de relikwie van Ste Barbara. In de nood zijn God en de heiligen de beste toeverlaat. De mensen hadden er deugd aan.

Napoleon en de keizerin maakten nogmaals een reis door de Nederlanden. Waarschoot werd gesust door het machtsvertoon van doortrekkende soldaten, wyl de levensduurte geweldig steeg. Toen zochten de mensen suiker in de bieten en stroop in de wortels.

Maar de lijsten van de belastingbetalers bleven des ondanks zorgvuldig bijgehouden. Onder de zwaarst-geschatte inwoners van Waarschoot vonden we :

Wttenhove, P. A., meier en notaris ; Beirmaert P. L., adjunkt-meier ; Bouckaert J. B., adjunkt-meier ; Bouckaert Theodoor, ontvanger ; Bouckaert Joos, brouwer ; Dupont P. J., chirurgijn ; Dusong Floris, notaris ; Van Waesbeke P. Fr., geneesheer. (4 Mei 1812). (8).

(7) Aangehaald door Poppe.

4 Nov. 1807 bedroeg het aantal onwilligen 51 met boeten van 500. 1000 of 1.500 f.r. ; 19 Nov. waren er 15 (R.A.G. — Waarschoot, modern archief 5). In het jaar 1813 was de levering per arrondissement aldus vastgesteld : Gent 106. Oudenaarde 70 ; Dendermonde 92 ; Eeklo 39 = 307. Het arrondissement Gent was volgens de vrederechten uitgetrokken : Kruishoutem 9 ; Deinze 8 ; Evergem 7 ; Gent N. O. 16 ; Gent Z. O. 16 ; Lochristi 8 ; Nazaret 7 ; Nevele 9 ; Oosterzele 10 ; Zomergem 10 ; Waarschoot 6. (R.A.G. Modern Waarschoot 5).

(8) Napoleon herbenoemde Bouckaert Jan-Bernard 14 April 1813.

Bernard de Vlieghe, wiens ster verbleekt was, maar toch nog het postje van politiecommissaris had weten te bemachtigen paste streng de verordeningen toe. Zo liet hij 875 tabaksplanten door de politie verwoesten, omdat de planters de schatting wilden ontduiken. Hij is de minst sympathieke figuur uit de Waarschootse collaborateurs geweest. (9).

Maar Dusong werd opnieuw meier !

Alhoewel Waarschoot 23 Februari 1813 nog 39 soldaten leverde, werden 13 Maart door de Senatus Consulte alle invaliede mannen onder de nationale garde of landwacht gesteld, ingedeeld in drie bannen : van 20 tot 26 jaar ; van 26 tot 40 jaar ; van 40 tot 60 jaar. De jonkmans van de klassen 1807-12 moesten onmiddellijk oprukken, want Napoleons leger vervroor in de ijsvelden van Rusland. De verzwakte Franse legers moesten aangevuld worden. Dan weerom manschappen en paarden geëist.

11 Jan. 1813 :

350.000 man : 100.000 uit de landwacht ;
100.000 uit de vroegere klassen ;
150.000 uit de klas 1814.

De meiers moeten daarenboven geld inzamelen tot het aankopen van paarden, zadels en oorlogsmateriaal. 8 April werden nogmaals 270.000 manschappen ingelijfd. De erewacht was ingesteld : 10.000 jongens uit de beste families, die zelf hun uitrusting bekostigden. Eindelijk vond men nog 90.000 soldaten van 20 tot 40 jaar, onder diegenen, welke zich vroeger hadden kunnen vrijkopen. Europa zag bloed en tranen. Maar ondanks alles, de terugtocht begon en natuurlijk ook de openlijke tegenstand. (10).

Bëgin Juli zond Napoleon een zekere Delabruë uit Dyon, om het Bisdom Gent te besturen. Wat geweldig protest uitlokte vanwege het kapittel en de seminaristen. De Fransen vonden niet beter dan de theologanten tot legerdienst te verplichten. Jan de Vuyst van Waarschoot, 19 Februari 1784 geboren, was slachtoffer van deze repressie. 250 landwachters uit Waarschoot

(9) R.A.G. — Modern Waarschoot 8.

(10) Aantekeningen Poppe.

werden naar Gorcum gezonden en Napoleon vroeg gedurig troepen, troepen... De nederlaag was onvermijdelijk geworden.

De katoenfabrieken sloten en de ellende trad in, nog vermeerderd door een strenge winter, door de onrust om de komende dagen, de geruchten van overgave, de aankomst van duizende gekwetsten. Ook liepen gewapende benden, Binders genaamd, het land af onder de mom van weerstand en plunderden te Gent, Aalter, Aarsele, Vinkt, enz. De Fransen haalden paarden op, koeien, zwijnevlees, stro... vroegen dubbele contributie; maar Gods uur sloeg.

15 Januari 1814 begon de aftocht van de Franse bureelratten en trad de regeringsloosheid in. Dit is het geschikt ogenblik voor de plundersaars en de botvierders van haat en wraak. Te Lichtmis wordt het staatsmagazijn leeggeplunderd in Eeklo. De furie slaat over naar de omliggende dorpen, ondanks het pacifiek optreden van de gematigde burgerij. Te Waarschoot werd alleen de veldwachter lastig gevallen door een gewezen vaandelvluchtige.

4 Februari waren de eerste kozakken te Gent en dezelfde avond nog reed een patrouille van 20 man, op lichte paardjes gezeten, Waarschoot binnen. Onder grote toeloop van een uitgelaten menigte boden Bernard Wttenhove, toekomstig burgemeester en Constantijn Joos, toekomstig notaris, erewijn aan bij de «Leest». Onder klokgelui kwamen de Russen tot vóór de pastorie, waar ze wijn weigerden van pastoor Resteleu, die ze opwachtte met de onderpastoors Boschman en De Martelaere en de ex-burgemeester P. A. Wttenhove. Ze reden verder tot de «Prins Kaerel» bij Pieter Verloock op de Keer, waar ze lustig aten en dronken onder de lieve attenties van de bevolking, die zelfs de paardjes kusten van blijdschap.

Brussel viel 1 Februari in de handen van de Verbondenen. 13 Februari verscheen de proclamatie van de gouverneur, hertog von Sachsen-Weimar en 18 Februari was beslist het land voorlopig te laten zoals het was. Het Keizerrijk stortte ineen en Lodewijk de XVIII^{de} werd koning van Frankrijk.

Napoleon was gevallen, maar het militarisme was niet dood. 2 Maart werd te Brussel het leger opgericht :

- a) omschrijving Brussel, onder baron van Poederlee;
- b) omschrijving Gent, onder bevel van kolonel van Paulis;
- c) omschrijving Namen, onder kolonel Dupont;
- d) omschrijving Mons, onder de hertog van Croy.

Graaf de Muray had het opperbevel.

Alexander, de keizer van Rusland, reed 29 Juli zonder soldaten door Waarschoot naar Gent, Antwerpen en zo door Holland naar zijn staten terug. De bevrijding kostte aan de gemeente 35.500 fr., plus opeising van paarden, geld, enz. Waarna Waarschoot nog bezoek kreeg van de Engelsen.

Nu begon de politieke strijd om de toekomst van het land. De geestelijkheid en de adel wenste het herstel van de oude rechten en de voorrechten onder Oostenrijks bestuur. Engeland wilde een staat, die bestand was Frankrijk een beetje in toom te houden. Bij beslissing van de Mogendheden werden Noord- en Zuid-Nederland verenigd onder Willem I van Oranje-Nassau. 18 Maart 1815 werd zijn proclamatie te Gent afgelezen en daarna op het platteland. De hereniging van de Nederlanden, gesteld buiten de wil en de wens van de belanghebbers, alleen om militaire en politieke noodzakelijkheid, was nochtans een gelukkige daad met verstrekkende culturele en economische gevolgen; ware het niet geweest dat het twintigjarig verblijf van de Fransen in België de administratie zo zeer vernieuwd en doordoesemd hadden met Franse geest, dat de twee delen van het Nederlandse volk van malkander vervreemd waren. Het taalgebruik moest natuurlijkerwijze Nederlands zijn en wat zien we? In 1921 is de hoofding van de Waarschootse brieven nog Frans; de palmares van de lagere school te Eeklo, Frans; een verzoekschrift uit Waarschoot aan de arrondissementscommissaris, Frans in 1845; het gemeentezegel Frans in 1851. (11). De verfranse bureaucratie heeft het Hollands bestuur ondermijnd. Het was ook verkeerd de fonctionnarissen, die Frankrijk gediend hadden, in hun betrekking te houden. Want het zijn zij, die een regiem in leven houden, niet de reglementen, of wetten. De voertaal in de administratie bleef Frans, omdat de bedienden zich niet behoorlijk in hun moedertaal konden uitdrukken. Men kan daarover jammeren of er zich in verheugen :

(11) R.A.G. — Modern Waarschoot : uit verschillende bundels.

maar het is onomstootbaar onnatuurlijk en onrechtvaardig tegenover de gemeenschap.

Als we zien dat Flore Dusong, opgevreten van het flerecijn gevraagd wordt in functie te blijven om Waarschoot te besturen, kunnen we een gevoel van weerzin niet onderdrukken. De zoon van de Opbrakelse schoolmeester was griffier onder het Oostenrijks bewind, vlucht onder de omwenteling, keert terug in 1791, wordt leider in Waarschoot onder de Republiek, onder het autoritair regiem van Napoleon en waagt het nog Willem I te dienen. Zo waren er duizenden en nog duizenden Dusongs in Vlaanderen. Jongeren in jaren speelden verder een rol in de Nederlanden en ware trouwe dienaars van Leopold in 1831. Op een eed van trouw min of meer kwam het bij die mensen niet aan. Zoals in andere gemeenten was de Franse tijd het moment voor de arrivisten en postjesjagers zonder bekwaamheid, maar met een dosis kruiperigheid behept voor de meesters, die betaalden. En het zijn altijd zulke mensen, die de mond vol hebben van vaderlandsliefde en civisme!

Nu meende eenieder dat een duurzame vrede gekomen was. Maar Napoleon, die op Elba afgezonderd was, kwam triomfantelijk terug naar Parijs. Lodewijk XVIII, die het Franse volk heropvoeden moest, snelde in dolle vlucht door Waarschoot en zocht heil en weerstand in de Veldstraat te Gent. 1 April had hier een onstuimige loting plaats. De nieuwe regering vroeg 1 soldaat op 100 zielen, wat voor Waarschoot 52 man bedroeg. De burgerwacht moest opnieuw optreden en meer dan 100 Waarschoters waren verplicht te arbeiden aan de versterking van Gent. 18 Mei trok prinses Marie-Thérèse, echtgenote van hertog d'Angoulême door de gemeente.

18 Juni had de beruchte slag van Waterloo plaats, gewonnen dank zij het snel ingrijpen en de vastberadenheid van de Belgen.

24 Augustus kregen de Nederlanden een nieuwe grondwet en 21 September ontving Willem I de hulde van zijn onderdanen te Brussel.

Bernard Wttenhove, zoon van oud-griffier Martinus, werd de burgemeester onder het nieuw regiem. Hij was gehuwd met Victoria Wieme en woonde op de Staecte-vijver.

Frans-Willem Poppe, de tweede vrederechter te Waarschoot, bleef in functie tot 1833. Zijn zoon Florentijn-Ghisleen volgde hem op.

Waarschoot behield ook het enregistrement en door de beslissing van bisschop Falot de Beaumont, kwam in 1803, Waarschoot onder de dekenij Eeklo. Willem de Smet en Petrus de Vos waren pastoor te Waarschoot en deken van het district Eeklo.

A. CASSIMAN.

BIJLAGE

Onder al de figuren, die optreden tijdens het Frans beheer te Waarschoot, verdienen de gebroeders de Smet een bijzondere melding.

Karel de Smet, paardemeester, overleden te Waarschoot 20 November 1819 in de ouderdom van 85 jaren, was gehuwd met *Livina-Isabella D'Hooge*, overleden 21 Januari 1812, 66 jaar oud. Ze hadden samen acht kinderen, drie jongens en vijf meisjes.

De oudste zoon, *Willem de Smet* is te Waarschoot geboren 5 December 1770. Priester gewijd in 1796 werd hij professor in de rethorica en subregent in de Lelie te Leuven. In de besloten tijd kwam hij naar huis en oefende in 't geheim zijn geestelijke bediening uit. Onderpastoor te Waarschoot in 1802, onderrichte hij de jongens, die meenden tot het priesterschap geroepen te zijn. 10 Maart 1808 benoemde Mgr. de bisschop van Gent Willem de Smet tot superior van het klein Seminarie te St.-Niklaas. Dit klein seminarie, in het oud Recoletterklooster geopend, werd afgeschaft bij decreet van 15 November 1811 en Willem de Smet werd onderpastoor te Sleidinge en pastoor te Izegem in 1813. Pastoor-deken in Waarschoot 1829 werd hij vicaris-generaal en deken van het kapittel in St. Baafs 1836 en stierf te Gent, de 26 Februari 1849.

De derde zoon, *Bernard de Smet*, is te Waarschoot geboren 12 Februari 1774. Hij studeerde bij zijn broeder en volgde later de humaniora bij de paters Augustijnen. Belet in de studie en slecht van gezicht bleef hij onder het Frans beheer thuis en oefende zich als schrijnwerker. Na het concordaat opende Ber-

nard een school te Gent, voor jongens die wensten priester te worden. Mgr. de bisschop nam zijn leerlingen over en benoemde hem tot leraar aan het Seminarie. Na 8 jaar sloot dit gesticht door de inmenging van Napoleon. Eens Napoleon gevallen zette Bernard het werk, door zijn broeder in St.-Niklaas begonnen, voort en werkte aan het St. Barbaracollege. In 1815 werd hij, op aanraden van de bisschop, priester en professor in de Heilige Schrift aan het groot Seminarie te Gent. Flink predikant zijnde, kreeg hij het aan de stok met de Hollandse regering, dook onder te Izegem bij Willem en hielp vandaar uit de unie van katholieken en liberalen tot stand komen. Om wille van zijn flauw gezicht leefde hij afgetrokken in het Crombeen, dat hij op eigen kosten herbouwde en op vaste voet bracht. Hij stierf aldaar onverwacht 28 April 1842. Na zijn afsterven zette Willem de aktie van zijn broeder Bernard in het Crombeen voort en werkte ijverig aan de uitbreiding van de congregatie.

Karel de Smet had ook een dochter *Maria-Thérésia*, die 15 Juni 1852 overleed in de ouderdom van 64 jaar. Zij ging een huwelijk aan met *Florentinus-Guislenus Poppe* en had negen kinderen.

Aldus is het te verklaren dat de aantekeningen van vrede-rechter Poppe in de pastorie te Waarschoot zijn terecht gekomen. Ongelukkig zijn de nota's over de troebele tijd uit het boek gescheurd. Het ware goed dat de gedachtenis van de familie de Smet te Waarschoot in ere bleef.

Meer bijzonderheden over de gebroeders de Smet kan men vinden in *Biographie nationale*, Vp. 731/3; in de *Geschiedenis van het klein Seminarie te St.-Niklaas* en in de *Historische schets van het gesticht der E. Z. Franciscanessen Crombeen*, door E. Soens, 1915.

DE LAATSTE DUINHEER IN OOST-VLAANDEREN

De Abdij van Ter Duinen bezat langs Ter Doest om, verscheidene eigendommen, in het Noorden van Oost-Vlaanderen aldus de hofstede genaamd *Groot Burckel* op Maldegem, Oedelem en Knesselare (groot 1128 gemeten 243 roeden), de «*Pullemersch*» in de parochie van Maldegem in de «*Cleytsche Biest*» onder de watering van Slependamme (groot één gemet één lijne); het *Uiland* in de parochie van Sint-Jan-in-Eremo aan de Oostzijde van «*Den Cockuyt Polder*» (groot 2 lijnen 38 roeden). De traditie wil dat de grote abt Crabbe vandaar afkomstig was en dat het ook was het stamland van de grote edelsmidfamilie Crabbe, waartoe de maker van de rijve van het H. Bloed behoort. Bovendien had de abdij in de Capellepolder op de parochie van Boekhoute het stuk land genaamd de «8 gemeten en half», alsook de tienden van de Zuidoosthoek van de polder van Beoosterede gelegen op de parochiën van Sint-Laureins, Sint-Laurens-ten-Blokke en Sint-Jan-in-Eremo.

Aldus is het uit te leggen dat de laatste Duinheer, Pater Nicolaas De Roover, afkomstig van *Oost-Eeklo*, binnentrad in de abdij van Ter Duinen te Brugge, als religieus. Toen hij na de Franse omwenteling alleen overbleef heeft hij met de inkomsten van de reusachtige geredde goederen van de abdij veel goede werken gedaan in die streek. Dit kan men vernemen uit zijn *Handboeck van betaelynghe begonst ten jaere 1817* (privaat archief).

Hiervolgen de uitgaven met datum en bladzijde van het handboek :

1821 Maerte 19

Betaelt aen den heer pastor van Oostecloo over exoneren een misse voor de overledene confraters met uytdeylinge van brood voor den aermen te saemen (blz. 41). 1-9-6

1821-Xber

Betaelt aen den heer pastor van Oostecloo tot coopen van swarten pelder de somme (blz. 49). 16-10-9

1823-april

Betaelt aen Livinus Buysse landsman tot oostecloo de somme van twee hondert ponden grooten vlaems courant voor welke hij moet doen celebreren door den pastor van oostecloo dertigh jaeren naer volgende alle jaeren twaalf gesongen missen en twee maenden met uytdelinge van 20 brooden van ses stuyvers ider aen de dischgenoten van oostecloo bij acte door hem onder-teekent waervan eenen rust in de archiven van de pastorije oostecloo (blz. 66). 200-0-0

1824-Maerte

Betaelt aen J. Rossignol Coperslaeger over maeken en deksel voor de vonte van de kerke van Oostecloo voor gifte aldaer gedaen bij specificatie en acquit de somme van (blz. 74). 6-8-0

1824 7ber 30

Betaelt aen Frans Lefebure over leverijng van een marbel vonte voor de parochie van Oostecloo met eenige steenen bij specificatie en acquit (blz. 78). 17-12-0

1824 7ber 30

Betaelt aen pastor van Oostecloo tot herstellen van der orgel de somme van (blz. 79) 18-7-6

1825 8ber 24

Aen joannes van vynckt eene gesongen misse in kerke van Oostecloo voor de overledene heeren en weldoeners van de Abdije van Duynen in Brugge voor eenen termijn van vijftieng jaeren te beginnen met het jaer 1826 het slijppendium van de missen bedragent saemen L. 5-10-0 gr. het restant tot acht ponden bedraagt L. 2-10-0 gr. welke hij jaerlijckx moet geven aen dismeesters van Oostecloo om dese somme uyt te delen aen de bedeckte aermen waervan de dismeesters geene rekenijng moeten doen in disch rekenijng dus de somme jaerlijcks bedraegt L. 8-0-0 gr. waermede sal de somme gerembourseert sijn in den termijn dus de somme (blz. 86) 200-0-0

1826-July 12

Betaelt aen den heer pastor van Oostecloo over maeken eene nieuwe vaene of standaert voor de kerke de somme van (blz. 93) 17-0-0

1831 7ber 31

Betaelt aen J. Rossignol coperslaeger over maeken ses candleaere voor de kerke van Oostecloo bij specificatie en acquit (blz. 235) 100-0-0

Het is dan ook terecht dat de kerk van Oostekloo de gedachtenis bewaart aan Pater De Roover door het opschrift achteraan het onderdeel van het altaar : «Cadeau van den eerw. heer Nicolaus De Roover laetsten religieus der abdije van Duynen overleden te Brugge den 23 Maerte 1837».

Sleidinge moet iets te maken hebben met Bernardus De Reu, een van de overblijvende moniken gestorven in 1821 ; de kerk krijgt een zeer grote som :

1821 July 11

Betaelt aen J. Bernardus de Reu over te doen exonoreren drij gesongen missen 's jaers ten tijde van dertig jaeren voor de ziele van dheer Michael de Reu en sijne confraters door den pastor van Sleydinge met uytdelinge van 20 brooden van Schellijngen op ider dag naer de misse voor den aermen te saemen de somme van bij acte van obligatie (blz. 45). 122-13-4

De pastoor van Assenede kende de weg naar die weldoener :

1832

Betaelt aen Eerw. heer pastor van Assenede tot vervoorderijng van sijne aermeschole de somme van (blz. 242) 7-7-0

1822 8ber 31

Betaelt aen Bernardus de Schepper de somme van drijhondert dertig ponden sesttien schellyngen en vier grooten over te doen exonoreren den tijd van 31 jaeren in gesongen missen op drij differente prochien te weten Oostecloo Assenede en Bassevelde bij acte (blz. 60). 30-16-4

Benevens Bassevelde krijgt ook Hansbeke zijn deel en het is zeer groot :

1822 July 25

Betaelt aen Liven van de Walle tot hansbeke over te doen exonoreren twintig jaeren naer een volgende vier gesongen missen s jaers met uytdeelen van 30 brooden en ses stuyvers ider bij acte van obligatie de somme van in de maend meye 40 tarwe (blz. 58) 175-0-0

Oost-Vlaanderen genoot nog van de weldaden van Pater Nicolaas : voor armere jongens uit het Noorden van die gouw alsook voor die van Brugge en de omgeving van Nieuwpoort-Koksijde gaf hij jaarlijks bijstand aan het Seminarie van Gent. Bovendien was er een bijzondere stichting. Ook het Bisdom werd gesteund :

1823 Meye 16

Betaelt aan J. de Buck de Mol de somme van vier hondert ponden gr. wisselgelt voor welke hij voor eenen termijn van 20 jaeren naer een volgende aen het seminarie van Gendt jaerelijcx betaelen moet in de maend van 7ber de somme van vier en twintig ponden grooten vlaems courant gelt tot dat den termijn den welken begint 1800 drijentwintig ten eijnden is soo blijkt uyt den act door hun onderteeken van welke twee ackten een is berustende in de archiven van het seminarie tot Gendt dus alhier de somme in vlaems courant gelt (blz. 66-67) 466-13-4

1821 July 20

Betaelt op de voiage naer gendt met teire bareergelt drijnckgelt voiture en peird te saemen 6-12-6

1821 July 22

Betaelt aen de heeren vicarissen van het bisdom van gendt bij den gratuit voor de lasten te betaelen van hun rechtveirdig gewonnen proces tegen het gouvernement (blz. 45) 108-3-7

Reusachtige sommen gaf hij aan zijn confrater van Sint Bernard als «don gratuit» ondermeer jaarlijks aan Frater Ludovicus Crevits Religieus van de abdij van Waarschoot.

A. LOWYCK, pr.

St. Andries Brugge, 29-1-1952

SPROKKELING

OPRICHTING VAN EEN SCHANDPAAL TE HANSBEKE

Actum xvijen Julij 1715 ter maenijnghe van dheer Jacques de broucx Bailliu ten ouerstaen & kennisse van Joos Cocquyt, adriaen de Vreese & Jan van Wassenhoue mannen van leene midtsgaeters Pieter de Cuyper, Burchmeestere, Gillis Cornelis, Jan van Wassenhoue, Carel de buck, Lieven van den Bossche, Jan speeckaert & Carel de Cuyper, Schepenen der prochie heerelijckhede & vierschaere van Vinderhaute & meerendre met datter toebehoort.

Ten voornoemden daeghe ons getransporteert hebbende binnen hansbeke ter deser heerelijckhede van vinderhaute ende meerendre, Ten effecte van te planten vuijten naeme van Jor. Guillaume Le Poijsre heere van vinderhoute meerendre Bel-

seele erckeghem e. a. een sijn pellerijn met sijne waepen daerbouen ende de gone van sijne geselnede vrouw Jsabelle Therese Wauters fa. Jor. Philippe francois Wouters In sijn Leuen Heere van vinderhaute meerendre Belseele volckeghem e. a. soo ist dat wij verclaeren soo wij doen bij desen, bij ende present geweest te sijn, soo wanneer aldaer tvoorseyde pellerijn Js geplandt geworden. Ten ansien van een Jder ontrent den middagh op den houck van dhofstede van Christoffel de muijnck met consorten Jeghens den houck van het kerckhof van de prochiale kercke van tvoomomde hansbeke, den voetweghel daer tusschen leedende op de straete streckende lancx het kerckhof op de straete naer de smesse ende den meulen van tvoom. Hansbeke, ende anderssints naer het huys daer Jeghenwoordigh woont dhr. francois Jde griffier der voorseyde prochie van hansbeke. Bij dien hebben dese respectivelijck In kennisse der waerheyte ondertieeckent daete ut supra. Waeren ondertieeckent De Broucx, J. Cocquyt, adriaen de vreese, jan van wassenhoue, pieter de Cuyper, 1715, Gillis Cornelis, Carel de Buck met tmerck van Ln. van den Bossche, fs. Jooris, met tmerck van Jan speeckaert fs. Jans, Carel de Cuypere & als greffier P. Wieme.

De heerlijkheid Vinderhoute strekte zich uit over Vinderhoute en had enclavementen (ingesloten rechtsgebieden) o. a. onder Evergem (Belzele), Lovendegem (Oostveld, Appenvoorde), Drongen (Noordhout), Waarschoot (Voorde), Zomergem (Kruisstraat), Hansbeke (Reibroek), Sleidinge (Holeinde), Zaffelare, Mariakerke, Landegem, Wachtebeke. In al deze parochies noemde men die ingesloten gebiedsdelen van de heerlijkheid Vinderhoute het Gaverse, naar de heren van Gavere, die aanvankelijk deze heerlijkheid bezaten. Hiernaast bestond nog de gelijkgeschakelde heerlijkheid Merendree onder dezelfde heer. Blijkbaar vond de heer het dus noodzakelijk in zijn enclavement te Hansbeke, zijn heerlijke rechten duidelijk te demonstreren door het planten van zijn schandpaal met wapen. Dit was immers het uiterlijk symbool van zijn rechtsmacht.

Rijksarchief te Gent, fonds Vinderhoute, nr. 110 f°. 268 r°.
register van Ervingen en Ontervingen.

A. DE VOS.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN RONSELE

door Maurice Ryckaert.

Gent, Drukkerij A. Cosyn-Minne, 1950, 157 blz. ill.

Ronsele, het liefste dorpje van het Meetjesland, heeft nu ook zijn geschiedenis. De schrijver is een man uit de streek, dat leren wij aanstonds uit de tekst. Hij geeft ons eerst een aardrijkskundige beschrijving van Ronsele, dan volgt een geschiedkundig overzicht, een hoofdstuk over de heerlijkheid van Ronsele, over de bevolking, het bedrijfsleven, het onderwijs, de kerk, de pastoors van Ronsele en andere verdienstelijke inwoners, en om te sluiten een beschrijving van de merkwaardigheden en de verenigingen te Ronsele.

De Potter en Broeckaert worden door de talrijke monografieën die heden ten dage over onze dorpen verschijnen, ver in de schaduw gesteld. Nochtans, hun werkwijze en de indeling van tekst wordt nog steeds nagevolgd. Dit zien wij hier ook in dit werk over Ronsele. Maar overigens worden hun fouten op een afdoende wijze weerlegd, zo b. v. de verwoesting van de kerk door de beeldstormers en de heropbouw door de mildheid van de Adomes. De schrijver van dit boek over Ronsele heeft ons veel belangrijke details kunnen geven over zijn dorp omdat hij het kerkarchief grondig bestudeerd heeft. De twist tussen de heer van Ronsele en de pastoor van Oostwinkel b. v. de «hermytage» van broeder Clardijn in het begin van de achttiende eeuw, het avontuur van pastoor De Grave die een houtdief wilde terecht wijzen, dat zijn allemaal feiten die ons een beeld helpen vormen over het volksleven op het platteland.

Over het kasteel te Ronsele krijgen wij ook een uitvoerige beschrijving. Bij dat kasteel hoorde ook een ijskelder en dat zal drs R. van den Abeele interesseren. In «Ons Heem» vroeg die heer immers inlichtingen over ijskelders.

Alle werken hebben hun tekortkomingen, sommige hebben er veel andere hebben er minder. Ik b. v. had graag iets meer vernomen over het Goed ten Broeke en over de heerlijkheid Pilkem. Andere lezers zullen aanmerken dat een kaart ontbreekt in dit werk.

Wij gaan ons echter niet bezighouden met het boek van de heer Ryckaert na te pluizen om alle fouten en tekortkomingen aan het daglicht te brengen. Wij moeten integendeel zeggen dat dit werk over Ronsele gemakkelijk leesbaar is, zelfs voor de gewone man. En dat het een aanwinst is voor de kennis van het Meetjesland.

D. Verstraete.

HET PRINSENGOED TE KNESSELARE EN DE HEERLIJKHEID VAN HET KNESSELAARSE TE OEDELEM,

door D. Verstraete en A. Ryserhove.

Eeklo, Drukkerij Willems, 1951, 16 blz. geïllustreerd met twee foto's en een kaartje buitentekst.

Wanneer wij dat brochuurtje naslaan vinden wij op de eerste bladzijde, enigszins als verklarende ondertitel : «Oude Hoevenreeks». Schrijvers hebben dus blijkbaar een werk van lange adem op het getouw. Als voorloper hiervan, bespraken wij in ons voorgaande Jaarboek, het ander werkje van de heer Verstraete, toen in samenwerking met E. H. De Smet, «De Proosdij van Papingo te Maldegem». Daarin stelden wij voorop dat er, indien met dergelijke monografieën kon voortgegaan worden, een flinke stap zou voortgezet worden in de economische ontginningsgeschiedenis van onze streek.

Onze beide medeleden de heren Verstraete en Ryserhove zijn dus inderdaad deze weg ingeslagen. Wij kunnen niet anders dan hun initiatief van harte toejuichen, temeer daar beiden niet aan hun proefstuk zijn en hun sporen als doorwinterde vorsers reeds verdiend hebben.

Wijden wij thans enkele woorden aan de publicatie zelf. De ietwat omslachtige titel laat nochtans aan duidelijkheid niets te wensen over. Allereerst is hier sprake over het Prinsengoed zelf.

Dit domein dat tot 1761 rechtstreeks aan het Centraal-heerlijk gezag — de Vorst, de «Prins» — toebehoorde ligt op de grens van Oedelem-Knesselare, tevens grens van West- en Oost-Vlaanderen.

Historisch vormde het de grens tussen twee kasselrijen : het Brugse Vrije en de Oudburg, tussen de heerlijkheden van het Knesselaarse en het Land van de Woestijne. Meteen weze de lezer ook duidelijk ingelicht over het tweede lid van de titel : de heerlijkheid van het Knesselaarse te Oedelem. Waarschijn-

lijk heeft het aan de schrijvers heel wat moeite gekost dit kluwen te ontwarren. Op zichzelf genomen immers kan de naam het Knesselaarse de buitenstaander allicht op een dwaalspoor leiden. Het betreft hier immers geen heerlijkheid te Knesselare zelf. Het nauwkeurig getekende kaartje toont ons aan, dat die heerlijkheid volledig onder Oedelem ging en dus onder het Vrije ressorteerde.

Dit gezegd zijnde kunnen wij ons een betere gedachte vormen over de ligging van het Prinsengoed zelf in dit grensgebied.

Oorspronkelijk opgericht in het Vrije, (Oedelem) verhuisde het later naar de Oudburg (Knesselare). Het maakte dan ook de tribulaties mee van elk grensgebied : voortdurend werd het een bron van betwistingen tussen de naburige heren. Zijn lange geschiedenis, vanaf 1374 geattesteerd, illustreert dit overvloedig. In dit afgelegen gebied woedden de Geuzentroebelen zeer hevig. Wij zien hoe vanaf 1588 tot 1599 de hoeve, zoals trouwens gans die streek volledig onbewoond was. Zo vertellen de schrijvers aan de hand van veel belangrijke bijzonderheden ons de geschiedenis dezer hoeve tot op heden.

Hoewel de inhoud op degelijk vorsingswerk berust, komt ons de vorm bijwijlen een beetje stroef voor. Ergens botsten wij nog op een paar germanismen zo op blz. 7 «bestatigen» voor «bevinden».

Het lettertype is zeker wat te klein en vraagt van de lezer wel wat onnodige inspanning. Het brochuurtje komt er dus zeer bescheiden voor. Dit zijn natuurlijk slechts details van zeer ondergeschikt belang, die aan de degelijkheid van het werkje geen de minste afbreuk doen.

Wij feliciteren er onze beide medeleden nogmaals van harte om, en verbeiden met ongeduld het tweede nummer van de aankondigde reeks.

A. De Vos.

DAVIDSFONDS EVERGEM 1927-1952 — *Jubileumboek met De Geschiedenis van Evergem in Vogelvlucht*, door A. De Vos. — Maldegem, Drukkerij Standaert-Van Steene, 1952, 144 blz., geïllustreerd met 12 foto's en tekeningen. Prijs : 50 fr. — Uitgave Davidsfonds Evergem.

Bij het ter perse gaan van dit jaarboek verscheen te Evergem, ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Davidsfonds een «Jubileumboek 1927-1952».

Het leeuwenaandeel van dit boekje is van de hand van de ijverige plaatselijke vorser A. De Vos, tevens secretaris van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.

Na de inleidingen en verslagen die rechtstreeks de werking van het Davidsfonds aangaan, wijdt Mr. De Vos een 100-tal bladzijden aan «De Geschiedenis van Evergem in Vogelvlucht». Niettegenstaande de bescheidenheid van titel en opzet is deze bijdrage een merkwaardige aanwinst voor onze plaatselijke geschiedschrijving. Immers, het geldt hier niet een samenvatting van gekende gegevens, maar een eerste samenvatting van jarenlange vorsingen.

Schrijver heeft zich zeer handig weten los te maken van de voor Oostvlaamse vorsers vaak drukkende erfenis van F. De Potter en J. Broeckaert's Geschiedenis. Bij het lezen van de zeven vlot geschreven kapiteltjes komt men spoedig tot het besef dat hier degelijk werk is gepresteerd : ruim opgevat plan, grondig onderzoek van de bronnen, zin voor het detail in het raam van de synthese.

De geduldig toegepaste toponymische methode is zeer vruchtbaar gebleken, vooral in verband met de vroegste geschiedenis (Frankische landname) en de geschiedenis van de landbouw. Een bijzondere vermelding verdient ook de oorspronkelijke behandeling van de veelal verwaarloosde Franse tijd.

Wij wensen dat de historicus de uitgebreide «Geschiedenis van Evergem» die hij op het getouw heeft, spoedig moge verwezenlijken.

E. D.

LEDENLIJST
(Afgesloten op 10 Juni 1952)

STEUNENDE LEDEN

MINISTERIE VAN OPENBAAR ONDERWIJS, SCHONE KUNSTEN
KONINKLIJKE COMMISSIE VOOR MONUMENTEN EN LAND-
SCHAPPEN

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIE
BIBLIOTHEEK DER UNIVERSITEIT TE BRUSSEL
BIBLIOTHEEK DER RIJSUNIVERSITEIT TE GENT
BIBLIOTHEEK DER UNIVERSITEIT TE LEUVEN
BIBLIOTHEEK DER RIJKUNIVERSITEIT TE LUIK
PROVINCIEBESTUUR VAN OOST-VLAANDEREN
GEMEENTEBESTUUR VAN ADEGEM

BASSEVELDE

EEKLO

EVERGEM

KLUIZEN

LEMBEKE

SINT-LAUREINS

WAARSCHOOT

ZOMERGEM

INGENIEUR GEORGES VAN DAMME, EEKLO

LEDEN

Mijnheer E. van ACKER, BASSEVELDE

Dr. Med. K. van ACKERE, GENT

Mevrouw G. BAELDE-ROEGIERS, EEKLO

BIBLIOTHEEK AALST, Stads-

AALTER, Parochiale-

ADEGEM, Parochiale-

ANTWERPEN, Stads-

BASSEVELDE, Parochiale-

EEKLO, St. Vincentius à Paulo-

EEKLO, Willemsfonds-

EVERGEM, Belzele

EVERGEM, Centrum (St. Christoffels-)

EVERGEM, Doornzele-Terdonk

EVERGEM, Kerkbrugge-Langerbrugge

BIBLIOTHEEK EVERGEM, Wippelgem
GENT, Stads-
KNESSELARE, Parochiale-
KORTRIJK, Stads-
LEMBEKE, Parochiale-
LOKEREN, Stads-
LOVENDEGEM, Parochiale-
MALDEGEM, Gemeentelijke-
MECHELEN, Stadarchief
MIDDELBURG, Parochiale-
RONSELE, Parochiale-
ST.-JAN-IN-EREMO, Parochiale-
SINT LAUREINS, Parochiale-
SINT MARGRIETE, Parochiale-
URSEL, Parochiale-
WAARSCHOOT, Sint Ghislenius-
WATERLAND-OUDEMAN, Klooster-
WATERVLIET, Parochiale-
WONDELGEM, Volksboekertj
ZOMERGEM, Parochiale-

BOEKHANDEL ARTES, Gent
DEMEESTER, Brugge
PARSIFAL, Aalst
SCHOUTTEET, Eeklo
STANDAARD, Gent
VERBEKE, Brugge

Mijnheer O. BOONE, Lembeke

Eerwaarde Heer BOUSSEN, Eeklo

Mijnheer M. BOVYN, Sint Gillis-Dendermonde

Mijnheer A. BOUTE, Gent

Advokaat R. van BRABANDT, Eeklo

Mijnheer R. van den BROECKE, Aalter

Mijnheer J. van den BULCKE, Eeklo

Mijnheer F. BULTÉ, Waarschoot

Architect K. van CAUWENBERGHE, Eeklo

Mijnheer M. CEULENAERE, Sint-Jan-in-Eremo

Dr. Med. J. CIETERS, Wondelgem

Mijnheer E. CLAEYS, Zomergem

Mijnheer J. van CLEEMPUT, Brasschaat

Mijnheer P. van CLEEMPUT, Adegem

Mijnheer F. de CLERCQ, Evergem
 E. H. J. COLPAERT, Zomergem
 Mijnheer A. de CRAENE, Waarschoot
 Mijnheer R. CROMHEECKE, Maldegem
 Mijnheer F. van DAELE, Sint Amandsberg
 Dr. Med. L. DAENINCK, Wondelgem
 Mijnheer R. DAUW, Gent
 Mijnheer G. DAUWE, Eeklo
 Dr. Med. P. DELEU, Eeklo
 Mijnheer B. DHANENS, Lembeke
 Meijuffer E. DHANENS, Eeklo
 Ir. G. DHANENS, Bassevelde
 Meijuffer G. DHANENS, Watervliet
 Mijnheer A. ENGELS, Eeklo
 E. H. L. EYKELBERG, Herdersem
 GEMEENTEBESTUUR AALTER
 BOEKHOUTE
 LOVENDEGEM
 OOST-EEKLO
 RONSELE
 SLEIDINGE
 URSEL
 WACHTEBEKE
 WATERVLIET
 Mijnheer M. GILLEMAN, Zelzate
 Mijnheer M. GOETHALS, Eeklo
 Dr. Med. A. HAEMERS, Eeklo
 Meijuffer A. van HECKE, Maldegem
 E. H. R. van HOECKE, Evergem-Wippelgem
 Mijnheer J. van HOESTENBERGHE, Maldegem
 Meijuffer M. van HOOTEGHEM, Lembeke
 Mijnheer N. KERCKAERT, Bassevelde
 Z. E. H. L. de KEZEL, President Groot-Seminarie, Gent
 Professor Dr. R. LEMAIRE, Leuven
 Mijnheer O. LIPPENS, Lembeke
 Mijnheer J. MAHY, Wondelgem
 Mijnheer M. MEGANCK, Zomergem
 Mijnheer E. METTENANXT, Bellem
 Mijnheer A. de MEYER, Evergem
 Mijnheer A. de MULDER, Watervliet

Mijnheer G. de MOOR, Gent
 Mijnheer R. de MUYTER, Ussel
 Apotheker G. NOË, Deinze
 E. H. J. NOLLÉ, Eeklo
 Advokaat G. NUYTINCK, Evergem
 O. L. VROUW-TEN-DOORN, Normaalschool, Eeklo
 E. H. R. ORLENT, Gent
 Mijnheer P. PANIS, Lembeke
 Mijnheer A. PAUWELS, Deinze
 Mijnheer R. PIETERS, Zomergem
 Mijnheer C. PLAETINCK, Evergem
 Mijnheer F. van de POELE, Watervliet
 Mijnheer M. RYCKAERT, Zomergem
 Apotheker P. RYCKAERT, Zomergem
 Mijnheer A. RYSERHOVE, Knesselare
 Mijnheer A. de SCHEPPER, Evergem
 Mijnheer H. de SCHEPPER, Evergem
 E. H. SCHOORMAN, Zomergem-Beke
 ST. GEROLFSINSTITUUT (Middelbare School), Aalter
 E. H. G. DE SMET, Maldegem-Kleit
 E. H. J. DE SMET, Boekhoute
 E. H. M. STEEL, Eeklo
 Kant. Insp. M. STEELS, Gent
 Mijnheer A. STEYAERT, Evergem
 Meijuffer D. STEYAERT, Ussel
 E. H. R. STOCK, Waarschoot
 Mevrouw A. STRYMÉS-BOELEN, Eeklo
 Z. E. H. van der SYPT, Lotenhulle
 Mevrouw E. TIELEMAN, Mariakerke
 Mijnheer A. TOURNY, Eeklo
 Mijnheer J. VANDEVEIRE, Gent
 Mijnheer M. van VEERDEGEM, Waarschoot
 Dr. Med. G. VERDEGEM, Zomergem
 Mijnheer G. VERHASSELT, Eeklo
 E. H. R. VEREECKE, Eeklo
 Mijnheer A. VERHOUSTRAETE, Aalter
 Mijnheer J. VERSCHAFFEL, Wondelgem
 Meijuffer A. VERSTRAETE, Ussel
 Mijnheer D. VERSTRAETE, Assebroek
 E. H. R. VERWILST, Eeklo

E. H. J. VERWULGHEN, Eeklo

E. H. A. VIAENE, Brugge

Mijnheer A. de VOS, Evergem

RUILDIENST

Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent

Oudheidkundige Kring van het Land van Waas

Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde

Kunst- en Oudheidkundige Kring van Deinze

Culturele Kring van Zottegem

Kring voor Geschied- en Oudheidkunde van Ronse

Heemkundige Vereniging «Het Land van Aalst»

Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant («Eigen
Schoon en De Brabander»)

INHOUD

	Blz.
P. RYCKAERT. In Memoriam Dr. Tieleman	5
Dr. E. DHANENS. «Ter Kruisen» Kaprijke	9
A. DE VOS. <i>Sprokkeling</i> . Nog over oude munten en hun waarde . . .	23
A. DE VOS. Over Evergemse Herbergen en hun benamingen . . .	25
D. VERSTRAETE. Een Industrieel uit de XVII ^e eeuw	71
A. RYSERHOVE. De Geuzenberoerten in de streek van Knesselare .	77
G. DE SMET. De ontginning van eigen heidegronden door de Abdij van Drongen in haar «Drongengoed» te Ursel in de eerste helft der achttiende eeuw	93
A. VERHOUSTRAETE. De verering van de H. Cornelius te Aalter .	101
O. LIPPENS. Voorhistorische vondsten in het Meetjesland	113
P. R. <i>Sprokkeling</i> . Familiekunde	120
D. VERSTRAETE. Het Domein van de Heer van Maldegem.	121
M. STEEL en J. VANDEVEIRE. Afwateringsproblemen te Eeklo zes honderd jaar geleden	131
M. STEEL en J. VANDEVEIRE. Minnelied	138
A. CASSIMAN. Napoleon te Waarschoot 1800-1815	139
A. LOWYCK. De laatste Duinheer in Oost-Vlaanderen	151
A. DE VOS. <i>Sprokkeling</i> . Oprichting van een Schandpaal te Hansbeke	154
BOEKBESPREKINGEN	156
LEDENLIJST	160
INHOUD	165

DIT JAARBOEK WERD UITGEGEVEN
DOOR HET HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND EN
GEDRUKT OP DE PERSEN VAN DE
DRUKKERIJ STANDAERT-VAN STEENE
NIEUWSTRAAT, 26, TE MALDEGEM.

BESTUUR :

Voorzitter :

Dr. Elisabeth DHANENS, Boelare 99, Eeklo

Secretaris :

Achiel DE VOS, Eindeken 14, Evergem

Penningmeester :

Apotheker Pr. RYCKAERT, Dekenijstraat, Zomergem
Postrekening : 1493.71

Om alle onnodige vertragingen te voorkomen, worden de leden beleefd,
doch dringend verzocht, bij de ontvangst van hun Jaarboek, onmiddellijk
hun lidmaatschapsgeld voor 1952, 80 fr. te storten op Postrekening 1493.71.

*Indien ons Jaarboek U voldoet, brengt het dan eens onder de
aandacht van Uw kennissen. Uw medewerking zou ons een grote
steun kunnen zijn! Hoe meer abonneuten, hoe meer tekst.*

INHOUD VAN DE VORIGE JAARBOEKEN :

«Appeltjes van het Meetjesland, I, 1949»

- Dr. E. TIELEMAN. — Het Meetjesland, een overzicht.
E. T. — Sprokkeling. Gevaar voor Beeldenstorm te Watervliet en Water-
land in 1578.
A. CASSIMAN. — O. L. Vrouw ten Hove of de Priorij te Waarschoot.
A. V. — Sprokkeling. Gelijke behandeling door vriend en door vijand.
E. T. — Sprokkeling. Bijen bewonen de toren van Adegem.
Dr. E. TIELEMAN. — De naam Meetjesland.
A. V. — Sprokkeling. Er komen geen zomers meer gelijk vroeger?
Dr. E. DHANENS. — De Kerkjes van het Meetjesland.
D. VERSTRAETE. — Oude Wegen in het Meetjesland.
A. DE VOS. — De Christoffeldevotie te Evergem.
G. DE SMET. — De bezembinders te Kleit.
M. STEEL. — Lied der Bezembinders.
A. VERHOUSTRAETE. — Iets over de Franse Meier van Aalter, over
zijn Adjuncten en over de plundering en vernieling van hun woningen
in 1814.
A. V. Sprokkeling. Andere tijden, gelijke zeden.
J. VANDEVEIRE. — Iets over Plaatsnamen en Plaatsnaamkunde en over
de studie van de Plaatsnamen in het Meetjesland.
Boekbespreking : A. RYSERHOVE, Beernem.

«Appeltjes van het Meetjesland, II, 1950»

- Dr. E. TIELEMAN. — Appeltjes van het Meetjesland.
D. VERSTRAETE. — De Steenweg van Gent naar Brugge van de acht-
tiende eeuw.
D. VERSTRAETE. — Nog over de wegen in het Meetjesland.
Dr. E. DHANENS. — Oud Edelsmeedwerk in de Parochiekerk te Eeklo.
A. VERHOUSTRAETE. — Molens binnen het maalgied van het Land
van de Woestijne.
A. VERHOUSTRAETE. — Molens van Aalter na 1795.
A. VERHOUSTRAETE. — Molens van Bellem.
A. RYSERHOVE. — Molens van Knesselare.
D. V. — Sprokkeling. Staat van Goed van Pieter Cle.
A. D. V. — Sprokkeling. Remedie tegen de pest.
A. CASSIMAN. — De Fransen te Waarschoot.
G. DE SMET. — De ontginning van een deel van het Maldegemveld :
het Waarschootveldeken.
A. D. V. — Sprokkeling. Schade veroorzaakt tijdens de Geuzentroebelen
te Evergem.
A. D. V. — Doortocht van Koning Willem I te Evergem (1829).
In Memoriam. Boekbespreking.

Beide Jaarboeken zijn te bestellen bij de heer A. DE VOS, Eindeken 14,
Evergem, aan de prijs van 80 fr. per deel, te storten op postrekening 1493.71
van Apotheker P. RYCKAERT, Zomergem, Penningmeester.